

Preverjanje sposobnosti

Kakor družba, tako sta tudi življenje in delovanje Zveze komunistov neprestano v razvoju, v spopadih z novimi dilemami, iz katerih se porajajo nova spoznanja, pa tudi krize in težke preizkušnje. V njihovem reševanju se preverja sposobnost komunistov za vodilno vlogo v političnem življenju ljudstva in naroda, ki mu pripadajo.

Komunist — 18. IV. 1969

Sorazmerje in ravnotežje

V Narodni banki Jugoslavije so uradno sporočili, da je med denarnimi skladi bank in gospodarskih podjetij veliko nesorazmerje. Zato bodo sedaj drugič potegnili iz obtoka dinarska sredstva, da bi dosegli ravnotežje med izvozom in uvozom.

Večernje novice — 21. IV. 1969

Dinarju raste veljava

Jugoslovanski dinar ima v Zürichu, ki velja za največje svetovno tržišče bankovcev, takšen kurz, da je celo boljši od uradnega. Gre za pariteto, ki se oblikuje popolnoma svobodno, saj jugoslovanska Narodna banka v zadnjem času ni intervenirala (z nakupom ali s prodajo dinarjev) v kurz naše valute.

Po podatkih švicarskih bank je bilo mogoče konec januarja dobiti za en ameriški dolar 12,32 dinarja, v februarju 12,33 dinarja in v marcu 12,27 dinarja (uradni kurz je 12,50 dinarja za dolar).

Tovariš — 15. IV. 1969

Neuspehi na osemletkah

Ob razpravah o neučinkovitosti naše osnovne šole slišimo največkrat očitke, da vse prevelik delež učencev ne konča uspešno obvezne osemletne šole. Povsem nenormalno je, da je neuspešna kar tretjina učencev; na gospodarsko manj razvitih področjih pa celo polovica. Ta najbolj očitna stran neučinkovitosti šole pa nas ne sme zavesti k temu, da bi obravnavali in reševali le ta problem. Kajti navidezno učinkovitost lahko povečamo kaj preprosto: znižati je potrebno le zahteve osnovne šole.

Naši razgledi — 19. IV. 1969

Izpovednost števil

Na območju obalnih občin je bilo lani poprečno 792 brezposelnih oziroma 3,5 % od poprečnega števila zaposlenih. Po podatkih Zavoda za zaposlovanje so imeli konec leta registriranih 856 delavcev brez zaposlitve. Če si ogledamo kvalifikacijsko strukturo slednjih, vidimo, da jih je bilo kar 70 % brez kvalifikacije. Približno četrtina jih je bilo s poklicno šolo, 1 % brezposelnih pa ima višjo oziroma visoko šolo. Značilen je tudi podatek, da je približno 42 % brezposelnih mlajših od 25 let.

Gospodarski vestnik — 18. IV. 1969

Odstotki študentov

Govorijo namreč o neverjetnem centralizmu v naši republiki: 41,6 odstotkov vseh študentov ljubljanske univerze je iz Ljubljane. Številke za druge pokrajine: Gorenjska 13,3 odstotka, Primorska in Notranjska 10,5 odstotka, Koroška in Štajerska 14,6 odstotka, podravsko-pomurski rajon 4,6 odstotka, zasavsko-savinjski rajon 8,6 odstotka, Dolenjska 6,8 odstotka.

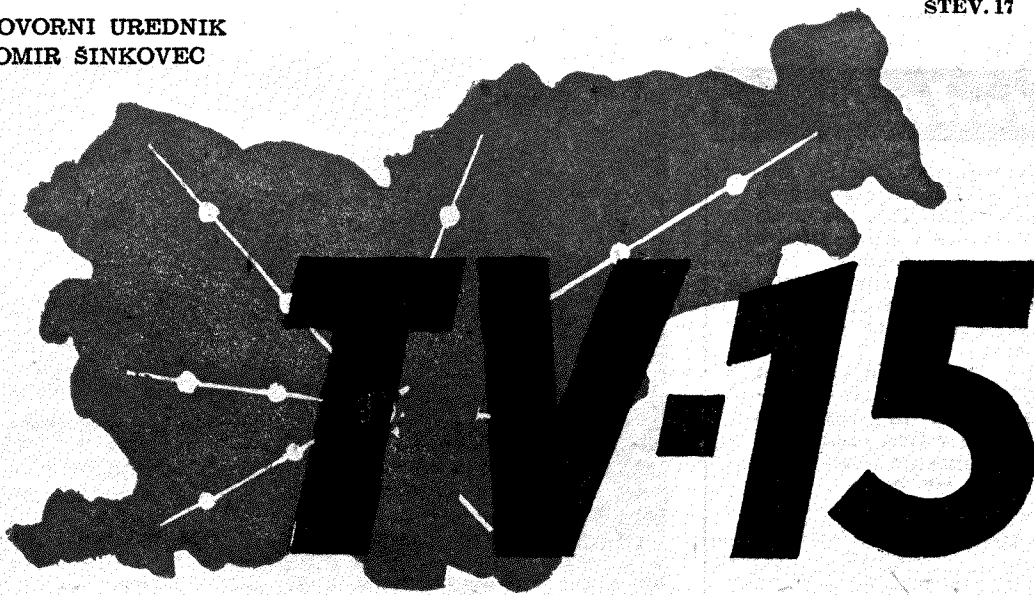
Izračun sicer ni korekten, vendar nekaj le pove: kakih deset odstotkov prebivalstva SRS, ki živi v Ljubljani, se na nacionalni univerzi uveljavlja malone s polovico slušateljev.

Delo — 23. IV. 1969

Prvenstvo imata Slovenija in Hrvaška

Leta 1960 in 1961 je znašal delež Slovenije v skupnem jugoslovanskem izvozu okrog 14 odstotkov, pred reforme okrog 17 odstotkov, lani že blizu 19 odstotkov in letos v prvem četrtletju celo 20 odstotkov. V prvih treh mesecih letos se je jugoslovanski izvoz v primerjavi s lanskim prvina četrtletjem povečal v celoti za 368 milijonov din; k temu povečanju je samo Slovenija prispevala 150 milijonov ali 41 odstotkov, skupaj s Hrvaško pa kar 84 odstotkov. Tako postajata obe gospodarsko najbolj razviti republiki, Slovenija in Hrvaška, nosilki naše izvozne ekspanzije.

Delo — 20. IV. 1969

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

PRVI GOST SVEČANOSTI V VELENJU, PREDSEDNIK REPUBLIKE JOSIP BROZ-TITO, V SPREMSTVU GENERAL-POLKOVNIKA FRANCA POGLAJENA PREGLEDUJE BORCE NEKDANJH PARTIZANSKIH ENOT, KI SO SE BOJEVALE NA ŠTAJERSKEM IN KOROŠKEM.

Manifestacija odločnosti v Velenju

Težko je zajeti v kratek sestavek vse tisto, kar človek čuti ob tako velikem partizanskem srečanju kot je bilo 27. aprila v Velenju, težko je vsaj delček stvarnosti preliti na časopisni papir.

Velenje, simbol socialistične graditve v Sloveniji in na Štajerskem, nekdanj malo zakotno rudarsko mesto, ki je v socializmu zrastle v eno izmed najmodernejših mest Evrope, se je tega dne kopalo v jarkem pomladanskem soncu. Po dolgi in ostri zimi je končno le prišla težko pričakovana pomlad, gozdovi so že začeli zeleneti...

Z vseh vetrov se je ljudstvo zgrnilo na partizanski tabor. Organizacija je bila spet tako dobra, je treba prireditelje pohvaliti. Vsaka enota je imela dobro zaznamovano zborna mesto. Prvič sta se po vojni zbrali 1. in 2. jugoslovanska brigada, ustanovljena v Sovjetski zvezi, v katerih je bilo mnogo šta-

- vsak dan — najnovejše vesti iz vsega sveta
- vsak ponedeljek — obširna športna poročila in družinska stran za žene in matere
- vsak petek — posebna priloga z radijskim in televizijskim sporedom
- vsako soboto — 12 strani »priloge za konec tedna« reportaže — romani v nadaljevanjih — mali oglasi

VSAK DAN
V VSAK DOM

DELO

jerskih fantov. Bivši borci jeseniško-bohinjskega odreda, ki so se udeležili zadnjega pohoda na Koroško, so prišli z zastavo: med njimi je bil partizanski harmonikar, ki je urezal nekaj starih bojnih pesmi. Belokranjci so prišli na slavo in Primorci; prišli so tudi Korošci iz Avstrije. Z zastavami so odkorakali na slavnostni prostor pred kulturnim domom.

Tovariš Mitja Ribičič, eden izmed starih štajerskih partizanov, je zbrani množici, ki je najbrž štela precej več kot predvidenih sto tisoč ljudi, govoril o pomenu praznovanja 27. aprila, ki ga letos praznujemo prvič po dolgih letih kot slovenski narodni praznik.

Iz njegovega precej dolgega govora povzemamo nekaj temeljnih misli o vrednotenju posameznih

(Nadaljevanje na drugi strani)

Praznik revolucionarne zvesti in vere v človeka

Prvi maj — kaj vse nam pomeni ta beseda! To je praznik svobode življenja, revolucionarne zvesti delovnih množic, zmag in upov, vere v človeka in lepši jutrišnji dan. Praznujejo ga milijoni delovnih ljudi na vseh petih kontinentih. Ob prebujajoči se, večno živi in lepi naravi jim plovejo misli v prihodnost, v kateri naj bi človeški rod gledal na stoletja razrednih razlik, na vse oblike izkoriščanja in prelivanja krvi kot na večno pokopano minulo.

Prvi maj — praznik vere v prihodnost, ki naj bi pomenila novo ero človeške zgodovine. Praznik upanja, da bi tako prihodnost dosegli kmalu, da bi človeštvo čimprej pozdravilo rane, iz katerih krvavi kakor velik bolnik.

Pred 24 leti smo praznovali prvi maj v znamenju zmage svobodoljubnih sil nad silami najtemnejše reakcije, nad fašizmom, ki je bil ponižal človeka na stopnjo živali in vpregel dosežke človeškega razuma v industrijo smrti. Veselili smo se, kot bi se po dolgi, mučni bolezni znova rodili, prevečevali nas je upanje, da je bogu Marsu odklenkalo in da bo novo-rojena organizacija združenih narodov v kali zatrla vsakršno možnost mednarodnega obračunavanja z orožjem.

Toda pesmi zmage in veselja še niso bile utihnile, ko smo začeli doživljati nova razočaranja: začela se je hladna vojna, sredi groženj katastrofalnega uničenja z jedrskim orožjem so vznikali spopadi za posamezna interesna področja, Evropo in Azijo je obkrožil atomski venec... Vojaški proračuni vesil so dosegli astronomske številke... Narodi v Afriki in Aziji so se začeli osvobajati, toda mnoge države so se znašle v klesčih imperializma, iz katerih se izvijajo v hudih krčih... Medtem ko oboroževanje požira neizmerna finančna sredstva, trpijo mnoga ljudstva lakoto in živijo življenje, ki ni vredno človeka... Tolikokrat obsojena agresija je v mednarodni areni spet prisotna kot neugnana gostilnica...

Toda najbridkejša razočaranja za vse delovne ljudi sveta je razcepljenost med socialističnimi deželami in delavskimi partijami posameznih držav. Namesto sodelovanja, enotnosti in sloge, o kateri smo nekoč sanjali, se vrstijo razprtije, uveljavlja se pravica močnejšega oziroma najmočnejšega... Na bregovih reke Ussuri rožlja orožje, dve največji socialistični deželi si grozita v imenu marksizma, vsaka proglašča svoj razvoj za edino pravičen in izreka anatemo nad vsemi, ki si upajo govoriti o možnosti drugačne poti v socializem... Uveljavljanje pravice močnejšega in teorija o omejeni suverenosti sta diametralno nasprotje socialističnega internacionalizma, anahronizem, katerega posledica je strah in nezaupanje. In vse to je voda na mlin imperialističnemu pohlepu, ki še vedno zasmraja svet kakor stara gnojna rana.

Nad vsemi anomalijami sodobnega sveta pa se vendarle dviga človek s plemenitim stremeljenjem po lepšem, pravičnejšem svetu, človek z revolucionarno zavestjo, ki je premagala granitne malike preteklosti in ki si čez njihove razvaline utira pot naprej, človek, ki hoče, da bi bil atomski vek njegov, da bi mu ukročne sile narave omogočile lepše življenje, ne pa pripravile uničenje sveta. Če se ozremo nazaj, vidimo, da je dandanes vendarle precej drugače, kot je bilo, denimo, pred 50 leti. Podoba sveta se je spremenila, klasičnemu kolonializmu je odklenkalo, socialistični elementi so se razvili v vseh deželah sveta, socializem postaja svetovni sistem.

In človek zaupa v prihodnost, ker ve, da zmaguje tisto, kar je v njem človeškega. Pot v prihodnost, ko bo vse, kar je človeštvu v škodo in kar ustvarja razlike med ljudmi, ljudstvi in narodi, pa je mogoče zgraditi le s strpnostjo, medsebojnim razumevanjem in spoštovanjem, s tvornim sožitjem, za kakršno se učinkovito bori tudi jugoslovansko delovno ljudstvo s svojo Zvezo komunistov na čelu.

S takšnimi mislimi in željami se naši delovni ljudje ob prvem maju pridružujejo vsem dobro mislečim ljudem na svetu.

FRANCE ŠUSTERŠIČ

ČESTITKE IN NAJLEPŠE
ŽELJE ZA PRVI MAJ
VSEM NAROČNIKOM
IN BRALCEM »TV 15«

Republiški odbor
ZZB NOV Slovenije

Uredništvo in uprava
»TV 15«

Dogodki tedna

V počastitev 50. letnice ustanovitve jugoslovanskih sindikatov je bila v Ljubljani v Klubu poslancev slavnostna seja republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije. Slavnostni govor je imel predsednik republiškega sveta ZS Slovenije Tone Kropušek. Seje so se udeležili razen predstavnikov političnega in javnega življenja tudi stari revolucionarji-veterani, ki so pol stoletja delovali v sindikalnem in delavskem gibanju na Slovenskem. Po seji je bilo tovariško srečanje nekdanjih in sedanjih sindikalnih delavcev.

Občinska konferenca Zveze mladine Maribor je priredila v Duhu na Ostrem vrhu svečanost ob 40-letnici smrti organizacijskega sekretarja KPJ Djure Djakovića in sekretarja Rdeče pomoči Nikole Hecimovića. Proslave v tem obmejnem kraju so se udeležili sekretar komiteja mestne konference ZK Maribor Slavko Soršak, delegacija Zveze borcev, predstavniki pionirjev, mladina mariborskih srednjih šol in delovnih organizacij, predstavniki tovarne Djuro Djaković iz Slavonskega Broda ter pripadniki JLA.

Kot poročajo, letos ne bo tradicionalne prvomajske vojaške parade na Rdečem trgu v Moskvi. Sovjetsko vodstvo je namreč sklenilo, da bodo letos prvomajske proslave civilnega značaja. V ta namen so tudi izdali prvomajska gesla, ki kažejo, čemu pripisujeta sovjetska notranja in zunanja politika poseben pomen. V enem izmed teh gesel pozivajo »delovne ljudi socialističnih držav na boj za okrepitev prijateljstva in enotnosti, za nadaljnje razvijanje bratskih odnosov med socialističnimi državami ter budnosti do rovarjenja sovražnikov socializma«. Posebno geslo je posvečeno sovjetskimi graničarjem, junaškim varuhom »svetih meja domovine«. Leninu posvečeno geslo poudarja, da je leninizem, tako kot ga pojmujejo v SZ edino pravi marksizem naših dni. Več gesel poudarja sovjetsko zainteresiranost na odnose v Evropi. Gesla, ki se nanašajo na notranjo politiko, pozivajo obojene sile k budnosti, delovne ljudi k hitrejšemu uvajanju novih dosežkov znanosti in tehnike, nikjer pa gesla ne omenjajo gospodarske reforme in ukrepov na področju družbeno ekonomskih odnosov. — Tudi v Pragi ne bo prvomajske parade.

Aleksander Dubček je uradno predal dolžnosti prvega sekretarja CK KP Čkoslovaške novemu partijskemu šefu Gustavu Husaku, ki je na nedavnem plenumu poudaril nekatere ugotovitve, s katerim se ne strinjajo študenti in proti njim protestirajo s stavko. Tudi znanega atleta in polkovnika čkoslovaške armade Emila Zatopeka so odstavili z njegovega položaja, dokler ne bo končana preiskava proti njemu. Postopek proti njemu so sprožili zato, ker je razširjal lažne podatke in ker njegovo obnašanje ni bilo v skladu s pravili obrambnega ministrstva. Predsednik biroja CK KP za Česko Lubomir Strougal pa je na akademiji ob 99. obletnici Leninevega rojstva razlagal nauk Lenina ter razčlenil sedanji čkoslovaški položaj ter uspehe in neuspehe partijske politike. Med drugim je napovedal tudi čistko partije vseh tistih, ki so mna drugi idejni platformi.

Kaže, da so volni pridno na delu. Že zadnjič smo poročali o skrivnostnem begu zahodnonemškega majorja Kruseja — ta sodi v tisti krog bundeswehrovskih častnikov, ki so jih imenovali »nosilce državnovojaških skrivnosti« — v Vzhodno Nemčijo. Zdaj pa je predstavnik bonske vlade povedal, da je neki agent sovjetske obveščevalne službe pobegnil na zahod in se predal zahodnonemški varnostni službi. Na podlagi odkritij in izpovedi tega agenta so izdali tiralice za ljudmi, osumljenimi vohunstva. V zvezi s tem so v ZRN in zahodnem Berlinu aretirali več ljudi.

V Moskvi je bil vrhunski sestanek članic vzhodnoevropskega sveta za medsebojno gospodarsko pomoč (SEV). Delegacije Bolgarije, Čkoslovaške, Madžarske, Poljske, DR Nemčije, Romunije, Sovjetske zveze in Mongolije, v katerih so predsedniki vlad, vodijo voditelji komunističnih in delavskih partij Živkov, Husak, Kadar, Gomulka, Ulbricht, Ceausescu, Brežnjev in Cedenbal. Na zborovanju so obravnavali nekatera pomembna vprašanja za zboljšanje gospodarskega sodelovanja držav članic.

Španska policija je zaprla kakšnih sto Baskov, ki jih obtožujejo teroristične aktivnosti. Med aretiranimi sta tudi dva katoliška duhovnika, najmanj deset pa jih je zapustilo svoje župnije, da so se tako izognili aretaciji. Mnogi duhovniki namreč podpirajo Baske, ki hočejo imeti avtonomijo. Vsem obtoženim bo sodilo vojaško sodišče in po zakonih, ki jih je lani sprejel španski režim, utegnejo biti obsojeni na smrt ali pa na daljše zaporne kazni.

Severna Irska je spet prizorišče srditih spopadov med katoličani in protestanti. Do hudih neredov je prišlo zato, ker je notranji minister Robert Porter prepovedal pohod članov katoliškega združenja za državljanske pravice. Katoliški demonstranti so napadli največjo policijsko postajo v Londonderryju, kjer so razbijali šipe in vrata ter metali na stavbo vnetljive snovi. Proti demonstrantom je dokaj kruto nastopila policija in z njo kakih 200 protestantov, kar je poglno ogenj v streho. Demonstranti so navalili na protestantsko cerkev in razbili okna, kmalu nato pa so se boji, v katerih je bilo kakih 300 ranjenih, od teh 180 policistov, razširili na vse mesto in celo na glavno mesto Belfast, kjer so močne sabotažne eksplozije poškodovale električno omrežje in vodovod. Da bi preprečili državljansko vojno je 5000 vojakov britanske vojske zasedlo »ključne objekte« v Severni Irski. Irska zahteva posredovanje sil OZN.

V vseh petsto jugoslovanskih občinah so se zbrali odbor-niki občinskih skupščin in delegati delovnih organizacij ter izvolili nove poslance zborov delovnih skupnosti zvezne, republiških in pokrajinskih skupščin. V tri zore delovnih skupnosti zvezne skupščine so izvolili 360 poslancev. V zore delovnih skupnosti republiških skupščin so izvolili 1299, v pokrajinski skupščini pa 460 poslancev, na Kosovu pa so izvolili še 70 poslancev pokrajinskega zbora.

V Franciji so na De Gaullov predlog izvedli referendum za nekatere reforme, pri katerem pa je zmaga opozicija z odgovorom »ne«. Negativen izid referenduma pa je povzročil de Gaullov odstop z mesta predsednika republike. Posle predsednika republike je v začasnem medvladju prevzel dosedanji predsednik senata Alain Poer.

V Carcagentu v bližini Valencie v Španiji so ubili v medsebojnem obračunu ustaškega zločinca Vjekoslava Luburića-Maksa, znanega pod imenom »general Drinjanin«. Ubil ga je z nožem neki delavec v tiskarni, ki jo je imel Luburić v Carcagentu. Vjekoslav Luburić je eden izmed najzloglasnejših zločincev druge svetovne vojne. Organiziral je taborišče smrti v Jasenovcu, Stari Gradški in drugih krajih. V teh taboriščih je imel neomejeno oblast. Sam je lastnoročno pobil veliko število taboriščnikov.

S PROSLAVE SLOVENSKEGA NARODNEGA PRAZNIKA V VELENJU

Manifestacija odločnosti v Velenju

Nadaljevanje s 1. strani

dogodkov naše nedavne zgodovine. Med drugim je našel žrtve štajerskega in koroškega ljudstva: 70.000 jih je okupator izgnal, 30.000 odpeljal na prisilno delo, 20.000 interniral in pozapril, 3.000 je bilo postreljenih, pobešenih in drugače umorjenih. Med temi številkami ni padlih in ranjenih borcev, pa tudi ne prisilno mobiliziranih v nemško vojsko, kar se je zgodilo proti vsem mednarodnim dogovorom.

V današnja pojmovanja o osvobodilnem boju na Štajerskem so se vtihotapila tudi nekatera mišljenja, ki niso v skladu z zgodovinsko resnico. Zaradi posebno težavnih okoliščin, kriz in nihanja v razvoju revolucije na Štajerskem so se razširila posamezna mnenja, da osvobodilni boj v tem delu Slovenije ni imel svojih samoniklih revolucionarnih izvorov, svojega lastnega ljudskega gibanja, in da je bilo zato treba revolucijo na Štajersko uvoziti in sploh pomagati osvobajati te kraje. Ves razvoj ljudskega osvobodilnega gibanja na Štajerskem pa dokazuje nasprotno. Partizanske enote na Štajerskem in Koroškem so vznikale in rasle iz ljudstva teh krajev. Tudi enote, ki so prišle z drugih območij Slovenije in

Jugoslavije, so dosegale svoje največje partizanske zmage takrat, ko so se vključile in povezale s štajerskim in koroškim prebivalstvom ter tako ustvarile nujno potrebno kadrovske in organizacijske zaledje za svojo zdravo rast, je dejal tovariš Ribičič.

Tovariš Tito je pozdravil zbrane borce in druge ter jim čestital za praznik. Delež 14. divizije v osvobodilni vojni je ocenil zelo visoko, ko je dejal, da je zavzela mesto ene izmed najbolj slavnih jugoslovanskih enot. Veliko priznanje je izrekel tudi množicam, ki so podpirale borce, da so se lahko bojevali. Hkrati je izrazil trdno odločnost, da uresničimo sklepe IX. kongresa ZKJ.

Praznovanje se je začelo pravzaprav že v soboto zvečer, ko so v domu kulture priredili slavnostni koncert Partizanskega invalidskega pevskega zbora, v prostorih rudarskega šolskega centra pa razstavo »Štajerska in Koroška v revoluciji«.

V Zlatoličju pa so dan pred praznikom slovesno odprli novo električno centralo. Ob tej priložnosti je tovariš Tito, ki je prerezal trak, spregovoril nekaj besed, v katerem je izrazil upanje, da bomo zgradili tudi centralo Srednja Drava II.

MP

Kdo naj skrbi za spomenike in spominske objekte iz NOB

V govorih delegatov na III. skupščini ZZZB NOV Slovenije so prišla do izraza številna načelna vprašanja, pa tudi individualne presoje posameznih zadev. O marsičem je stekla beseda, ne gre pa prezreti misli, ki jih je v zvezi s spomniškim varstvom nanizal Ivan Cerin. Iz njegovega govora posnemamo:

Iz poročila republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije sem zvedel, da je za urejanje partizanskih grobov in grobišč, kakor tudi za obeliskovanje raznih krajev in objektov iz NOB zadovoljivo poskrbljeno. Toda na področju spomniške dejavnosti ni poskrbljeno za vzdrževanje in obnavljanje obstoječih spomenikov NOV.

Sicer dobro vemo, da je celotna družba dolžna skrbeti, da se ohranijo grobovi in grobišča padlih borcev ter žrtev fašističnega nasilja, spomeniki in drugi spominski objekti iz NOV. Toda ob tej ugotovitvi se pojavlja vprašanje ali obstaja tudi konkretni zakonodajski predpis, ki bi določal, kdo je dolžan skrbeti in zagotavljati denarna sredstva za vzdrževanje in obnavljanje spominskih objektov iz NOV.

V zveznem in republiškem zakonu o pokopališčih je namreč le določba o pokopališčih in grobovih borcev, vojnih ujetnikov, internirancev in drugih žrtev okupatorjevega nasilja iz II. svetovne vojne. Ta določba govori tudi o pokopališčih in grobovih padlih vojakov zavezniških armad v Jugoslaviji med II. svetovno vojno. Toda o varstvu spomenikov in objektov iz NOV pa tudi splošni zakon o varstvu kulturnih spomenikov ne določa nič natančnejšega. V njem je sicer določeno, da je varstvo spomenikov družbena služba, ki jo opravljajo zavodi za spomniško varstvo in da je posebna dolžnost imetnikov spomenika varovati in vzdrževati kulturne spomenike. In to je vse!

Če spomenike NOV prištevamo h kulturnim spomenikom se nam vsiljuje vprašanje, kdo je imetnik spomenikov in drugih zgodovinskih objektov iz NOV. Tudi o evidenci spomenikov iz NOV ne obstaja taka posebna določila. V naši občini ima tako evidenco občinski odbor ZZZB NOV, toda pri občinski skupščini ni organizirana posebna služba spomniškega varstva. Po vsej verjetnosti tudi pri drugih skupščinah v Sloveniji ne obstaja taka služba. Zaradi tega tudi nimamo klasifikacije spomenikov, stalnih pregledov nad njihovim stanjem in temu sličnega.

Pri vsem tem je važno tudi to, kdo naj zagotovi denarna sredstva za vzdrževanje in obnavljanje zgodovinskih objektov iz NOV. Prav zaradi pomanjkanja denarja v te namene, je propadla partizanska bolnišnica na Voluški gori pri Jurklostru pa tudi Nestlova tehnika na Šmohorju. Na našem območju je bilo v času NOB 43 bunkerjev, toda ker ni bilo denarja za njihovo vzdrževanje, ni ohranjen niti eden. Menim, da so iz istih razlogov propadli tudi po drugih krajih pomembni zgodovinski objekti iz NOV. Zato smatram, da je za varstvo grobov in grobišč padlih borcev NOV in žrtev fašističnega nasilja, spomenikov in drugih pomembnih objektov iz NOV nujno potrebno z zakonom določiti, kdo je imetnik teh objektov in vzporedno s tem določiti vire denarnih sredstev za vzdrževanje in zaščito spomenikov NOV.

OBVESTILO NAROČNIKOM!

Zaradi prvomajskih praznikov bo izšla naslednja številka »TV 15« šele 14. maja.

UREDNIŠTVO

Izposojena karikatura

— No, gospod Švejk, nimate več »ježevih bodice«?
— Seveda jim imam, samo od znotraj mi rastejo!

Besede naših dopisnikov

Dve skupščini v Mariboru

Združenje borcev »Ivan Cankar« v Mariboru so imeli redno letno skupščino 18. aprila.

Republiški poslanec Rado Pušenjak je govoril o razdeljevanju kreditov za urejanje stanovanjskih zadev borcev in invalidov. Po njegovem mnenju so denar razdelili nesorazmerno. Tako je Ljubljana, ki ima 900 borcev brez primernega stanovanja, dobila 80.000.000 novih dinarjev, Maribor s 433 primeri pa samo nekaj nad 20.000.000 dinarjev. Mnogi vidijo v tem zapostavljanje prispevka k osvobodilni vojni na Stajerskem. Vendar je končno prevladalo mnenje, da je potrebno denar deliti v skladu s potrebami, oziroma glede na število borcev v posameznih krajih in ostrino vprašanj.

Tovariš Anton Gregorič pa je govoril o pomenu prihoda 14. divizije na Stajersko in pozval navzoče, naj se v čimvečjem številu udeležijo slavlja v Velenju.

Združenja vojaških vojnih invalidov istega terena so prav tako imela skupščino. Razpravljali so o raznih zadevah, med njimi tudi o tem, zakaj imajo pravico do regresa pri nakupu avtomobilov samo zaposleni vojaški vojni invalidi. To so smatrali kot zapostavljanje nezaposlenih, ki so pogosto v slabšem položaju kot zaposleni. Navzoči se tudi niso strinjali z odrejanjem odstotka invalidnosti in pa tistih 12 dinarjev, ki jih na mesec dobivajo starši padlih. To boli bolj tiste, ki niso prizadeti kot pa nje same.

Dušan Zbašnik

Jubilej ZKJ v radovljiški občini

V vseh gorenjskih občinah bodo v drugi polovici aprila in ves maj slavili petdesetletnico ustanovitve Zveze komunistične mladine, Zveze komunistov in revolucionarnega sindikalnega gibanja.

V radovljiški občini so se slovesnosti začele 19. aprila s slavnostno sejo občinske konference ZKS, občinskega sindikalnega sveta in predsedstva občinske konference ZMS. Zbranim gostom je govoril sekretar občinskega komiteja Matija Markelj. Po seji pa je bil slavnostni sprejem v hotelu Jelovica na Bledu. Zvečer je bila v festivalni dvorani slavnostna akademija, na kateri je sodelovalo nad

170 pevcev, glasbenikov in recitatorjev, članov združenih pevskih zborov iz Bohinjske Bistrice, Radovljice, Podnarta, Kroepe in Srednje vasi, godbenikov iz Lesc in Gorij, glasbene šole iz Radovljice in recitatorske skupine iz Radovljice.

Revolucionarno pot partije je orisal predsednik občinskega odbora ZZB, predvojni član KP Janez Strogovšek. Pripovedoval je o celem pokolenju komunistov, ki so vrsto let požrtvovalno delali kljub težavam, pomanjkanju in nevarnostim ter pri tem padli ali izčrpali svoje telesne in duševne moči. Taki so bili Jože Ažman, Franc Potočnik, Jože Gregorič, Stane Zagar, Tomaž Godec ter mnogi drugi. Pripovedoval je tudi o vseh tistih, ki so se po vojni z vso vnetostjo vrgli na delo in so še zdaj vzor mladim pri graditvi socializma.

Zvečer so na hribih zagoreli kresovi, ki so jih prižgali mladinci. Pripravljalni odbor, sestavljen zvečinoma iz mladih družbenopolitičnih delavcev v občini, pa je pripravil program obširnega praznovanja, ki bo trajalo do avgusta letos.

JR

Pomagajmo partizanski Planici

Znana partizanska vasica Planica nad Framom zasluži našo pozornost zaradi podjetnosti Združenja borcev Fram in vseh vaščanov. Pred štirimi leti so v bližini začeli graditi »Dom borcev«, kjer bi imeli prostor borci, taborniki in Društvo prijateljev mladine. Zdaj je dom že pod streho, stoji na nadmorski višini 800 metrov na lepi razgledni točki. Okolica je zelo lepa, razgled veličasten, pod-

nebeje pa zelo ugodno za vse, ki iščejo miru in počitka. Košati pohorski gozdovi tudi ob največji vročini dajejo prijeten hlad. V okolici zaenkrat še ni nobene planske kočice ali gostišča.

Toda zdaj je zmanjkalo za dograditev doma denarja. Odbor ZB je že zaprosil občinsko skupščino, da bi dovolila zbiranje prostovoljnih prispevkov, če bo dobil dovoljenje, bodo zastopniki ZB Fram obiskali vse odbore v okolici in se dogovorili o načinu zbiranja sredstev. Upajmo, da bodo nabrali toliko, da bo dom še letos lahko služil svojemu namenu. Predvsem pa računajo na borke in borce, ki so uživali med vojno gostoljubje Pohorčev.

Odbor ZB ima za gradnjo doma tudi svoj tekoči račun. Vsak, kdor želi pomagati, naj pošlje svoj prispevek na račun 518-3-304 (Za dom borcev)

ODBOR ZB FRAM

Sprejem Kurirčkove pošte v Vavti vasi

Že dolgo ni bilo tako veselo

Kakor vsa leta doslej, je bila Kurirčkova pošta tudi letos ena najvažnejših pionirskih akcij na Dolenjskem in še posebej na omejeni novomeške občine, saj smo v to manifestacijo mladosti vključili še več pionirskih odredov in kar je še posebno važno, tudi delček obrambne vzgoje naših najmlajših. Pionirske patrulje, ki so prejšnja leta nosile le torbo s Kurirčkovo pošto, smo obogatili z novimi oblikami in nalogami. Vodja patrulje je nosil pošto s torbo, ostali pionirji pa so bili borci, bombaši, bolničarji... Vsaka desetina pa

Sole imajo nedvomno pomembno vlogo pri vzgajanju mlade generacije v duhu tradicij narodnoosvobodilnega boja. Vrine borcev NOV naj bi služile kot spodbuda za negovanje tistih moralnih vrednot, ki pomagajo ustvarjati ponosnega državljana socialistične Jugoslavije. Vsak šolski predmet lahko služi temu cilju. Posebni šolski izleti in športni dnevi. Takšen izlet po Jesenicah so izkoristili jeseniški učenci in se zaustavili pred spomenikom padlih borcev na Javorniku, kjer so učenci recitali partizanske pesmi in brali partizanske zgodbe.

J. V.

je imela s seboj svojega vojnega dopisnika — fotoreporterja! Pionirji so tako, poleg kurirčkove pošte, nosili s seboj še zračne puške, modele bomb, nabojne in torbice prve pomoči.

Začetek letošnje Kurirčkove pošte dolenjske smeri je bil 19. aprila v Vavti vasi pri Straži, kjer so se na sprejem in bivanje kurirčkove pošte res dobro pripravili. Tako bo ostal ta dan vsem udeležencem — mladim in starim — v lepem in nepozabnem spominu, delež vavtških pionirjev pa eden najlepših darov, ki so jih leti dali našemu dragemu maršalu za njegov rojstni dan.

Marjan Tratar-Uč

Obiskali so Castelfranco

Na povabilo županstva iz Združenja italijanskih partizanov iz Modene je bila 25. aprila — to je na dan, ko v Italiji praznujejo dan osvoboditve — na obisku v Italiji skupina 31 nekdanjih jetnikov, ki so bili zaprti v zaporih Castelfranca pri Modeni. V delegaciji so bili nekdanji zaporniki iz občin obalnega področja, Reke in Pulja. Delegacijo je vodil tovariš Vojo Bogatec iz Izole, ki je bil v omenjeni jetnišnici zaprt že leta 1936 kot predvojni revolucionar.

V Castelfrancu je bilo veliko naših ljudi zaprtih še pred vojno, množično pa v času druge svetovne vojne. Med drugimi so bili tam zaprti: Miha Marinko, Zdenko Štambuk, Mijo Pikonč, Albin Dujc, Vojo Bogatec, Vlado Dujmovič in drugi.

Delegacija vsedržavnega združenja italijanskih partizanov iz Mo-

dene bo vrnila obisk in obiskala naše kraje predvidoma letos jeseni.

A. K.

Potomci skojevcev

V nedeljo, 20. aprila je bila na Okroglem pri Kranju tradicionalna spominska svečanost v počastitev trinajstim borcem, v glavnem skojevcev, med katerimi je bil tudi sekretar SKOJ Zagar (sin narodnega heroja Stanega Zagarja), ki so se tam pred 27. leti junaško borili in do zadnjega padli. Bila je to znana bitka v okrogljski jami. Osramočeni Nemci pred svojo nemočjo v borbi proti mali skupini že prej izčrpanih in ranjenih mladincev so se morali poslužiti tankov, plina in drugega orožja, da so končno prišli vsaj do mrtvih trupel padlih junakov.

To je sicer že znana zgodba. Toda letošnja slovesnost je bila še posebej značilna v tem, da je domala ves program in tudi postrežbo izvedla mladina bližnje vasi Naklo. O tem dogodku in o takratni in današnji mladini je govoril predsednik občinske konference Zveze mladine občine Kranj, mladina je nastopala z recitacijami, petjem, skrbela za red, stregla in podobno. Skratka, mladina je prevzela glavno skrb za dostojno počastitev svojih sovratnikov, ki so v svojih najlepših mladostnih letih morali braniti svojo prihodnost, svobodo, rodno grudo. Mnogi od nastopajočih so bili sinovi nekdanjih skojevcev, komunistov in zvestih borcev. A to potomstvo je nakeljska mladina zlasti letos zelo nazorno tudi izpričala.

K. M.

Prednost pri dodelitvi stanovanj

Objavljamo dodatni prednostni vrstni red udeležencev NOB z območja ljubljanskih občin za dodelitev stanovanj iz stanovanjskega sklada iz leta 1968, ki ga je sprejela komisija za stanovanjske zadeve borcev NOB pri Mestnem svetu Ljubljana na svoji osmi redni seji, 15. aprila 1969.

1. Josip MARINKOVIČ (100 točk), 2. dr. Maks PETERLIN za stranko Kristo POGAČNIK (95 točk), 3. Marija JANEŽIČ (100 točk), 4. Franc PRIMČIČ (100 točk), 5. Anton JAKOPIČ (95 točk), 6. Jakob NOVAK (90 točk), 7. Gabrijela SPAT (94 točk), 8. Meta SEVER (73 točk), 9. Danica ERKER (66 točk), 10. Oton SVAJGER (65 točk), 11. Dušan MALLY (50 točk), 12. Dušan ZADRAVEC (92 točk), 13. Vlado STANIČ (165 točk), 14. Jože DEKLEVA (82 točk), 15. Leopold SENIČAR (99 točk), 16. Mihael PENKO (90 točk), 17. Ivan ŽAGAR (90 točk), 18. Dobriša OMAŠIČ (90 točk), 19. Ivan BUTINAR (89 točk) in 20. Karel GORENC (80 točk).

Ob tabornem ognju

Človek in pisarna

Spet bomo praznovali tradicionalni delavski praznik, 1. maj, spet se bomo spominjali našega boja v preteklosti in sedanjosti, boja za pravice delovnih ljudi, za boljše odnose med nami, za lepše življenje. Ko pravim »za boljše odnose med nami«, mislim predvsem na skrb za človeka, za tistega mirnega in potrpežljivega tovariša ali tovarišico, ki je vse življenje delal ali delala za dobrobit vse skupnosti, zase pa kaj prosi šele takrat, ko nima druge izbire...

Dan za dnem prihajajo ljudje na uredništvo »TV 15«, skoraj vsak dan kdo, včasih pa si tako rekoč podajo kljuko. Mnogim se vidi, da živijo na kmetih ali v predmestjih in da se jim ne godi najbolje. Različni ljudje so, pripadniki raznih poklicev, moške in ženske v najlepših letih, pa tudi betežni starci. Ko nam navadno plašno in največkrat zmedeno začno pripovedovati o svojih težavah, vemo, da so obredili vrsto uradov in odborov, preden so se zatekli k nam. Tako zvemo, da se njihova zadeva vleče iz leta v leto, da zaman čakajo na rešitev. S seboj imajo debele svežnje papirjev in potrdil, iz katerih razberemo, da si uradniki dopisujejo o njih, preverjajo že znano, iščejo potrebna in nepotrebna potrdila in podobno.

Kaj naj naredimo s takim človekom pri nas na uredništvu? Marsikomu skušamo pomagati s tem, da opišemo njegovo stisko v časopisu. Včasih nam uspe, da zadevo premaknemo z mrtve točke. Toda če bi hoteli opisovati vse take primere, bi nam to vzelo preveč prostora...

Ob tem lahko velikokrat ugotovimo, da pri marsikaterem odboru naših združenj oziroma zveze združenj, pa tudi drugod, ni tiste zavzetosti za težave ljudi, kot bi jo pričakovali in kakršne smo bili vajeni med vojno. Marsikdaj pridemo na sled čisto navadnih brezbriznosti in malomarnosti, neznanju in pomanjkanju posluha. Včasih pa gre tudi za neobveščenost prizadetega. Počasnost pri urejanju njegove zadeve ga spravi s tira, da nazadnje izgubi zupanje v vse in vsakogar.

Največ pritožb je zoper zavode za socialno zavarovanje, ki zdaj priznavajo udeležbo v NOV v delovno dobo. Za tiste, ki imajo vsaj približno dobro službo ali pokojnino, ni tako važno, če jim priznajo udeležbo leto prej ali kasneje, saj jim priznanje ne koristi mnogo. Drugače pa je s tistimi, ki so stari, bolehní ali onemogli in ki jim tako priznanje pomeni zadnjo možnost za kolikor toliko dostojno preživljanje. Občinski odbori ZZB bi morali takim tovarišem in tovarišicam posvetiti več vztrajnosti in skrbi.

Zavodi za socialno zavarovanje pa velikokrat ne morejo naglo vzeti zadeve v postopek, ker za udeležbo v NOV za tega ali onega nimajo zadosti dokazov. Tako se razvije dolgotrajno dopisovanje, iskanje podatkov »na terenu«, iskanje prič, celo prek časopisov. Uspeh je velikokrat malenkosten ali pa sploh izostane. Letos bo preteklo že 24 let od konca vojne, od njenega začetka pa jih je že 28! Ljudje so preživeli veliko hudega, spomin jim je opešal. Večkrat borci iščejo podatke tudi zaradi priznanja invalidnosti, iščejo priče, da so bili ranjeni itd.

Veliko dolgotrajnega iskanja in poizvedovanja bi odpadlo, če bi odbori ZZB vedeli, da imamo v Ljubljani

v arhivu Instituta za zgodovino delavskega gibanja nad 6.000.000 dokumentov iz NOV. Med temi je skoraj popolna evidenca ranjenecov od 1942 in 1943 dalje, kartoteke padlih, tam so razni seznami enot, poročila, kadrovske pole. Kdor se znajde v arhivu, lahko najde v zelo kratkem času iskani podatek in potem Institut izda potrdilo, ki mu je vsekakor bolj verjeti kot pa močnim nezanesljivim pričam.

Povedati pa moram, da se je že nekajkrat zgodilo, da je tovariš ali tovarišica imel popolnoma verodostojna potrdila, pa mu še niso verjeli in so ga poslali iskati priče. Seveda jih ni mogel najti in njegova zadeva se je vlekla iz leta v leto, dokler se ni obrnil na najvišje mesto — nato pa so uredili v zelo kratkem času. O takem odnosu lahko brez strahu rečemo, da je birokratski in nehuman.

Zadnje čase prihaja v vsem našem družbenem življenju bolj do izraza zahteva po vedno večji javnosti dela. Veliko je že ukrepov, da bi to važno načelo demokracije upoštevali, kjer je le mogoče. Tudi v ZZB prihaja javnost dela čedalje bolj do veljave, vendar so še primeri, ko jo nekako zapostavljajo ali se je celo sramežljivo izogibajo.

Zakaj ne bi človeku, ki kaj prosi, odkrito povedali, če smo prepričani, da mu to ne pripada? Zakaj mu ne bi povedali, da so njegove želje neosvarljive ter da mu to in to pripada ne po zakonih ne drugače? Zakaj ga raje pošiljamo iz urada v urad?

Predvsem pa gre za to, da razmerje človek—pisarna povsod čimprej izgubi tisti birokratski značaj, ob katerem se čisto čutiš ponižanega ali krivično prizadetega.

MILE PAVLIN

Iz zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Prvo praznovanje prvega maja in prvi delavski list na Slovenskem

Objavljamo odlomek iz daljšega teksta izpod peresa znanega publicista Franceta Slokana pod naslovom SRP IN KLADIVO, v katerem je na poljuden način obdelal zgodovino delavskega gibanja na Slovenskem.

Le-temu bodo sledili še drugi odlomki iz tega teksta. (Op. ur.)

Prvo praznovanje 1. maja na Slovenskem z vseni pripravi in s tedanjim stavkovnim gibanjem ter s posebnim ozračjem med našim delavstvom, daje poseben žig zgodovini našega delavskega gibanja.

Pri nas je delavstvo zvedelo po dunajskem socialdemokratskem listu »Arbeiterzeitung«, da je mednarodni socialistični kongres poleti 1889 v Parizu (proslava stoletnice francoske revolucije) sklenil, naj delavstvo povsod 1. maja prihodnjega leta (t. j. leta 1890) nastopi z zahtevo po osemurniku — v okviru zakonov vsake posamezne dežele. Domneva je, da je dunajski dr. Adlerjev »Arbeiterzeitung« prvi predlagal, naj bi delavci 1. maja manifestirali tako, da bi ne delali, to se pravi, da bi s shodi dopoldne in z drugimi prireditvami praznovali svoj, mednarodni praznik. Sicer pa so tudi drugi listi že več mesecev pred majem leta 1890 mnogo pisali o sklepu pariškega kongresa, a Slovenci tedaj nismo imeli delavskega lista. Slovensko meščansko časopisje pa je seveda obravnavalo prvomajske manifestacije po svoje. Tako je »Slovenec« februarja 1890 poročal: »Na mednarodnem socialističnem shodu v Parizu minulo poletje predlagal je odposlanec Lavigne iz Bordeauxa: »Prvi dan majnika, ki pride letos v četrtek, proslavi vse delavstvo povsem kot delavski praznik in se ta dan ne bode delalo. To velja za delavce po celem svetu! V ta dan prirede se povsod javni shodi delavcev v proseh uvedanja osemurne delavne dobe, a drugi dan prične se zopet delati.« »Slovenec« je hkrati tudi sporočil, da se je tudi v Ljubljani pričelo v tem oziru med delavci gibanje in bode baje v to svrhu še ta mesec sklican delavski shod, ki bode ukrepal o tej zadevi... Ko pride

do tega, izpregovorili bomo s našega stališča obširneje.

Razumljivo je, da je meščansko časopisje »zavzemalo stališče« o tem gibanju bodisi podcenjujoče, bodisi izrazito sovražno (kar velja zlasti za tržaško »Edinost«, ki je bila, kakor vse kaže, tedaj najbolj nazadnjaški slovenski list). »Slovenec« je v nadaljnjem prispevku izjavil, da »delavsko dnevno dobo skrajšati je nepogojno treba že zaradi tega, da se zapreči degeneracija človeštva in da se delavcu omogoči njegova duševna izobrazba.« Toda nasprotoval je, da bi 1. maja delavci ne delali. Pri tem se je skliceval na ljubljanske grafične delavce, češ da so na svojem obnem zboru s krototom odgovorili na vprašanje, ali bi praznovali 1. maja. Ob tej priložnosti je »Slovenec« na vse kriplje odvrčal naše delavce od pogubnih naukov in stališč socialdemokratov.

Poslej, aprila, pa je imelo časopisje spet dovolj snovi, da je obravnavalo stavkovno gibanje, ki se je 28. marca s stavko v mariiborskih železniških delavnicah začelo tudi pri nas. Hkrati so delavski shodi pred majem razgibali delavstvo, a to je spet precej prestrašilo meščanske politikante in kapitaliste. Med delavstvom posameznih podjetij je bila močna gonja, da bi se delavci odpovedali praznovanja prvega maja. Kapitalisti so seveda želeli, da bi oblast prepovedala ter onemogočila prvomajske prireditve. Toda dunajska vlada se ni mogla odločiti, da bi se pokazala manj napredna kot druge zahodne dežele. Cincala je dolgo, dokler se šele 28. aprila ni razširilo sporočilo, da je dunajska policija dovolila delavske shode 1. maja. Toda oblastniki po posameznih avstrijskih deželah so dobili posebna navodila, kako naj ravnaajo. Deželna vlada je v Ljubljani in Trstu razglasila

že 20. aprila, z lepaki, naj delavci 1. maja ne praznujejo samovoljno, marveč le, če to dovolijo delodajalci, saj bi jih sicer oblasti lahko kaznovale. Kdor bi oviral ali grozil delavcem, ki bi hoteli delati 1. maja, bi ga lahko doletela sodna kazen do treh mesecev ali celo strožja.

Ljubljanski socialdemokrati so imeli 20. aprila shod, da so se posvetovali o praznovanju 1. maja.

Anton Grablovic (1864-1904), ljubljanski pomočnik iz Ljubljane, delegat na IV. zboru avstrijske socialdemokratske stranke 1894. leta. Urejal je slovenske delavske časnike.

Čez tri dni so razglasili za 1. maj »splošno dostopen delavski shod«. Sklicali so ga za ob devetih dopoldne v prostorih hotela »Evropa«.

V Ljubljani je 1. maj prvič praznovalo »kakih 900 do 1000« delavcev, kakor je poročal »Slovenski narod«. Delali pa so v tobačni tovarni, saj je bil »delodajalec« te tovarne pravzaprav država. In s kom bi se naj delavci dogovarjali, da bi jim dovolil praznovanje 1. maja? Tobarna tovarna pa je tedaj zaposlovala največ delavcev, predvsem žensk. Prvomajsko praznovanje je bilo skromno, a nedvomno je imelo za delavstvo izreden pomen, poseben čar. Po uradnem, policijskem poročilu se je na prvomajskem shodu zbralo

400 ljudi, a med njimi so bile le tri ženske. Časopisni poročevalec pa je ocenil, da je bilo okrog 500 udeležencev. Popoldne je bila še ena delavska prireditev v gostilni v Spodnji Šiški. Zvečer pa so priredili v hotelu »Evropa« ples; udeležba na plesu je bila skromna — okrog 150 delavcev, a delavke so bile zelo redke.

Prvi maj so praznovali tudi zaslavski rudarji. Zagorski rudarji so prosili vodstvo, naj jim dovoli prost dan 1. maja. Vodstvo jim je ugodilo. »Slovenec« je poročal po ljubljanskem nemškem listu »Lai-bacher Zeitung«, »da so bili delavci dne 1. maja popolnoma mirni... so šli z dovoljenjem vodstva zjutraj z godbo k sv. maši (!), čez dan pa so uživali počitek v krogu svojih domačin«.

Spričo tedanjih žalostnih razmer, ko so bila vsa delavska zborovanja ovirana in ko delavci skorajda niso imeli prostega časa, tako da se večkrat niso mogli v presledku med dvanaajsturnim delavnikom niti dobro naspiti ter niso utegnili kdo ve kaj premišljevali o svojih življenjskih razmerah, bi se ne smeli čuditi nad njihovo nezavednostjo, zlasti še, ker niso imeli slovenskega lista. Sicer pa so imeli le zelo redko priložnost, da so sploh kaj brali. Verjetno je marsikdo sploh pozabil brati, če se je branje že naučil v šoli. Zato je treba prvomajskim proslavam pripisovati toliko večji pomen.

Nadalje so si prizadevali, da bi dobili svoj list — Ljubljanski delavski organizatorji niso vrgli puške v kuruzo po prvem ponesrečenem poskusu, da bi izdajali socialdemokratski list. Sredi leta 1890 je v Ljubljani začel nadaljevati prizadevanja v ta namen Ludvik Zadnik. Hkrati je tedaj resno mislil na ustanovitev lista v Trstu A. Klemenčič. Zadnik je na Dunaju junija 1891 poročal:

»V smislu hainfeldskih sklepov sem kot zastopnik iz Ljubljane čutil dolžnost, da omogočim slovenskim delavcem časnik, posebno ker je bilo tudi v Šentvidu — na Koroškem — »sklenjeno, da se mora za alpske dežele brezpogojno ustanoviti slovenski list. Hoteli so dati graškemu listu slovensko prilogo, toda pokazalo se je, da ta načrt ni izvedljiv; zato smo šli v Ljubljano in nato v Trst.«

Dne 1. julija 1890 (torej že skoraj leto dni pred kongresom na Dunaju) je Klemenčič pisal iz Trsta Zadniku v Ljubljano:

»Dragi prijatelj! Prosim te, piši mi, kako v Ljubljani kaj s časnikom stoji, ker tu se ga jako poželjuje. Daj mi vedeti, če ste bili v zvezi z Beljakom, Celovcem, Mariborom in Celjem. Če drugače ne gre, uredite ga v Ljubljani in pošljite ga sem in jaz odgovorno uredništvo na moje rame vzamem s pogojem, da bodem jaz uvodne članke pisal. Jaz se vam ponudim za ta posel, ako vam je ljubo, da delamo vsi za skupni napredek...«

— A. Klemenčič je bil v Trstu predsednik slovenskega oddelka italijanskega delavskega društva »Confederazione operaia«. Zadnik mu je na to pismo odgovoril med drugim:

»... Zaradi slovenskega delavskega časnika imam nalogo napisati pismo odgovoriti, ker sem tudi prevzel nalogo, da bodem kot odgovorni urednik lista, kateri bode, ako ne bo posebnih zaprek, izšel v prvi polovici avgusta t. l. Stvar bo seveda težka, ker imamo malo moči, še manj pa denarja. Nekaj je še od pred ostalo, ali ne veliko. Dobro bi bilo, ako bi bilo mogoče pri vas v Trstu kaj skupaj spraviti. Potrebujemo bomo na vsak način še precej... Mi bomo na vse moči delovali, treba je le, da nas tudi drugi podpirate. Nadalje ti imam tudi za poročati, da sem jest prejel od redakcije »Arbeiterzeitung« z Dunaja 3 goldinarje 20 krajcarjev, katere si poslal za mizarjeve — za stavkajoče — »Ker je štrajk že končan, smo sklenili, ako vi v

to privolite, porabiti ta denar za izdajo lista...«

List pa ni mogel začeti izhajati že avgusta 1890. Oba mlada delavca, ki sta si tedaj prizadevala ustanoviti delavski list, sta bila krojaška pomočnika. Andrej Klemenčič se je rodil leta 1867 v Šiški. Kot krojaški pomočnik je mnogo potoval po svetu, tako da je nekaj časa delal tudi v Londonu in Parizu, ne le v Avstriji in

Ludvik Zadnik (1864-1950), krojaški pomočnik v Ljubljani, udeleženec ustanovitve kongresa avstrijske socialne demokracije leta 1888

Italiji. Politično je začel delovati v Trstu. Končno se je izselil v Ameriko in tam umrl leta 1898.

Ludvik Zadnik je 6. avgusta 1890 oddal deželni vladi v Ljubljani vlogo za ustanovitev »Delavskega lista«. V vlogi je tudi napovedal, da bo prva številka izšla že 14. avgusta. Na sam dan, ko bi naj list izšel in je bilo v ta namen vse pripravljeno v tiskarni, je deželno predsedstvo zavrnilo vlogo, češ da »spričevala gospoda Ludovika Zadnika ne zadostujejo, da bi se z njimi dokazala njegova sposobnost za uređevanje periodičnega lista. Omenjeni list se torej ne sme izdajati, dokler se ne postavi zanj sposoben urednik.« Ponovilo se je torej, kar že vemo o ustanovitvi »Novega časa«. Toda Zadnik se ni dal zlepa ugnati. Že 16. avgusta se je obrnil s pismom na deželno vlado: »Udano podpisani si usoja c. kr. deželni vladi naznanjati, da bi prosil za pojasnilo, po kateri postavi ali zakonu da je utemeljena razzsoda ob 14. avgusta 1890... in kakošnih spričal se potrebuje, da dokaže sposobnost za uređevanje periodičnega lista, ker to iz zakona za tiskovino od 17. decembra 1862 ni razvidno.« Dne 21. avgusta pa se je Zadnik še posebej pritožil zoper odločbo deželnega predsedstva in zahteval, da pritožbo kar najhitreje odpošljejo notranjemu ministru. Toda aZdnika so pravno izigrali tako, da so mu odgovorili, češ da se izdajatelj, ki bi naj bil Anton Grablovic, ni pritožil v predpisanem roku. Zato odločba velja.

Dne 8. septembra je bil v Ljubljani delavski shod. Na njem so govorili tudi o svojem listu. »Slovenski narod« je med drugim poročal: »Sklenila se je resolucija, da se delavski list v slovenskem jeziku, katerega je vlada 14. avgusta zaplenila, zopet začne izhajati, pa kje drugje, ne v Ljubljani...« Dne 23. septembra je Zadnik priglasi tržaški policijski direkciji, da bo izdajal časnik »Delavski list«.

Prva številka »Delavskega lista« v Trstu je izšla 2. oktobra 1890. Druga številka je bila že zaplenjena. Socialdemokratsko časopisje je toplo pozdravilo »Delavski list«, domačemu, slovenskemu nazadnjaškemu tisku pa je bilo slovensko delavsko glasilo seveda trn v peti. Zlasti se je vanj zaletavala tržaška »Edinost«. Prva številka »Delavskega lista« leta 1891 je bila sedma od izhajanja. Bila pa je tudi zaplenjena. Deseta številka je bila spet zaplenjena. Po enajsti številki so ime lista preimenovali: nadaljevanje na strani 11.

Fotografija z vprašajem

Nedvomno je fotografija nastala zadnje vojno zimo, kar lahko sklepamo po uniformah in po snegu. Najbrž predstavlja jutranji zbor kake zaledne enote. To sklepamo po tem, da imata samo dva borca puški, ostali pa samo pištole, medtem ko je bilo takrat po brigadah avtomatskega orožja že toliko, da je nosil mitraljez že skoraj vsak drugi borec. Tudi tovariši takrat že skoraj ni bilo več po brigadah, ker so jih na podlagi posebnega ukaza premestili v zaledne enote razen nekaterih zdravnic. Glede kraja, kjer je fotografija nastala, pa lahko sklepamo, da je nekje na Dolenjskem, lahko pa tudi na Štajerskem, saj je eden izmed borcev v nemški uniformi. Na Dolenjskem so borci morali obvezno nositi angleške uniforme. Točna pojasnila pa seveda lahko dajo samo tisti, ki se bodo spoznali na fotografiji.

Pisma uredništvu

Kdo je bila partizanka Marica?

Ko sem pozno sinoči spet vzela v roke »TV-15« od 9. aprila sem zagledala sliko z vprašanjem, kje je pokopana partizanka Marica. V zvezi s tem vam sporočam:

Po borbi na Vinjem vrhu v oktobru 1943. leta — ofenziva se je tu začela 21. oktobra — so Gubčevci ponoči prinesli partizanko in še enega borca in ju pokopali na pokopališču v vasi Oštrci pri Kostanjevici, kjer leži še danes. Zjutraj smo videli veliko gomilo in ljudje so rekli, da je tu pokopana partizanka Marica, lepi in hrabra, da je padla, ko je hotela rešiti ranjenega partizana in da je doma od Trške gore. Kolikor se spominjam imena borca ni nihče vedel.

Zveza borcev vasi Oštrci je skromno uredila njun skupni grob. Postavila je tudi skromno obeležje za vse borce, ki so tu pokopani in to brez imen ravno zato, ker niso vedeli njenega priimka in priimka njenega soborca, kakor tudi borca Kordunaša, ki je na Oštrcu umrl leta 1942. in je tudi tu pokopan. Za njega bom morda tu zvedel priimek in če bi zvedeli še za Marico in njenega soborca bi potem lahko zamenjali ploščo in napisali imena vseh. Zato Vas prosim, če boste zvedeli njen priimek in ime, da me o tem obvestite.

Ce pa boste našli še koga od njenih, jim povejte, da smo vsem borcem, Marici pa še posebej za vsak praznik krasili grob, prižgali sveče in postali ob njem, misleč na njeno mladost, na težke a obenem tako lepe dneve naše borbe.

Partizanki Marici se nisimo z ničemer oddolžili za njeno žrtve! Po tolikih letih je še imena ne vemo, čeprav Oštrci leži na kraju, odkoder se lepo vidi Trška gora in to nam je ne enkrat povežalo misel z Marico. Ali je dosti, da Marica leži na idiličnem pokopališču in da ji Gorjanci pojo svojo večno uspavanko?

Ko vam to pišem, sem zelo žalostna!

Marija Odortić
Zagreb, Đalskog 44

Še enkrat o rušenju borovniškega viadukta

Pod naslovom »Neznani vojak je bil moj bratranec« ste objavili pismo tovariša Stefana Regančina, ki pojasnjuje pismo tovariša Hinka Viljana o rušenju Stampetovega in borovniškega viadukta aprila 1941.

Pojasnilo glede borovniškega viadukta pa ni točno. Res je, da sta bila oba viadukta porušena 10. aprila 1941, toda borovniškega je porušil inženjerijski oddelek pod poveljstvom kapetana Francea Zužka. Ta oddelek, v katerem sem bil tudi jaz, je bil poslan z Lavrice, za nami pa je prišel va-

gon razstreliva, kakih 8,5 tone. Z železniške postaje v Borovnici smo razstrelivo s kamionom pripeljali pod viadukt. V stebrih so bile že napravljenе komore za razstrelivo. Dva dni smo delali, da smo ga namestili v vse komore, okoli 17. ure 10. aprila pa smo bili gotovi. Po načrtu bi bili morali porušiti most ob 24. uri, toda kakih 10 minut potem, ko smo končali z delom, smo prejeli telefonično sporočilo, da so Nemci že v Ljubljani.

Medtem je prišla k nam tudi delegacija Borovničanov, sestavljena iz občinskih odbornikov in župana. Prosilji so nas, naj mostu ne razstrelimo, ker bi se z njim porušila vsa vas. Kapetan Zužek je odgovoril, da je tudi njemu hudo, ko mora razstreliti most, toda ukaz je ukaz.

Zaradi vesti o Nemcih v Ljubljani je kapetan ukazal takoj porušiti most. Meni kot izučnemu minirju je ukazal vžgati razstrelivo z električnim vžigalnim aparatom. Zato sem takoj začel vezati žice, da bi bil čim dlje od eksplozije. Nazadnje sem priključil tudi vžigalni aparat in dal znak, da je vse pripravljeno. Nato je kapetan umaknil stražo z mostu, okoli 19. ure pa sem sprožil in tako razstrelil most.

STEFAN VIDIC, Kranj

Vsako noč sem spal drugje

Rad prebiram vaš list, ker me spominja na ljudi in kraje, kjer sem se zadrževal med osvobodilno vojno. Upam tudi, da vam moja slovenščina ne bo delala preveč težav in da vas bodo podatki, ki vam jih bom navedel, zanimali. Menim, da bi bila škoda, če bi utonili v pozabi.

Ne vem, ali vam je znano, da je bilo med vojno v nemški službi tudi nekaj Slovencev v uniformah. Nekateri izmed njih so dobili zveze s partizani, ker so hoteli tudi sami postati borci. Toda na izrecno željo partizanov so morali ostati pri Nemcih. Med njimi je bilo tudi nekaj tolmačev pri štabih, ki so lahko pošiljali partizanom dragocene podatke.

V Sežani pri štabu nemške divizije sta bila tolmača Marhel in Majcen. Pri neki akciji so Nemci zaplenili v partizanskem štabu njuna poročila. Takoj so ju aretirali in obtožili veleizdaje. Dva meseca sta bila zaprta z zvezanimi rokami in nogami, da so jih skoraj pojedle uši, preden so ju ustrelili. Pokopana sta v Sežani. O tem bo več vedel tovariš Kranjc.

Na krajevnem poveljstvu v Sežani je bil Dušan Kmetec, ki ni samo ponarejal osebnih izkaznic in jih dajal partizanom, ampak je naredil mnogo več. Po vojni je služboval na tajništvu za notranje zadeve v Mariboru, nato pa je umrl za pljučnico. O tem bi vedeli kaj več Pirjeveci iz Sežane, pa tudi Minca Bekar iz Trsta ter Zora Skok iz Postojne.

Jaz sem bil za tolmača na Opči-

nah pri Trstu, dokler nisem ušel k partizanom. Moja kurirka je bila Sonja Braw. Njena sestra je padla kot borka ob koncu vojne, prav zadnji teden. Njuna mati je imela na Opčnah mesarijo. V Gorici je imela hišo, ki jo je prodala, denar pa dala partizanom. Baje se zdaj stanuje na Opčnah, Alpska 97 in kot slišim, ne dobiva nobene podpore. Ali bi se lahko zanimali za to zadevo? Ne vem, kaj si mislijo dandanes ljudje, ki so v vojni žrtvovali otroke in imetje, zdaj pa baje trpijo pomamljanje. Njena hči pa živi v Ameriki in je poročena.

Bili partizanski obveščevalci v nemški uniformi, je bilo sila težko. To delo nas je živčno popolnoma izčrpalo. Vsako noč sem spal drugje in se prvič pošteno naspal, ko sem ušel k partizanom. Vojko, šef tržaškega obveščevalnega centra se morda še spominja hišne preiskave na Repentaboru. Nadalje se spominjam nekoga župnika iz Kobje glave, ki je pisal generalu Hösslinu v Sežani, da so vsi njegovi tolmači partizanski sodelavci. Tudi javno je govoril, kako so poročila teh tolmačev čini na rokavih partizanskih oficirjev.

Najbrž se bo marsičesa spominjal tudi Pepe Markušič iz Kopra. Jaz pa se spominjam mladega poročnika v Istrskem odredu, ki ga omenjate v enem vaših člankov.

Vam in vašemu listu želi mnogo uspeha in vas tovariško pozdravlja

ANTON SERAJNIK,
A-9184, Postfach 7,

Tam v Sadnem vrhu...

Partizanska mati Marija Ožbolt iz Babnega polja je izpolnila že devetdeset let. Pogled na njeno prehojeno življenjsko pot ni rožnat. Kaj hitro so ji minila brezskrbna otroška leta in že zgodaj se je bila napotila v širni svet. Kot služkinja se je udinjala pri raznih delodajalcih. Trd je bil boj brezpravne služkinje za obstanek, poln ponižanj in grenkobe, Marija Ožbolt pa ni klonila: Minevala so leta. Marsičemu se je morala odpovedati, da si je lahko kupila skromno hišico in nekaj zemlje v Sadnem vrhu blizu Kočevske Reke. In ta dom je postal v najtežjih dneh naše zgodovine pribežališče številnim borcem in aktivistom na Kočevskem. Mnogo gorja ji je bilo namenjenega v teh letih. Dom ji je bil razdejan in sovražen, jo je preganjala, Marija Ožbolt pa je vsemu navkljub opravljala poslanstvo predane aktivistke Osvobodilne fronte. Po osvoboditvi se ji je izpolnilo tiho hrepenenje, da bi na stara leta živel v rojstni vasi. Tako preživlja partizanska mati Marija Ožbolt jesen svojega življenja v kraju, kjer ji je stekla zibelka, in se še vedno z veseljem spominja mnogih borcev in aktivistov, ki so partizaniili na Kočevskem in se tako radi ustavljali v Sadnem vrhu...

Pripoveduje: O. Križanovski-Igor

Piše: Mile Pavlin

Pogovor s črnogledim humoristom

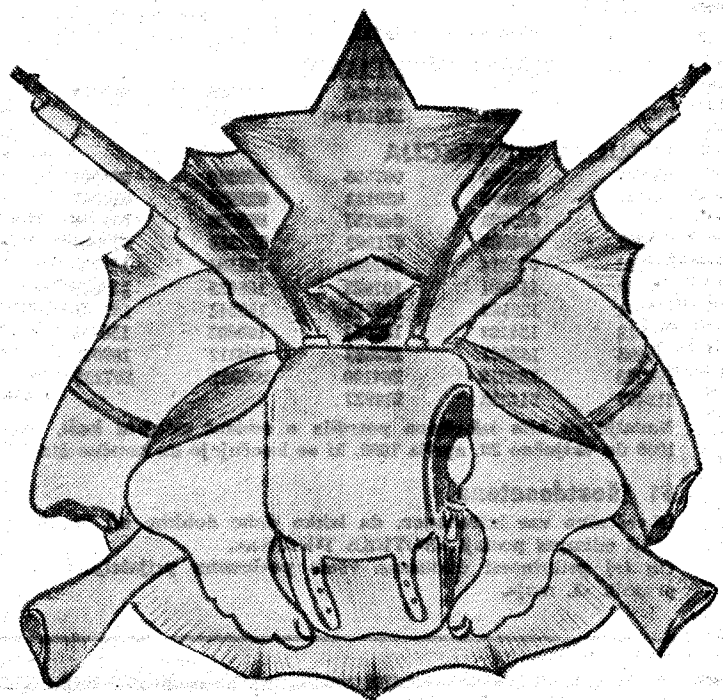
Pokazal jo je drugim članom glavnega štaba. Tedaj so prebrali tudi napis na zadnji strani in se začeli smejati. Takoj so klicali na raport Viktorja. Ta se je izgovarjal name in zato so tudi mene kmalu klicali.

Sprva so me resno oštevali, Stane pa je gledal v zemljevid in se komaj krotil, da ni udaril v krohota. Najhuje je bilo, ker je bila na »medalji« zvezda. Viktorju se je nekaj zareklo in tako so počasi člani glavnega štaba zvedeli za naše pohode čez Krko. Nisem pa hotel povedati, da mi je »medaljo« naredil Gustelj. Očitati so nam predvsem neresnost.

Nazadnje je Kveder rekel, da bi bilo morda dobro, če bi takih medalj naredili še več in jih podelili takim, ki so si jih zaslužili.

Paničarja je bilo tako sram, da je prosil za prenestitev. Prav do tedaj namreč ni vedel, kakšno odlikovanje nosi, ker ni prebral napisa na hrbtni strani. Poslali smo ga nekam na belokranjsko vojno področje. Huje pa je bilo to, da so nam strogo prepovedali samostojne pohode po hrano.

Poleti smo se s Pake preselili v barake, ki so jih zgradili za nas pri Črmošnjicah. To nam seveda ni bilo preveč všeč, saj smo

Takšno podobo je imela »medalja za paničarje«. Avtor projekta Igor (brez konkurence na natečaju v strogi konspiraciji). Rekonstrukcija po njegovem spominu in opisu v dnevniku

bili spet v hosti in do zidanice je bilo zelo daleč. Tudi disciplina je bila bolj stroga, saj smo živeli skupaj.

Nekega dne je prišel iz Stajerske Marok, moj stari znanec s Pučgleda, ki je kasneje postal komandant naše brigade. Bil sem porotnik sodišča, ki je sodilo raznim kršilcem discipline. Marok me je takoj poklical in me vesel zaradi snidenja po tolikem času, pa tudi zaradi starega prijateljstva, začel siliti s pijačo. Kot abstinent nisem bil vajen pijače in sem se zato moral hitro strateško umakniti v stranišče, kjer sem hudo tpeel in obujal kesanje. Huje je bilo to, da sem bil pred tem imenovan za sodnika-porotnika in da bi moral biti ob tem času na svoji prvi razpravi. Kot nalašč so sodili nekemu Belokranjcu, ki je bil samovoljno zapustil stražarsko mesto in odšel v bližnjo zidanico, kjer se ga je temeljito nasekal. Ko je nehal piti, je odšel iz zidanice, da bi se znova postavil na stražo, toda jo, nikakor več ni mogel najti stražarskega mesta. Med brezuspešnim iskanjem ga je zaneslo na železnico proti Semiču — spominjal se je, da je prišel po njej na stražo. Ko je kolovratil po razbitih tirnicah in večkrat poljubil kamenje, ga je opazila neka patrulja, v kateri je bil tudi major Ante iz glavnega štaba. Takoj ga je aretirala in zaprla v neko klet h krompirju.

Ko bi se morala začeti razprava, mene kot porotnika ni bilo. Trikrat ali štirikrat me je iskal kurir, vsakič sem se izgovarjal, da takoj pridem. Ko pa je prišel zadnjič, me je že našel v stranišču, ko sem pošteno klical urha. Kurir je to takoj sporočil sodniku. Ta je ves jezen po dveurnem čakalju na takega porotnika prekinil razpravo, obtoženca pa so izpustili. Sodnik je tudi nekaj pripomnil, da ni čudno, da so borci taki, ko pa imajo take komisarije, kot sem bil jaz.

Zaradi tega dogodka sem dobil partijski ukor, obtoženec pa samo vojaški opomin. Zane je dobil nalogo, naj me prevzgoji, da ne bom več pil. Drugi, veterani čvika, so se prikrito muzali, ko so slišali za to kazen, češ poglejte ga, nikoli ni pil, samo enkrat se mu je posrečilo, da ga je spravil vase liter ali dva, pa je že kaznovan, mi pa, ki ga pospravljamo dvakrat toliko, kadar se nam le posreči priti do njega, veljamo za trezneže.

Septembra smo se iz Črmošnjic selili nazaj v Ručetno vas, odseki in oddelki pa tudi v bližnje vasi. Kolona je segala od Črmošnjic mimo Semiča prav do Ručetne vasi, kajti nabralo se je obilo raznovrstne krame, ki je nismo smeli pustiti. Selil se je ožji štab, komisariat, oficirji za zvezo, oddelek za inženirijo, geodetska sekcija, ekonomat in intendantca, obveščevalni center, šifrerji, organizacijski oddelek, prometna sekcija, odseki za motorizacijo, šole, saniteta, veterinarstvo, geografski oddelek, personalci, sodni odsek, konjušnica itd.

Komaj smo spravili vse skupaj na vozove, selitev pa je trajala en dan in eno noč. Celo mize in stole smo vlačili s seboj. Vozov je znanjnkalo v vsej Beli krajini.

Najhujsa ovira pa so bile zidanice in gostilne ob poti, posebno tista pri Tajčbirtu. Od tam smo spravili fante z največjo težavo dalje.

Mnogi so pot izkoristili tudi za to, da so v zmešnjavi odnesli in poskrili vse, kar se je dalo. Marsikatera odeja ali srajca je takrat spremenila svoj namen in postala iz opreme valuta za nabavo vina, kruha ali klobas.

Zaradi zmešnjave in nereda smo bili spet vsi skupaj na raportu. Brigadni komisar Roman pa je selitev ocenil kot najhujsi pohod v zgodovini naše vojske, vstevši pohod 14. divizije na Stajersko.

(Nadaljevanje)

Pravna posvetovalnica

Izjemna starostna upokožitev borcev

V zadnjem tednu smo dobili dva dopisa, ki sta si po svoji vsebini enaka in v katerih naša dopisnika sprašujeta za upokožitev po 3. odstavku čl. 70 pokojninskega zakona. Eden od teh dopisnikov pa se sklicuje tudi na čl. 195 tega zakona. Naj na kratko pojasnimo določila tega člena in pogoje za tako izjemno starostno upokožitev borcev, ker kaže, da skušajo nekatere, ki niso uspeli doseči pokojnine po splošnih pogojih, dobiti to izjemno pokojnino.

Člen 70 temeljnega zakona o pokojninskem zavarovanju govori o pogoji pogojih za upokožitev borcev NOV, ki so vstopili v NOV do 9. 9. 1943. Prvi in drugi odstavek omenjenega člena 70 določa-

ta, da se lahko upokoži borec, ki ima 55 let življenja in najmanj 20 let pokojninske dobe, ali pa borec, ki dopolni pokojninsko dobo 35 let ne glede na svojo starost. Za borke pa določa, da se lahko upokože, ko dopolnijo starost 50 let in pokojninsko dobo najmanj 20 let, oziroma, ko dopolnijo pokojninsko dobo 30 let ne glede na starost. Tretji odstavek čl. 70 pa govori o izjemni starostni pokojnini. Borcu NOV pred 9. 9. 43, ki imajo pokojninsko dobo najmanj 15 let, od tega zavarovalne dobe najmanj 10 let, lahko posebná republiška komisija ne glede na starost prizna pravico do starostne pokojnine, če spozna, da je to potrebno glede na splošno stanje njegovega zdravja in delovne zmožnosti. Čl. 195 pokojninskega zakona pa se samo nanaša na čl. 70 in določa le način dela

te republiške komisije. Ze iz samega besedila zakona izhaja, da posebna komisija lahko prizna ne pa, da mora v vsakem primeru prosilec, nekdanjim borcem priznati tako pokojnino. Gre za izjemno starostno pokojnino, o kateri odloča republiška komisija po prostem preudarku, seveda opirajoč se na zdravniški izvid in zdravniško mnenje. Ni pa za priznanje take pokojnine potrebno, da pri borceu obstoji invalidnost po predpisih o invalidskem zavarovanju, niti nezmožnost za delo po predpisih o zdravstvenem zavarovanju. Tudi ni pomembno, ali ima tak prosilec za pokojnino naslov zavarovanca. Seveda pa mora biti izpolnjen osnovni pogoj, da ima borec priznano udeležbo v NOV pred 9. 9. 43 in pa, da ima najmanj 15 let pokojninske dobe, od tega pa 10 let zavarovalne dobe.

ZAKLJUČNO NAGRADNO ŽREBANJE

Koteks Tobus

LJUBLJANA

obvešča vse, ki so od 1. novembra 1968 do vključno 20. januarja oddali svinjske kože, da so bila dne 20. aprila 1969 izžrebana naslednja potrdila:

MOTORNA KOSILNICA

161348

TELEVIZIJSKI SPREJEMNIK

214990 042081

MOPED

121542 088851 144659

TRANSISTORSKI SPREJEMNIK

015183	018657	044492	082908	084663	115578	118251
135292	148507	174162	205515			

USNJENA KONFEKCIJA

000644	002922	007595	005656	021106	023082	010217
016848	024391	029122	033835	036087	038670	041819
042164	045993	049757	051520	051936	052274	057663
062997	064000	071969	072314	077043	069455	088800
071089	072814	092449	101591	102723	125337	129170
128562	114791	107623	108035	119679	104462	140398
135601	139585	143119	143342	145701	148353	144389
150913	154564	157892	160652	156433	161817	179369
176493	183927	187683	190312	189979	196429	196331
198783	199318	204199	205021	207230	210083	209615
212897	214523	216837				

Nadalje so bila izžrebana potrdila o oddani svinjski koži, izdana od 20. januarja 1969 do vključno 20. aprila 1969, ki se končujejo na končno številko:

61 (šestdesetena)

Obveščamo vse izžrebance, da lahko dobe dobitke od 10. maja 1969 dalje na najbližji odkupni postaji »KOTEXS TOBUS-a«.

Ob tej priložnosti čestitamo vsem poslovnim prijateljem in delovnim ljudem za praznik »1. maja«.

RUDNIK ŽIVEGA SREBRA IDRIJA

čestita delovnim ljudem, kolektivom in poslovnim prijateljem in želi prijetnega oddiha in osvežitve v prvomajskih praznikih.

Proizvajamo: živo srebro 99.99%

rafinirano živo srebro

živosrebrni oksid HgO

Pred nakupom dobro pogledajte in premislite, da boste kupili najboljše!

V pomoč vam bo prospekt tovarne PEKO »pomlad – poletje 1969«

Dobili ga boste na dom in v vseh trgovinah tovarne PEKO.

Dober nakup vam zagotavlja tovarna PEKO.

PeKo

Kulturni obzornik

V ZASAVSKIH REVIRJIH NEKOČ IN DANES

Slovenska delavska pesem

»Prisostvoval sem vašemu koncertu in sem se osebno prepričal o vaši visoki umetniški ravni. Ne dajte se zapeljati po novem v glasbi, kadar to novo ni iskreno. Dokler bodo pevci-delavci našli za kulturno udejstvovanje toliko vere, volje in časa kot doslej, bo v nas še vedno tlela vera v kulturno in umetniško rast slovenskega naroda«.

Iz ocene, namenjene trboveljskemu moškemu pevske-
mu zboru »Zarja«, ki jo je zapisal skladatelj Karel Pahor.

Sestavek o slovenski delavski pe-
smi v zasavskih revirjih sem se
odločil napisati predvsem zato, ker
se o zborovskem petju v zasav-
skih revirjih le redkokdaj piše, pa
čepprav bi mu bilo treba, kot za-
slišil, povetiti več pozornosti. Za-
vedati se namreč moramo, da je
prav ta zvrst pevske kulture zelo
vplivala na delavčovo življenje in
ga v nekem smislu celo preobli-
kovala, saj mu je dvigala narod-
nostno zavest in mu utrjevala pre-
pričanje, da pripada k številčno
najmočnejšemu razredu, to je de-
lavskemu razredu!

Po spominu in po pripovedova-
nju drugih, ki so se udeleževali
v prvih tovrstnih skupinah pri
nas, segajo začetki zborovskega pe-
tja že v čas avstro-ogrske monarhi-
je, ko je začel delovati moški pev-
ski zbor »VZAJEMNOST«, ki ga je

vodil pevovodja Pavle Baloh iz
Ljubljane. Ne glede na težave, ki
so spremljale njihovo udejstvova-
nje, so se člani zbora redno ude-
leževali vaj, saj jim je delavska
pesem kaj kmalu postala nepogre-
šljiva spremljevalka... Poleg zbo-
ra »Vzajemnost« je v tem obdobju
deloval tudi moški pevski zbor
»ZVON«, ki je kasneje postal me-
šani zbor. Vodil ga je že pokojni
pevovodja in skladatelj Oskar Moll,
sestavljali pa so ga predvsem na-
predni učitelji in rudniški usluž-
benci, nekaj pa je bilo tudi želez-
ničarjev in raznih obrtnikov. Ko
je izbruhnila prva svetovna vojna,
sta bila oba zbora razpuščena.

»Vzajemnost« je po končani voj-
ni na novo ustanovil požrtvovalni
in nadarjeni prvi tenorist zbora,
pokojni Milan Polovič, »Zvon« pa
Oskar Moll, ki se je — kot je sam

pripovedoval — »v Tirolah bojeval
za cesarja z violino v roki«...
»SVOBODA« nekdanja »Vzajem-
nost«, je imela precej težav s pe-
vovodji. Stalnega vodja ni bilo moč
dobiti, in tako so zbor vodili Miha
Ličar, Alojz Draksler in Krištof
Perko iz Ljubljane. Leta 1924
je zbor prevzel trgovski pomočnik
Janez Jerman, izmenoma pa sta ga
še vodila Beltram in Franc Tržan.
Zaradi omenjenih težav in pre-
majhne podpore takratnih oblasti
je zbor prenehal delovati. Samo-
stojna pevska zbora sta imela tu-
di rudniška gasilska četa — vodil
ga je Janez Jerman — in organi-
zacija bivših bojevnikov. V zgor-
njem delu Trbovelj je občasno de-
loval moški pevski zbor »JANEZ
EVANGELIST KREK«, ki ga je
vodil Miha Ličar. Na vodenski šo-
li pa je prepeval mladinski zbor
»SLAVCEK«. Ta zbor, ki ga je
vodil Avgust Šuligoj, je s svojim
petjem osvojil poslušalstvo ne le
v Trbovljah, Ljubljani in v dru-
gih krajih Jugoslavije, marveč tu-
di zunaj meja naše domovine. Go-
stovali so v Bolgariji, Avstriji in
Čehoslovaški, nastop v ZDA pa
jim je preprečila druga svetovna
vojna.

Leta 1931 so v Trbovljah ustano-
vili moški pevski zbor »ZARJA«,
ki prepeva še danes. Že v prvem
letu obstoja se je zbor predsta-
vil s samostojnim koncertom. Prvi
pevovodja je bil Jože Rotar, ki
zdaj prebiva na Jesenicah, za njim
pa je zbor prevzel Rudi Dolničar.
Zbor, ki je takrat štel sedemind-
vajset članov — rudarjev, je pri-
rejal redne letne koncerte. Vzdrže-
val se je z lastnimi sredstvi, ki
so jih pridobili s prirejanjem kon-
certov in veselice. Dotacij v dana-
šnjem pomenu besede takrat ni
bilo. Med rednimi obiskovalci pev-
skih koncertov sta bila tudi še po-
kojna skladatelja Emil Adamič in
Zorko Prelovec. V začetku druge
svetovne vojne so »Zarja« razpu-
stili, vendar so se njeni člani še
vedno zbirali in peli... Glas do-
movine pa je bil premočen, da bi
ostali doma, in tako so zarjani drug
za drugim odhajali k partizanom
in — leta 1944 pa se je med bra-
nili domovine znašel njihov celo-
ten zbor. Del zbora so vključili
v kulturniško skupino IV. opera-
tivne cone in je pod vodstvom
Radovana Gobca deloval v Gor-
njem gradu. V narodnoosvobodil-
nem boju je padlo deset članov
»Zarje«. Po osvoboditvi je začel
zbor, ki so se mu priključili novi
pevci, takoj prepevati. Do leta 1955
ga je vodil Rudi Dolničar, nato pa
je vodstvo prevzel Jože Skrinjar,
pomaga pa mu inž. Albert Ivančič.

Zdaj šteje zbor 45 članov, od
tega 30 rudarjev! V zbor je vklju-
čen samo en prosvetni delavec. V
tem pogledu bi lahko posnemali
stanovske tovariše iz predvojnih
let. Le-ti so se kljub nevarnosti,
da bi jih zaradi tega kazensko pre-
lestili v zakotne kraje, kaj radi
družili z delavci. Zarjani pa žele
pritegniti v svoj zbor tudi čimveč
mladih, ki imajo veselje do zbo-
rovskega petja, saj je pri današnji
mladini opaziti vse premalo zani-
manja za tovrstno življenje.

Zbor priredi vsako leto reden
koncert in obvezno gostuje v Kra-
nju, Hrastniku, Zagorju, Ptujju in
v Šmartnem pri Litiiji. Leta 1963 je
bil zbor na desetdnevem gosto-
vanju na Nizozemskem, leta 1964
je bil dva dni gost idrijskih ru-
darjev, leta 1967 pa gost »Schibet-
Bunda« v Gradcu. Leta 1968 je bil
zbor gost moškega pevskega zbo-
ra »Smetana-Slovanka« iz Kladna,
in to na osemdnevni pevski tur-
neji v CSSR. Gostitelji so organi-
zirali koncerte v Pragi, Kladnem in
Karlovi Varah. Zbor je v zelo
dobrih odnosih z vsemi drugimi
trboveljskimi zbori in z zbori v
Hrastniku, Zagorju, s šmarnskim
»Zvonom« in litijsko »Lipo«. Po-
sebnost teške stike pa ima s profes-
sorji glasbe: Petrom Liparjem iz
Kranja, Blažem Arničem, Radova-
nom Gobcem in Karlom Pahor-
jem iz Ljubljane.

Zbor »Zarja« odlikujeta ne le
delavnost in prizadevnost vseh
njenih članov, marveč tudi izred-
no humani in tovariški odnosi, do-
bra volja in zdrav humor; vse to
pa kaže, da delavska pesem v za-
savskih revirjih še dolgo ne bo
tihnila...

JANEZ ZALAZNIK

Druga izdaja poslovnih pisem

Pred petimi leti sta muzej NO
Maribor in muzej ljudske revolu-
cije Celje pri založbi Obzorja Ma-
ribor izdala zbornik Poslovnih
pisem za svobodo ustreljenih na
okupiranem slovenskem Štajer-
skem. Zdaj je v tisku druga ob-
sežnejša izdaja. V tej zvezi smo

Milan Zevart, ravnatelj muzeja
NO Maribor

se obrnili na ravnatelja muzeja
NO Maribor prof. MILANA ZE-
VARTA in ga zaprosili za razgo-
vor.

● Kaj bi lahko povedali o prvi
knjigi, ki je kmalu pošla?

»Izdaja prve knjige je rezultat
dolgotrajnega zbiranja poslovnih
pisem in gradiva ustreljenih tal-
cev. Ko je bila izdana, je njena
naklada neverjetno hitro pošla. Tu-
di kritiki so ji dali visoko mesto
in s tem tudi priznanje muzeju
NO Maribor in muzeju ljudske re-
volucije Celje in nenazadnje tudi
založbi Obzorja Maribor.«

● Kako to, da ste se odločili,
da boste izdali še en zbornik?

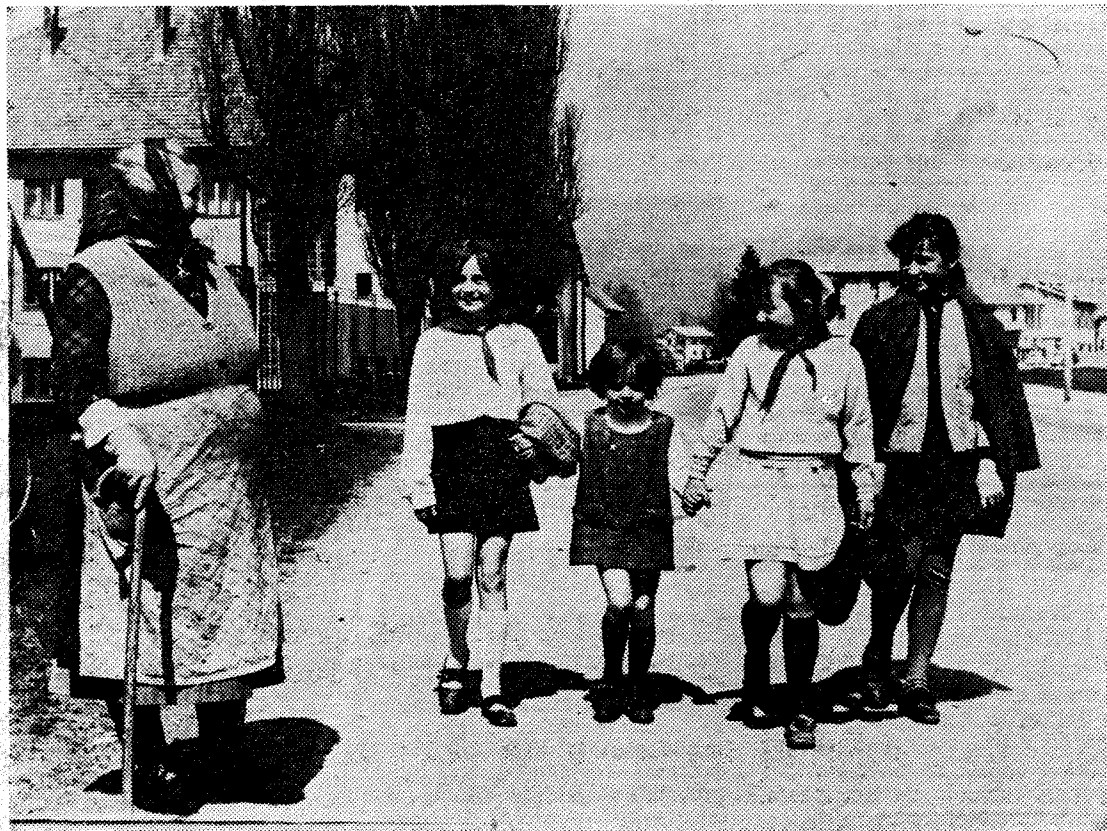
»Oba muzeja, ki sta pripravila
tudi veliko razstavo Talci 1941 do
1945 na slovenskem Štajerskem
in ki je doslej gostovala že v 11
krajih Slovenije, sta še naprej zbi-
rala gradivo o talcih in žrtvah
fašističnega nasilja. Zbiranje gra-
diva je bilo uspešno. Razen tega
ljudje stalno sprašujejo po zbor-
niku Poslovnih pisem za svobodo
ustreljenih na slovenskem Štajer-
skem, ki ga ni več mogoče dobiti
v prodaji. Zaradi teh razlogov sta
se oba muzeja odločila izdati no-
vo izdajo tega zbornika.«

● Ali je med drugo in prvo
izdajo te knjige kakšna posebnost?

»Druga izdaja bo popolnejša in
obsežnejša od prve. V to so vklju-
čena tudi pisma tistih Slovencev,
ki so bili usmrčeni izven svoje
domovine. V prvi izdaji je bilo
objavljenih 194 pisem, zdaj jih bo
265. Med njimi je 22 poslovnih
pisem tistih žrtev za svobodo, ka-
tarih usmrtilcev okupator ni obja-
vil s svojimi razglasi in so bili
vsi razen enega ubiti izven območ-
ja okupirane slovenske Štajerske.
Ob vsakem poslovnem pismu bo
objavljen življenjepis talca s sliko.
Tako kot v prvi knjigi bo tudi
v drugi objavljen seznam vseh
ustreljenih talcev. Priobčeni bodo
še številni faksimili poslovnih
pisem, pisani in fotografski doku-
menti, ki pričajo o usodi talcev
in njihovih svojcev, o zgodovini
nacističnih ubijanj talcev.

Naj opozorim, da smo tudi pri
drugi knjigi upoštevali isto načelo
kot v prvi, da je treba poslo-
vilna pisma objaviti v izvirniku
in brez poseganja v njihov tekst.
Torej tako kot so bila napisana.«

D. MIKLAVEC

Takole so krenili v soboto, 26. aprila, na tradicionalni množični pohod »Po poteh tovarštva in spomi-
nov« naši najmlajši. Štirinajst tisoč jih je bilo..., in v Ljubljani in njeni okolici ni bilo pomnika revolu-
cije, kjer se ne bi ustavili in se spominu na tiste dni, ko je Ljubljano obdajala bodeča žica, in na padle,
ne oddolžili s cvetjem.

Foto: E. Salhaus

Partizanska ljudska pesem

Gozdovi širni

O gozdovi širni,
naša zatočišča,
tu naši spet mirni
smo pokoj ognjišča.

Globlje kot drvarjem
ste se nam razkrili.
Tam, kjer pred viharjem
najde v zadnji sili

mir žival pregnana,
ognje smo prižgali.
Pesem prej neznana
srca nam razpalila!

O kresovi novi,
puške, bajoneti
naših strel mostovi
vseposvobod razpeti.

Zarja bo požgala
črne jate vranov,
ko bo privihrala
vojska partizanov.
Janez Suhi (Miran Jarc)

Darovali so za spomenik

V zadnji številki »TV-15« smo
poročali o pripravah za preno-
vitev spominskega obeležja ustrel-
jenim talcem v Mostah pri Zirov-
nici. Kolektiv HE Moste je kot
prvi nakazal 500.000 Sdin kot svoj
prispevek za obnovo spomeni-
ka. Poleg tega je HE Moste na-
kazala tudi 100.000 Sdin odboru
za odkup in ureditev Finžgarjeve
rojstne hiše v muzeju. Odbor Zdu-
ženja borcev Zirovnice se kolek-
tivu HE Moste zahvaljuje za na-
kazani denar.

J. V.

V Mariboru odkrili spominsko ploščo Borisu Kraigherju

Petindvajsetega aprila so v grad-
benem šolskem centru Borisa Krai-
gherja v Mariboru svečano odkrili
spominsko ploščo Borisu Kraigher-
ju. Ploščo, ki jo je izdelal kipar
Marjan Teržan, je odkril predsednik
kulturno prosvetnega zbora skupšči-
ne SRS Miloš Poljanšek.

Vojaška veda in tehnika

Z raketami po svojem rušilcu

Sedaj so znane tudi že nekatere podrobnosti o tem, kako so lani v Tonkinškem zalivu rakete »Sparrow«, izstreljene iz ameriškega letala »Phantom«, zadele avstralski rušilec »Hobart«. Ameriško mornariško letalo je takrat proti vietnamskim položajem izstrelilo tri rakete, ki pa niso poletele proti cilju, temveč so zavile naravnost proti rušilcu, ki je bil tam v bližini, in na krovu povzročile veliko razdejanje, pa tudi človeške žrtve.

Posebna komisija, ki je to zadevo raziskovala, sodi, da je avstralski rušilec oddajal radarske signale enakih valovnih in drugih značilnosti, kot jih sicer uporabljajo rakete »Sparrow«. Te rakete imajo sistem polaktivnega radarskega vodenja. To pomeni, da letalo, ki ima te rakete, z radarskim snopom osvetljuje cilj, raketa pa sprejema od cilja odbite žarke in se tako sama usmerja tja, kamor je namenjena. Če pa jo med poletom prepreči kak radarski snop z isto valovno dolžino, se utesne zgodi, da bo raketa spremenila smer in zavila proti izvoru novega žarčenja ne glede na to, če je ta v zraku, na kopnem ali na vodi. Zato morajo paziti, da drugi radarji ne bi vsaj takrat, ko uporabljajo te rakete, delovali na istih valovnih dolžinah kot letalski radarji, s katerimi usmerjajo rakete proti cilju.

Pehotno protitankovsko orožje APX

Pehotno protitankovsko orožje APX je namenjeno za uničevanje tankov na razdaljah od 800 do 1000 metrov, pa tudi za boj z nasprotnikovo pehoto. Orožje je težko nekaj čez 11 kilogramov, dolgo pa poldrugi meter. Začetna hitrost mine znaša 400 metrov

na sekundo, toda dodatna polnitev ji med poletom poveča hitrost na 530 metrov na sekundo. Metalec uporablja za obstreljevanje do 500 metrov oddaljenih ciljev. Mina lahko prebije do 120 mm debel jeklen oklep, če prileti pod kotom 65°.

Spet novi manevri v Sredozemlju

Medtem ko se sovjetsko vojno ladjeje v Sredozemlju spet povečuje, pripravljajo NATO pakt v tem delu sveta največje manevre v zadnjih nekaj letih. Začeli so se 20. aprila, trajali pa bodo dva tedna. Udeležilo se jih je 60 vojnih ladij in 300 letal iz petih NATO dežel. Glavni namen teh manevrov naj bi bilo urjenje v taktiki, ki bi jo uporabljali v primeru jedrske vojne.

Ladje in vojna letala ZDA, Britanije, Turčije, Grčije in Italije bodo križarile po vsem Sredozemlju, izkrcavale amfibijske desante in se urile v obrambi pred podmornicami in zračnimi napadi.

Sesto ladjeje ki se zadržuje v Sredozemlju, ima običajno 50 ladij z dvema letalonosilkama in 200 letal in približno 25.000 mož.

Sovjetska zveza je v medcelinskih raketah že dosegla ZDA

Angleški inštitut za strateška proučevanja v pregledu za leto 1968 trdi, da je Sovjetska zveza glede medcelinskih balističnih izstrelkov Američane že dosegla, sredi tega leta pa jih bo bržkone tudi prehitela. Poročilo pravi, da je Sovjetska zveza v septembru 1968 imela med svojo oborožitvijo približno 1000 medcelinskih balističnih izstrelkov.

»Vse kaže, da bo sredi leta 1969 Sovjetska zveza imela več medcelinskih balističnih izstrelkov kot ZDA, čeprav bodo Američani spričo številne prednosti glede drugih oblik jedrskih lansirnih sredstev (podmornice in letala) morda še zadržali vodstvo, kar zadeva skupno število jedrskih orožij.«

Znano je, da je ameriški obrambni minister že v oktobru priznal, da imajo ZDA 1054, Sovjetska zveza pa 900 takšnih izstrelkov.

Obrambna vzgoja in ljudska zaščita

Elektronika na bojišču

Naprave za elektronsko vojskovanje so doživele poseben razvoj zlasti po drugi svetovni vojni. Nastale so razne nove naprave in sredstva, hkrati z njimi pa so močno izpopolnili tudi že doslej znana sredstva (radijska, radarska in druga) zlasti v tem smislu, da so uporabljiva v najrazličnejših okoliščinah. Okorne elektronske cevi so nadomestili s tranzistorji; posledica tega sta manjši obseg in teža, podaljšana pa je življenjska doba teh sredstev (radijska cev deluje od 800 do 1000 ur, tranzistorjske naprave pa kar do 50.000 ur). Na tem področju so tako napredovali, da je prišlo do mikrominiaturnizacije radijskih elementov in do izdelave integralnih sklopov. Elektroniko ne uporabljajo le za vojsko na elektromagnet-skih valovih, temveč ji je kibernetika (znanost o poveljevanju) omogočila, da elektronske naprave in sistemi postanejo del opreme za poveljevanje v vsaki enoti in jo izkoriščajo za hitrejšo obveščanje, izračunavanje in celo načrtovanje bojnih akcij.

SODOBNA ELEKTRONSKA IZVIDNIŠKA SREDSTVA

O sredstvih za radijsko prisluškovanje zelo primanjkuje podatkov. Bržkone pa delujejo na istih načelih kot med drugo svetovno vojno, čeprav morajo biti še dovršenejša, zlasti kar zadeva slišnost in doseg prisluškovanja. (Po nekaterih podatkih je mogoče sklepati, da s posebnimi dolgovolvnimi radijskimi sprejemniki lahko ugotovijo izstrelitev medcelinske rakete celo na razdaljah do 10.000 km.) Dejstvo je, da izpopolnjujejo najrazličnejše radijske prisluškovalne naprave in da voj-ske NATO dežele uporabljajo več kot petnajst tipov radijskih prisluškovalnih naprav. Američani v Vietnamu uporabljajo, sodeč po nekaterih podatkih, za odkrivanje

nasprotnikovih enot posebne naprave, ki na oddaljenosti nekaj deset in stotin metrov lahko zaznavajo vsak šum — od bitja človekovega srca do premikanja tudi zelo majhnih živali.

Pri radio-goniometriranju si razen »standardnih« goniometrov pomagajo tudi s silno natančnimi avtomatskimi goniometri, s katerimi lahko iz različnih smeri v nekaj sekundah laško zelo natančno ugotovijo lego vsake odkrite radijske postaje.

Vsekakor pa so največji napredek dosegli pri izpopolnjevanju radarskega izvidništva. Namesto nekdanjih okornih radarskih naprav (za premeščanje vsake izmed njih so morali imeti po nekaj deset in stotin vozil) sedaj uporabljajo manjše in okretnije radarje, ki sežejo prav tako daleč ali pa še dlje od prejšnjih radarjev, so pa manj občutljivi. Na tem področju je dosežen pomemben napredek ne le pri super daljinskih radarjih, temveč tudi pri radarski tehniki za opazovanje premikajočih se tehnik in ljudi (tako imenovani radarji za bližnje opazovanje). S takšnimi radarji je mogoče v vojni odkriti na razdaljah od nekaj tisoč metrov premikanje nasprotnikovih enot. Po nekaterih podatkih vemo, da je v ameriški diviziji približno 90 radarjev te vrste. Vsaka četa ima po štiri radarje AN/PPS-4, ki so skupno z izvorom električne energije težki po kakih 50 kg. Za delovanje jih lahko pripravijo že v desetih minutah, nasprotnikove vojske in vozila, če se premikajo, pa odkrijejo na razdaljah od 3.500 do 7.800 metrov. Radarje AN/NPO pa razporejajo dva ali štiri kilometre izza prednjega kraja z nalogo, da opazujejo ves divizijski pas. Namenjeni so za odkrivanje nasprotnikovega topništva, štabu pa lahko sporoče lego cilja že po dvajsetih sekundah. Radarje s srednjim dose-

gom AN/TPC-25 imajo za opazovanje bojišča ponoči in ob slabi vidljivosti, pa tudi za goniometri-ranje tankov, odklopnih transporterjev, avtomobilov in skupin vojakov. Bojno tehniko zaznavajo na razdalji do 18, ljudi pa na razdalji 4,5 km. Radar je na priklopi, tehta 1.200 kg, potrebuje pa štiri ljudi.

V zadnjem času je slišati, da ima ameriška vojska še neke miniaturne radarje, ki so težki po šest kilogramov. Z njimi je mogoče odkriti premikajoče se ljudi na razdalji do 1.000, tehniko pa na razdalji do 1.600 metrov. Menijo, da bi bilo mogoče s takšnimi radarji povsem nadzirati bojišče in da bi lahko uspešno nadomeščali stražarje. V tem primeru bi bili centri, v katerih bi prek signa-lov od »dežurnih« radarjev spremljali razmere na bojišču.

ULTRAMINIATURNA TELEVIZIJSKA KAMERA

Hitro in vsestransko se razvijajo tudi sredstva za televizijsko izvidništvo in prenos podatkov. Televizijsko izvidništvo uporabljajo že v vseh vrstah vojske: v letalstvu, mornarici in kopenski vojski. Največ takšnih naprav imajo v kopenski vojski, kjer jih uporabljajo predvsem za taktično izvidništvo in opazovanje bojišča. Imajo pa sorazmerno majhne televizijske naprave, ki jih lahko prenaša in z njimi ravna en sam vojak. Poročajo, da so Američani napravili televizijsko kamero, ki je združena s prenosnim oddajnikom. Ves komplet tehta 21, sama kamera pa le 3,6 kg. Ameriška radiotehnična družba RCA je razvila ultraminiaturno kamero, ki tehta le 450 gramov in ki jo je moč pritrditi na vajakovo čelado.

Te male naprave uporabljajo za snemanje (opazovanje) neposredno na fronti, medtem ko bojišče

na večji globini nadzirajo prek letal in helikopterjev, zlasti pa prek brezpilotnih letal. Mednje sodi tudi L-17, ki ga s katapultom izstrele v zrak, nato pa posname bojišče in posnetke s televizijskimi sredstvi dostavlja do 70 kilometrov oddaljenemu sprejemniku.

V zadnjem času pogosto pišejo o uporabi televizijskih sredstev za nočno snemanje (kadar je mesečina ali vedra noč). To je mogoče zato, ker so v televizijsko kamero vgrajene silno občutljive elektronske naprave.

Televizijo dokaj pogosto uporabljajo tudi v letalstvu za usmerjanje izstrelkov in bomb. V izstrelku je televizijska kamera, ki prenaša sliko s pilotovo kabino, odhod pa operator popravlja smer rakete proti cilju. Tako usmerjajo rakete »zrak-zemlja« tipa »Martel«, za katero menijo, da jo Američani uporabljajo tudi že v Vietnamu.

Zelo so razširjena tudi infra rdeča izvidniška sredstva. Razvili so zlasti sisteme za odkrivanje ciljev kot npr. naprave za odkrivanje in samousmerjanje vodenih izstrelkov na cilj, ki oddaja toplotno energijo itd. Toplotne pelengatorje uporabljajo že v vseh rodovih vojske. V britanskem letalstvu imajo toplotni pelengator na lovcih-prestrelcih za vizir, s katerim je mogoče odkriti štirimotorni bombnik na razdalji do 34 in višini do 7 kilometrov. Takšne naprave uporabljajo tudi v mornarici. Srednje ladje je mogoče odkriti na razdaljo do 20, večje pa na razdaljo do 35 km. Imajo še naprave za aktivno infra rdečo izvidništvo, ki infra rdečim žarkom »osvetljujejo« cilj. Uporabljajo pa jih predvsem kopenske enote pri vožnjah, za izvidništvo in merjenje ponoči. V opremo so jih vključili kljub temu, da je njihov doseg precej majhen. Ameriški snajperskop M-2 tehta skupno s priborom 14 kg, omogoča pa tudi ponoči uspešno obstreljevanje do 2000 metrov oddaljenih ciljev.

Polkovnik MILJENKO SRŠEN

Z „avantgardisti“ v Avstrijo

V nekaj dneh bo iz knjižnega programa zavoda Borec izšla nova knjiga: partizanski spomini Ladislava Grata-Kijeve z naslovom V mežu.

Ladislav Grat je začel svoje partizanjenje v II. grupi odredov in z njo prehodil domala vso Slovenijo. Kasneje, leta 1944, je bil poklican v glavni štab in poslan v oficirsko šolo, vendar ga je kmalu zatem Franc Rozman-Stane določil za novo nalogo: kot partizan, ki je poznal razmere partizanjenja na Koroškem, naj bi vodil tja diverzantsko skupino Avantgarda, ki so jo sestavljali sovjetski in avstrijski partizani, skoraj sami španski borci. Ta skupina naj bi proučila možnosti partizanskega bojevanja v Avstriji in pripravila pot bližajoči se Rdeči armadi.

O razmerah, na katere so najeteli »avantgardisti« na avstrijskih tleh, govori tudi naš odlomek.

Ko sem se vrnil v bataljon, sem kmalu opazil, da imajo borci Lackovega bataljona nekakšen spoštljiv odnos do moje skupine; zdaj niso več gledali nanjo tako kakor prve dni, ko smo jim rekli, da so to vojni ujetniki, ki se gredo boriti zoper Hitlerja. Kljub najstrožji konspiraciji so si lac-kovci z občudovanjem ogledovali našo, za tiste čase izredno majhno radijsko sprejemno in oddajno postajo. Ob večerih pa so moji fantje zapeli rusko ali špansko partizansko pesem. In Romi mi je nekega dne rekel:

»Nikar ga ne lomi, Kijev! Ne govori mi, da vodiš nekakšne vojne ujetnike... Vraga so to ujetniki, saj imajo radijsko zvezo in radiotelegrafista! In po rusko se pogovarjajo.«

Spoznal sem, da ne bom mogel dolgo prikriti resnice. Borci moje skupine spijo skupaj z lac-kovci, skupaj z njimi hodijo na stražo, se pomenkujejo z njimi in borci so se korak za korakom skoraj že sami dokopali do resnice. Prepričani so bili namreč, da gre za posebno enoto, ki je prišla kdove od kod daleč in so ji določene kdove kakšne posebne naloge. Tako so naši fantje zdaj,

ko sem se vrnil v bataljon, uživali velik ugled med lackovci.

Romi mi sem se nekako izvil iz krempljev in sem mu rekel:

»Veš, Romi, mi nismo sami. Manjša skupina mojih soborcev pride že v naslednjih dneh za nami. Vodi jo moj najboljši soborec s Koroškega — partizan Branko.« Začel sem ga na vse pretege hvaliti, kako zna zajodlati in zapeti, kako zaigra na kitaro in je hkrati najbolj eleganten partizan, kar jih poznam.

Tudi sam sem ga že nestrpno pričakoval, ves radoveden, kako se bosta razumela z Romijem. Nisem dvomil, da bo ostal živ in bo prišel, saj ni bil samo zelo izkušen borec, temveč je imeli doslej tudi neverjetno srečo.

Nekaj dni je minilo brez posebnih dogodkov. Odhajali smo v par-tulje in po hrano, odšli smo tudi v zasedo do Drave in se ves čas sukali v trikotu med Pernico, Primorjem nad Muto in Sv. Jernejem. Nato pa smo se premaknili v bližino Lovrenca. Ustavili smo se pri domačinu Izaku in se za dva dni utaborili na njegovi domačiji. Uredili smo se, se nahanili in spet postali podobni vajakom. Čez dva dni smo se poslovili in se premaknili na avstrijsko stran do kmeta

Medveda. Kmetiji sta bili oddaljeni pičlih petnajst minut in od Medveda se je lepo videlo do Izaka.

Bilo je okoli dveh popoldne, ko je naš stražar opazil nekakšno vojsko pred Izakovo hišo. Pogle-dali smo skoz daljnogled in takoj ugotovili, da so tam spodaj ver-mani v svojih znanih, rjavih uni-formah. Gotovo jih je bilo čez sto. In komandant Pitja je naglo odločil:

»Ena četa takoj do Izaka in razbijte vermane!«

Četi se je pridružilo še nekaj prostovoljev in pohiteli so proti kmetiji. Ni še minilo dvajset minut, ko je že zagrmelo. Spopad je bil bliskovit in poguben za Nemce. Dva ali trije so takoj padli, ene-ga so naši ujeli, drugi pa so se razkropili. Ujetega Nemca so pri-gnali v štab bataljona. Med nami so bili tudi Mariborčani in zdaj je med njimi završalo: »Poglejte ga, barabo! Najhujši kulturbundovec iz Maribora!... Zagrizenec, ki nas je klofotal, ko so v Mari-bor vkorakali Nemci, in se je tudi že prej pretepalo po mestu s Slo-venci!...«

Ujetnik pa je bil nenadoma kar se da zaveden Slovenec, le da je bil »prisrilen« mobiliziran v tako imenovano Alarmkompanie... Ko smo ga spraševali, kakšna enota je to, je povedal, da so alarmne kompanije posebne čete, ki mora-jo biti v stalni pripravljenosti za spopad s partizani. Organizirane so tri takšne čete in razporejene v Mariboru in Slovenj Gradcu. Medtem ko so imeli drugi ver-mani na ovratnikih rjave našive, so bili naši teh čet zeleni in so se tako kot elitni oddelki razlikovali od drugih. Povedal nam je veliko zanimivega in dragocenega — o njihovi organizaciji, načinu bojevanja, postavljanju zased in podobno. Najbolj pa nas je pre-

senitilo tisto, kar nam je povedal nazadnje: Izdal nas je kmet Izak!

Nacist je bil zgovoren, ker si je hotel rešiti življenje. Povedal nam je, da je Izak v tistih dveh dneh prešel vse naše avtomatsko orožje, vse naše puške in vse našo opremo. Vermani so torej zelo dobro poznali moč naših dveh enot.

V bataljonu je nastalo silno razburjenje. Vsi so zahtevali najstrožjo kazen za izdajalca. Bržčas bi se to tudi zgodilo, a v zadnjem trenutku se je prikazal med nami kurir Gašper in pregovoril je člane štaba, da so za zdaj od-pustili izdajalcu, zlasti še, ker med nami ni bilo nobene žrtve.

Naš junaški borec Volmajer iz Ožbalt je našel pri padlih verma-nih tromblon puško (posebna vrsta puške, pri kateri se nataknejo granate na cev in izstrelijo). In takšno puško sem naslednji večer nadvse spretno uporabil. Že smo namreč pripravljali napad na po-stojanko St. Oswald nad Ivnikom.

St. Oswald je majhna hrbovska vas. V njej je bilo nekaj gostiln, trgovina in orožniška postaja. V postojanki je bilo okoli šestnajst mož posade. V to vasico smo se namenili naslednji dan.

Komisar Ignac je že psihološko pripravljajal bataljon za boj. Bil je to že starejši človek, tih, vase zaprt, lasje so mu padali s čela na oči. Nemške govorice ni razumel. Kakor hitro pa je zaslišal nemškega radijskega poročevalca, je po-divil. Mahal je z rokami in vpil: »Ni res!... Lažeš!... Lažeš, baraba!... Kdo ti še kaj verjame, tebi in tvojemu Hitlerju!...« Tako se je navadno prepiral z nemškim komentatorjem vojnih po-ročil.

Ker krajev okoli St. Oswalda ni-smo poznali, je bilo domenjeno, da bomo vzele za vodnika kmeta Medveda. Domenili smo se tudi, da bo skupina, ki jo bom vodil jaz, obkolila orožniško postojanko in jo blokirala, da bo lahko ba-taljon izpraznil trgovino. Blizala

Od Južnega Vietnama do raketne obrambe ZDA

NAJPREJ KONČATI VOJNO V VIETNAMU — KOLIKO STANE VOJNA V VIETNAMU AMERIČANE IN KOLIKO RUŠE? — SOVJET-SKE SUPER RAKETE SS-9 — KAKŠNO JE SEDANJE RAZMERJE SIL MED ZDA IN ZSSR?

Ameriški časopis »US News and World Report« je v prvi polovici aprila objavil razgovor z obrambnim ministrom Lordom o trenutno za Američane najbolj perečih vojaških zadevah. Nekatera ameriška stališča glede tega bodo nedvomno zanimala tudi naše bralce.

Ameriški obrambni minister trdi, da je v njegovem ministrstvu vprašanje števila ena prenehanje vojne v Vietnamu. Če pa do tega po enoletnih pogajanjih v Parizu še ni prišlo, potem je za to, po njegovih besedah, kriv le njihov nasprotnik, češ da je pogajanja zavlačeval, ker je od nove ameriške administracije pričakoval več kot od Johnsona.

Nekoliko teže mu je bilo odgovoriti na vprašanje, zakaj poldrugi milijon vojakov, kolikor jih imajo Američani in njihovi zavezniki v Južnem Vietnamu, ne more storiti več in če je treba še nadalje pričakovati, da bodo Američani v Vietnamu izgubljali po 300 do 350 vojakov tedensko. Obrambni minister je priznal, da je takšna vojna, v kateri imajo njihovi nasprotniki zatočišča povsod, kjerkoli žele, in ko so njihova oporišča celo od Saigona oddaljena le kakih petdeset kilometrov, za Američane zelo težavna in da si več uspeha obetajo, če bodo vojno »vietnamizirali« oziroma »deamerikanizirali«. To pomeni, da bi bilo treba južnovietnamske vladne enote tako opremiti in izuriti, da bi se lahko borile samostojno in brez Američanov. Za izvedbo tega programa bi morali Američani odšteti 156.000.000 dolarjev.

Južnovietnamsko letalstvo ne more Severnim Vietnamcem do živga, po ministrovih besedah zato, ker ima sedaj Severni Vietnam »enega izmed najsodobnejših

protiletalskih sistemov na svetu. Imajo sodobne izstrelke SAM in protiletalske naprave».

Severnemu Vietnamu še nadalje prihaja pomoč. Pri tem Kitajska sodeluje s približno 15 odstotki, vse drugo pa prihaja iz Sovjetske zveze in ostalih dežel varšavskega sporazuma. Orožje pošiljajo po kopnem prek Kitajske, nafta pa predvsem po morju.

Navzlic temu vietnamska vojna stane ZDA mnogo več kot Sovjetsko zvezo. Vrednost sovjetske pomoči Severnemu Vietnamu in osvobodilni vojski Južnega Vietnama znaša približno dve milijardi dolarjev letno, medtem ko Američane stane vojna v Vietnamu kar trideset milijard dolarjev letno. To pa naj bi bil tudi vzrok, da je Sovjetski zvezi uspelo izkoristiti to obdobje za množično proizvodnjo ofenzivnega in defenzivnega strateškega orožja, za kar so bili Američani spriči ogromnih stroškov vietnamske vojne prikrajšani.

Američani so npr. ugotovili, da so v Sovjetski zvezi že decembra začeli postavljati doslej največji medcelinski balistični izstrelki SS-9, ki lahko prenaša 25 megatonsko bojno glavo. Ta je menda močnejša od vseh raket, ki jih imajo Američani. »Mi pred množičnim sovjetskim napadom lahko rešimo mnogo naših izstrelkov, ne pa tudi naših mest,« je izjavil ameriški obrambni minister. »Naša mesta med drugim lahko reši-

mo tako, da zavarujemo našo jedrsko moč. V tem primeru bomo imeli zadostne zaščitne sile, ki nam bodo jamčile, da si ne bo nobena dežela upala napasti ZDA z jedrskim orožjem.»

Zato nameravajo Američani v prvem obdobju s protiraketnim sistemom zavarovati dvanajst takšnih oporišč v ZDA, kasneje pa še dve oporišči na Aljaski in Havajih. To naj bi storili s protiraketnimi izstrelki »Spartan« in »Sprint«, mnogo pa si obetajo tudi od novega radarskega sistema PAR. Navzlic temu bo ostalo silno malo časa od trenutka, ko bodo na obzorju naslutili jedrski napad, pa do takrat, ko je že zadnji čas, da se nekaj ukrene. Nasprotnikov jedrski napad lahko pride s kopnega, iz morskih globin ali pa z orbitalnih bomb, ki krožijo okrog zemlje. Utegne se zgoditi, da bo za takšno ali drugačno ukrepanje manj kot četrte ure časa.

Najboljšo zaščito vidijo ZDA v svojih jedrskih podmornicah, ki so razpršene po vseh morjih in so praktično neranljive. Ni pa mogoče zanesljivo trditi, da bodo neranljive tudi čez nekaj let.

Sovjetska zveza lahko zgradi mesečno po eno podmornico tipa »Polaris«. Lani so jih zgradili sedem. Vsaka izmed njih ima po šestnajst jedrskih izstrelkov. To pomeni, da utegne imeti čez kakih pet let Sovjetska zveza prav toliko jedrskih podmornic kot ZDA. Znano je, da imajo ZDA sedaj 41 takšnih podmornic.

Ameriški obrambni minister ne zanika, da ne bi mogla Sovjetska zveza z atomskimi izstrelki tipa SS-9 ali onih iz podmornic prizadejati ogromne izgube. Prav zato je osnovni namen ameriške obrambne politike v tem, da čimbolj zaščitijo svoje medcelinske jedrske izstrelke »Minuteman«, ki so namenjeni za masševalne udare po sovjetskem ozemlju. To pa je tudi jamstvo za mir, trdi ameriški minister.

se je zima in zagotoviti smo si morali hrano.

V moji skupini je bilo šest Avstrijcev, Romi, še dva Lackova borca, Boris s svojo kapo, vso v zlatem okrasju, Madžarac in jaz — skupaj dvanajst borcev.

Naslednji dan smo že okoli pol dneva odšli na pot. Proti peti uri smo se ustavili pri kmetiji v bližini St. Osvolda. Borci so šele tu zvedeli, kam gremo in kakšna naloga nas čaka. V to akcijo je šla najbolj opremljena moja skupina, kajti zaupana ji je bila najbolj odgovorna naloga — držati bomo morali v šahu orožnike, medtem ko bo bataljon praznil trgovino.

Boris je preklinjal, ker ni imel brzostrelke, in je poželjivo pobliškoval z očmi po moji. Tedaj sem se odločil:

»Velja, Boris! Dam ti svojo brzostrelko, samo glej, da se boš izkazal z njo! Jaz pa bom vzel za nočjo tromblon puško. Nikoli še nisem streljal s takšnim orožjem, zdaj imam priložnost, da ga preizkusim.«

Boris od samega veselja ni vedel, kaj bi. Mene pa so veterani z ruske fronte poučili, kako je treba ravnati s tromblon puško. Povedali so mi, da je manjši tromblon namenjen pehoti in z njim uničujejo mitralješka gnezda. Z večjim, podobnim gobi, pa uničujejo tanke. Trdili so, da ima strahotno prebojno moč in zagrm, kakor bi ustrelil iz topa. In so mi naročili:

»Pazi, da boš streljal s posebnim nabojem! Če boš streljal z navadnim, bo razneslo puško in tebe!«

Obetal se nam je razburljiv večer. Lovrenc je čistil sarca. Pitja nam je dal v pomoč še mitraljezce s češko zbrojevko. Romi je stikal pri kmetu za klesčami, ker smo hoteli najprej prerezati telefonsko žico proti Ivniku (Eibiswald). Ves čas je hodil z našo skupino tudi naš vodnik Medved. Vodil nas bo prav do orožniške

postaje v St. Osvaidu, ker je vas dobro poznal.

Sonce je pravkar zahajalo. Onkraj dolinice se je na griču svetlikala vas in nas pričakovala. Mrčilo se je, ko smo šli na pot. Bataljon je zavil proti severu, da bi prišel do ceste Mautner Eck—St. Osvald in z zgornje strani vdrl v vas. Naša skupina pa se je obrnila na jug in kmalu nato na vzhod, da bi prišli na cesto Ivnik (Eibiswald)—St. Osvald in zasedli vas z južne strani.

Bil je čudovit jesenski večer. Hodili smo kakšno uro, ko je vžela luna in je postalo tako svetlo kakor podnevi, saj se je vsa pokrajina kopala v mesečini. Za hip me je stisnilo pri srcu: da, ko bi ne bilo vojne! A za to, kar smo nameravali, je bila noč skoraj presvetla. Vzpenjali smo se v hrib, ko smo nenadoma vsi zaspili stopili na cesto. Vodnik nam je povedal, da je do vasi še dobrih deset minut hoje.

»Pohiteti moramo,« sem dejal, »da ne pride bataljon pred nami v vas.«

Ob cesti so se vrstili brzojavni drogovi. Kakor maček je eden izmed borcev splezal na drog in že naslednji trenutek so popadale žice, ki jih je naš borec urno in spretno preščipnil. Drobne žice so glasno zazvenele, zapele in zaživžgale, da nas je spreletel strah. Zivci so nam bili napeti, zato se nam je zdel hrup še glasnejši in zblali smo se, da nas ne bi izdal sovražniku.

Borec se je naglo spustil na tla in po široki cesti smo zložno krenili v vas. Prehodili smo dve sto ali tristo metrov in pravkar zavili v ovinek, ko je pred nami zabrnal motor. Planili smo v zaklone in že smo pred seboj zagledali eno samo luč. In vsi hkrati smo pomislili: »Motocikel!«

Namignil sem Borisu: »Zdaj se pa le izkaži! Skoči na sredo ceste in zaustavi motor. Če bo sila, bomo še mi udarili po neznancih.«

Boris se je postavil na sredo ceste. Motociklist je bil že pred nami. Boris je držal z eno roko svojo brzostrelko, z drugo pa dajal motociklistu znak, naj ustavi. Zavrtil se je zavore in tik pred Borisom je obstal neznan moški. V mesečini smo razločno videli, da je civilist.

»Wer bist du? — Kdo si?« se je oglasil Boris. In zaslislali smo odgovor:

»Ich bin dr. Weiss!« Pozneje smo zvedeli, da nam neznane ni povedal svojega pravega imena. Zdaj pa smo naglo obstopili zdravnik in njegov motor. Začel sem ga spraševati:

»Kam si namenjen?«

»V Eibiswald, domov.«

»Kaj iščeš tu?«

»Pri bolniku sem bil, v St. Osvaidu, in peljem se domov.«

»Bist du bewaffnet?« ga je vprašal Romi.

»Jawohl!« je odvrnil neznane, segel v žep in potegnil iz njega walter pištolo. Zgrabil sem ga za roko in mu jo iztrgal. Spet se je oglasil Romi.

»Bist du Parteigenosse?« Zdravnik je oholo odvrnil:

»Jawohl, ich bin Parteigenosse!«

Tisti hip je enemu izmed naših ušlo:

»O, glejte ga, hudiča predz-nega!«

»No, ti bomo že pokazali tvojo domisljivost, najbrž še nočoj, ne boš se dolgo hvalil, da si nacist!« ga je po nemško poučil neki borec.

Zdelo se mi je, da se že predolgo zadržujemo, in rekel sem:

»Fantje, iti moramo! Naj eden potiska motor, doktorja pa v sredino kolone, da nam ne uide!« Obrnil sem se k najbližjemu borcu: »Ti pa ga čuvaj, ti odgovarjaj zanj!«

Prišli smo na travniku. Za ovinkom smo že zaslutili vas. Obstal sem in poklical vodnika Medveda. Rekel sem mu:

»Poslušaj, zdaj pa kar najhitreje do žandarmerije!«

Miha Klinar:

Muke bivšega žandarja

Stalin je vendar postal Hitlerjev »prijatelj«, je mislil takrat ob napadu na Jugoslavijo, kakor da je pozabil, da je komaj nekaj mesecev poprej, ko se je Cvetkovičeva in Mačkova vlada pripravljala na pristop k Hitlerjevi trojni osi, pomagal sestavljati najnovejši seznam delavcev, sumljivih, da so komunisti, seznam, po katerem so potem pod krinko »orožnih vaj« internirali osumljence v neko močvirno taborišče ob Moravi, v nekem, njemu samo po imenu znanem Medjurečju pri Ivanjici. Morda je bil za to »pozabo« kriv režim, ki se je spremenil, ali pa samo njegovo mišljenje, ki se je ravnalo vselej samo po okrožnicah in ukazih, ki jih je prejemal in ki so si bili kljub različnosti vsebine v odnosu do komunistov in »komunistične nevarnosti« vselej enaki: zasledovati, preganjati, zatirati!

Šele ob razpadu kraljevine je začel misliti in spoznavati, da so jemali komunisti boj proti Nemčiji in njenim pajdašem odkrito in resno in da so že v letih pred vojno napovedovali, kakšno usodo pripravljajo Nemci Slovincem in človeštvu. In prav na dan, ko so za četo Nemcev vkorakale v dolino nepregledne kolone bojazljivih Italijanov in ko so jeseniški občinski možje pred svojo občinsko stavbo pozdravili zavojevalce in jim obljubljali in zagotavljali ubogljivost in pokorščino, se mu je odprlo, komu je služil in za koga je lovil in preganjal komuniste. Zato je v razočaranju nad svojimi gospodarji tistega dne zažgal seznam komunistov in komunističnih prostovoljcev, ki so ga bivši oblastniki terjali od njega in ki so ga hoteli izročiti sovražniku v upanju, da jim bo pustili »vladati«, kakor so »vladali« pod kraljevino.

Odrekel jim je pokorščino. Ko so komunisti in drugi, ki se z vdanostjo v suženjsko usodo niso hoteli sprijazniti, začeli odhajati v hribe, je bil zaradi svojega molka o komunistih in nad svojimi sežganimi seznammi še bolj zadovoljen. Od njega Nemci, ki jih je sovražil, ne bodo zvedeli za nikogar, čeprav bi jim lahko s prstom pokazal še na marsikaterega komunisto, ki je zaradi starosti ostal doma. Zanj komunisti niso bili več »sovražniki Jugoslavije št. 1« kakor pod kraljevino, ko je zasledoval komuniste in nastavljal zasedami pasti njihovim kurirjem. Ko je že v prvem letu po prepovedi komunistične stranke v tako past ujel tistega rdečelasega Cirila Koširja, bivšega tajnika rdečih, ki je ob izgonu komunističnih poslancev iz skupščine pobegnil v Avstrijo k celovškemu komunističnemu tajniku, nekemu Kerschetu, in se potem podtalno vračal čez mejo, je prejel pohvalo in napredoval v narednika. Ta uspeh so šli v zaslugu njemu, čeprav bi ga morali žandarjema, ki sta ga zgrabila in iznenadila Koširja, tako da ta, po njegovi takratni presoji najbolj nevarni »rdeči hujskač« v dolini ni utegnil skriti pisma, ki ga je pisal bivši, že dan po prepovedi komunistične stranke aretirani in nasilno izgnani revirski komunistični predsednik Stefan Weiss bivšemu komunističnemu blagajniku Francu Ravniku, ki so ga na podlagi tega pisma potem zaprli jeseniški žandarji.

Zdaj Koširja ni več. Že leta 1924 so ga vnovič prišli agenti jeseniškega obmejnega policijskega komisariata skupaj z nekim Šitikovim, bivšim ruskim ujetnikom, ki se je oženil na Jesenicah in postal komunist, in vse tri izgnali iz države. Od takrat je za njim izginila sleherna sled.

Najbrž bi Koširja in Ravnika sploh ne jemal na misel, ko bi mu njuna prva aretacija ne pomagala do napredovanja in ko bi ga prav to napredovanje še bolj ne vzpodbudilo k zasledovanju in preganjanju komunistov. Tako je vzel na piko vse, o katerih je menil, da jih preganjanje ne bo odvrnilo od prepovedanega podtalnega rovarjenja. Mnogi so se sicer zblali in po prepovedi komunistične stranke stisnili rep med noge, bili pa so tudi taki, ki niso odnehali in ki bi jih šele »smrt spametovala«, kakor si je včasih govoril.

In tak, ki bi ga »spametovala« šele smrt, se mu je zdel tudi Volf, pri katerem je nič kolikokrat napravil hišno preiskavo, prvo že prve dni po Obznani, a drugo tik pred izglasovanjem protikomunističnega zakona o zaščiti države v skupščini, iz katere so izgnali komunistične poslance. Prvič mu je zaplenil časopise »Vstajenje«, »Ujedinjenje« in »Rdeči prapor«, drugič pa ni našel pri njem nič takega, da bi ga lahko prijel.

— Bova že še prišla skupaj, — mu je takrat zagrozil jezen nad tiho posmehljivo »trinstridesetletnega delavca, zaposlenega v valjarnah Kramjske industrijske družbe«.

Tako je rekel takrat, ker je hotel valjavskega širokoplečega orjaka izzvati, da bi ga lahko kaznoval vsaj zaradi »protivljenja ali žaljenja uradne osebe«. A valjavec je molčal in kakor da se ga njegove besede ne tičejo, skupaj z ženo pospravljaj razmetano posteljnino in drugo, kar so on in žandarji razmetali.

— Pes, ki molči in ne laja, je nevarnejši kakor pes, ki laja, — si je rekel takrat in postal na Volfa še bolj pozoren. Ko je dve leti kasneje prejel okrožnico, s katero ga je notranje ministrstvo po porazu bolgarske revolucije obvestilo, da je precejšnje število bolgarskih komunistov tajno pribežalo v Jugoslavijo in da bodo bržkone poizkušali s svojim begom preko Jugoslavije v Avstrijo, mu je šinilo v glavo, da se bo morda zdaj lahko Volfu maščeval za nemi prezir, ki ga je valjavec kazal od njega ob preiskavah. Ko mu je še istega dne zvečer prišel mežnar povedat, da je videl Volfa v družbi tujih neznanih ljudi, je takoj alarmiral žandarje in poklical pomoč celo z Jesenic, ponoči pa obkolil Volfovo hišo in potem vdrl, ne da bi čakal, da bi mu Volf odprl. Bil je prepričan, da mu tokrat »plen« ne bo ušel, a se je samo osramotil pred svojim jeseniškim kolegom, ki mu je bil poslal pomoč in ki se je potem jezil, zakaj je gnal hrup za prazen nič.

Nič ni pomagalo, da je jeseniškemu komandirju dopovedoval, da se ni hotel igrati z njim siepe miši in da je ravnal po obvestilu zaupljive osebe, ki je Volfa videla v družbi sumljivih tujcev, brez dvoma bolgarskih ubežnikov in poraženih prekucnikov. Hotel ga je celo peljati k mežnarju, a ga je jeseniški komandir zavrnil, naj menzarjem ne verjame, ker imajo vsi mežnarji na svetu privide.

— Mežnarjem in tercijalskim babam ni verjeti, — mu jo je posmehljivo zasolil v obraz in mu obenem zagrozil, da bo o vsem poročal okrajnemu načelnstvu v Radovljico.

In res je že čez dober teden prejel iz Radovljice opomin, naj »ne išče čarovnic tam, kjer jih ni, in naj ne nadleguje sosednjih orožniških postaj, dokler se ne prepriča sam, ali mu je pomoč potrebna ali ne«, žena pa mu je poleg tega prinesla še novico, da ga je jeseniški komandir v neki boljši družbi imenoval »selepo kuro, ki je pred dvema letoma našla zrno« in s tem mislil njegov uspeh pri zajetju Koširja in njegovo službeno napredovanje.

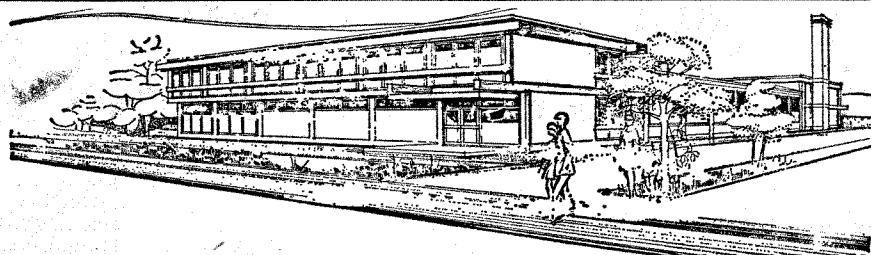
(Nadaljevanje)

KOVINOPLASTIKA LOŽ

izdelujemo: karnise aluminijaste eluksirane v zlati in orehovi barvi:

JADRAN	OHRID	ZAGREB
1500 mm	1800 mm	2000 mm
2500 mm	3000 mm	3600 mm

Nudimo preko trgovske mreže po ugodnih cenah.

Vljudno Vas obveščamo, da smo dne 15. marca 1969 začeli s poskusno proizvodnjo v novih prostorih. Prosimo, da se v nadaljnjem sodelovanju obračate na novi naslov

Tovarna obutve

ROŽNIK

LJUBLJANA

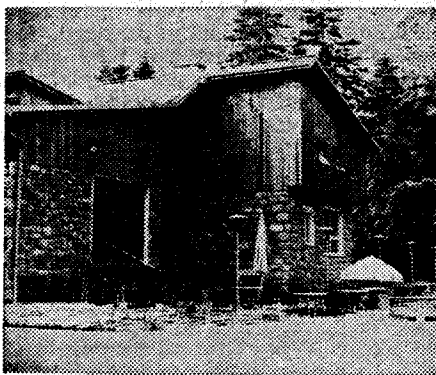
ZA PRAZNIK DELA – 1. MAJ
VSEM DELOVNIM LJUDEM IN POSLOVNIM
PRIJATELJEM DELAVSKI POZDRAV.

TRŽAŠKA C. 108

telefon: 61-381, 61-945

Trgovsko-gostinsko podjetje **ŠKOCJAN** ŠKOCJAN – RAKEK

priporoča vsem organizacijam in članom Zveze združenj borcev NOV Slovenije obisk Rakovega Škocjana. Izredne naravne lepote.

zanimiv naravni park sredi gozdov. Več kraških pojavov, podzemeljskih jam, veliki in mali naravni most, ostanka udrtega svoda jame, pod katerima teče potok Rak. — KRIŽNA JAMA pri Ložu, vodna jama s 22 jezeri in lepimi kapniki. — STARI TRG, središče Loške doline, kjer pritegne turista lep spomenik žrtvam iz NOB na Ulaki, izvir Obrha pri Vrhniki, predvsem pa grad SNEŽNIK, obnovljena renesančna zgradba s 4 stolpi, strelnimi linami, obrambnimi hodniki, vodnim jarkom in mostom. — BLOKE: prostrana, valovita, nad 700 m visoka planota, s ugodnimi smuškimi tereni. Zaradi ugodnih snežnih razmer se je to razvilo smučanje že zelo zgodaj. Po zapiskih zgodovinarja Valvazorja iz leta 1689 so prirejali domačini že takrat tekmovalna v smuških veščinah. — ZILCE: 846 m visoka vas na Vidovski planoti, primerna za klimatsko letovanje. — SLIVNICA: 1114 m visok razgledni vrh s planinsko postojanko, dostopna tudi s avtomobili. Ima odlične smuške terene. Zaradi sklenjenih gozdnih površin, največjih v Sloveniji, so lovski revirji bogati divjadi (medved, divji prašič, jelen, srnjad, divji petelin). Jezero in njegovi pritoki so znani po ribolovu: ščuke, postrvi, lipani in druge ribe, in lovu na divje rase ter druge vodne ptice. — PRENOČEVANJE: Restavracija »Jezero« v Cerknici, restavracija »Rakov Škocjan« s turističnimi hišicami, gostilna in privatne sobe. Vse turistične usluge: prenočevanje, prehrana, nabava lovskih in ribolovskih dovolilnic, menjavo tujih plačilnih sredstev in drugo posreduje TURISTIČNI INFORMACIJSKI BIRO V CERKNICI.

● ZANIMIVOSTI. V Cerknici ostanke tabora proti turškim vpadom s dvema stolpoma in obzidjem, v katerem je tudi cerkva v gotičnem slogu. V 2 km oddaljenih Zelšah cerkva s edinstvenim tlorisom v obliki deteljice. Na 45 minut oddaljenem Gradišču (858 m) sledovi keit-skega naselja. — Izletišča: Presihajoče CERKNIŠKO JEZERO, ki doseže pri velikih nalivih površino 36 km². Voda odteka po mnogih ponikališčih (najbolj znani sta Velika in Mala Karlova) in podzemeljskih odtokih v RAKOV ŠKOCJAN,

KRAS-metal

SEŽANA — IZDELOVANJE KOVINSKE OPREME, STROJEV IN NAPRAV TER AVTOSERVIS

Delovnim ljudem za 1. maj najlepše želje za nadaljnimi delovnimi uspehi in prijetno praznovanje želi delovni kolektiv.

»PRESKRBA«

grosistično, detajlistično trgovsko podjetje

SEŽANA

nudi v bogati izbiri manufakturno, galanterijsko in vseh vrst blaga po konkurenčnih cenah.

Naj živi 1. maj praznik dela.

GOZDNO GOSPODARSTVO LJUBLJANA

s sedežem v Ljubljani, Tržaška cesta 2

preko svojih obratov

proizvaja in prodaja:

- vse vrste gozdnih sortimentov
- opravlja gozdno gojitvena dela
- gradi ceste,
- ter obnavlja gozdne plantaže in intenzivne nasade

ZA 1. MAJ PRISRČNO ČESTITAMO DELOVNIM LJUDEM.

Trgovsko podjetje »TKANINA«

LJUBLJANA, Miklošičeva 10

s svojimi poslovalnicami:

- »TKANINA«, Ljubljana, Nazorjeva 4
- »PRI JANEZU«, Ljubljana, Vodnikov trg 3
- »PASAŽA«, Ljubljana, Cankarjeva 4
- »TKANINA«, Ljubljana, Miklošičeva 10

Vam nudi najmodernejše vzorce tekstilnih in drugih proizvodov.

Splošno gradbeno podjetje »GRANIT«

SLOVENSKA BISTRICA

opravlja vsa gradbena dela na visokih in nizkih gradnjah.

Za 1. maj – praznik dela prisrčne čestitke in mnogo delovnih uspehov v prihodnje.

INGRAD —

industrija gradbenega materiala
in gradbeništvo
VRHNIKA

ČESTITA DELOVNIM LJUDEM IN POSLOVNIM
PRIJATELJEM ZA PRAZNIK DELA 1. MAJ
IN ŽELI NADALJNJIH DELOVNIH ZMAG

TOVARNA ČEVLJEV

Jadran Ciciban

MIREN PRI GORICI

Tovarna čevljev

JADRAN CICIBAN

MIREN PRI GORICI

Delovnim ljudem, kolektivom
in poslovnim prijateljem
prisrčen delavski pozdrav
in prijetno praznovanje 1. maja —
dneva svetovne delavske
solidarnosti

Izdelujemo kvalitetno
moško in otroško obutev

Prvo praznovanje prvega maja in prvi delavski list na Slovenskem

Nadaljevanje s 4. strani

»Delavski list Zora«. Naslednji dve številki s tem naslovom sta bili zaplenjeni. Končno je bila zaplenjena še 13. številka — zadnja. Zadnik se je potem preselil v Trbovlje. Tam so pri hišni preiskavi našli pri njem posamezne številke »Delavskega lista« in nekaj več izvodov 13. številke »Delavskega lista Zora«. — Zdaj je zanesljivo, da je izšlo skupaj enajst števil »Delavskega lista«, ki so bile tiri zaplenjene, končno pa sta bili natisnjeni še dve številki »Delavskega lista Zora«. Nekaj časa so nekateri menili, da je bil list »Zora« eden izmed več delavskih listov iz prvega obdobja slovenskega delavskega tiska, dejansko pa sta »Delavski list« in »Zora« eden in isti list.

Na drugem kongresu avstrijske socialdemokratske stranke junija 1891 je poročal L. Zadnik, ki je povedal: »Bil sem priglasičen sicer kot delegat iz Ljubljane, imam pa nalog tržškega slovenskega delavstva, da ga zastopam na zboru stranke.« O slovenskem delavskem listu pa je poročal med drugim:

»V Trstu se nam je posrečilo ustanoviti list, a tudi tam so bile hude težave. Ljubljanska oblast, ki je skrivno uvedla neke vrste izjemno stanje, je povzročila, da nam je tržška oblast gledala na prste bolj kot prej. List so pozneje zelo pogosto zaplenili in nasploh so ivali urejevanje. Zaradi tega sovražnega stališča oblasti do nas so se marsikje v slovenskih deželah bali se nam pridružiti. Navzlic temu se nam je s listom posrečilo pridobiti precej pristašev med slovenskimi delavci. Dasi smo imeli le 400 naročnikov, je list bralo mnogo več ljudi.«

Tako so bili slovenski delavci naslednja leta spet brez svojega tiska. Zdelo se je tudi, da je nastopil manjši zastoj v organizacijskem gibanju v večjih delavskih središčih: v Trstu so razpustili »Delavsko zvezo«; odselila sta se Ludvik Zadnik in Andrej Klemenčič. V Ljubljani ni bilo kakšne izvajne dejavnosti. V Zasavju je ponesrečena rudarska stavka v Trbovljah pomenila tudi hud udarec za socialno demokracijo. Zadnik se je preselil v Trbovlje, da bi organiziral rudarje, a ga je polici-

ja kmalu začela preganjati. Kako globoko je tedaj segal v slovensko delavsko gibanje vpliv drugega kongresa avstrijske socialdemokratske stranke leta 1891, ni mogoče natančneje ugotoviti. Slovenci so bili na kongresu sicer zastopani — Zadnik in Grablovic — a njihove izrazite narodne zadeve — razen tiska — pač niso bile v obravnavi.

Močnejše so se na tem kongresu uveljavljali češki odposlanci. Toda dr. Adler je popolnoma podcenjeval, kakšna pomembna revolucionarna sila bi utegnila izvirati iz nenakopravnosti slovenskih narodov v Avstriji. Narodni socialdemokrati so predlagali, naj bi izpopolnili (spremenili) prvi odstavek »načelne izjave« sprejete na hainfeldskem kongresu, češ da si ga praški socialdemokrati napačno razlagajo takšnega, kakršen je. Sprememba bi bila majhna (tu podčrtano, kar bi bilo v nji novega): »Socialdemokratska delavska stranka v Avstriji je gospodarsko mednarodna; obsoja narodnostne predprave prav tako kakor predprave po lastnini, rojstvu, izvoru in obsoja tudi vsakršno zatiranje kake narodnosti ter izjavlja, da mora biti boj proti izkoriščanju mednarodni, kakršno je izkoriščanje samo.«

Se pomembnejša je bila zahteva čeških delegatov, naj bi socialdemokratsko stranko preosnovali po narodih. To se pravi, da bi vsak narod imel samostojno stranko, kar se je zgodilo šele pozneje, ko je bila tudi pri nas ustanovljena takšna stranka z imenom »jugoslovanska socialna demokratična stranka«. Češki predlog za spremembo »načelne izjave« o narodnostnem stališču so sprejeli (še) na četrtem kongresu leta 1894 kot resolucijo: »Glede na načela hainfeldskega programa izjavlja zbor stranke: Socialdemokratska stranka teži za enakopravnostjo v vseh pogledih in obsoja vsako zatiranje katerekoli narodnosti v prid kake druge.«

Dne 2. januarja 1892 se je začela splošna stavka zasavskih rudarjev. V Zasavje so oblastniki poslali močne vojaške oddelke. Vojaštvo je tako začelo nastopati proti prebivalstvu. Oblast je proti stav-

Praznovanje prvega maja 1903 v Zagorju ob Savi

kajočim rudarjem nastopala, kakor da so »punitarji« (uporniki?) V obdobju med stavko je bil grški rudarski kongres, na katerem so bili zastopani tudi zasavski rudarji. Stavka v Zasavju je trajala do 25. januarja. Oblast je stavko zatrla kar se da surovo. Delavske organizatorje je zaprla, delodajci pa so z njeno pomočjo prignali prebivalstvo v najhujšo stisko, zlasti še, ker si rudarji pozimi niso mogli pomagati z delom pri kmetih, da bi se vsaj skromno preživljali. Rudarji niso mogli nič doseči niti z odposlanstvom na pristojno ministrstvo na Dunaj nekaj dni pred koncem stavke. Pripravljeni so bili popustiti od večine zahtev, hoteli pa so, naj bi minister vplival na premogokopno družbo, naj bi privolila na pogajanja z njimi; zavzel bi se naj zanje, da bi družba ne odpuščala rudar-

jev in jih ne metala iz stanovanj. Nadalje bi naj delodajalci ne zahtevali več, da rudarji, ki ne služijo na mesec 30 goldinarjev (večina jih zasluži po 20 gld.) plačujejo olje za jarnske svetilke. Toda minister odposlanstva sploh ni hotel sprejeti, češ dokler stavkajo, jih ne more sprejeti!

Sovražnik je v tistih časih napravil krivdo za vsako izjavljeno stavko, za revščino stavkajočih delavcev, za preganjanje oblasti itd. »hujskačema«, »agitatorjema«, kar je navadno pomenilo, da gre za osvražene socialdemokrate, ki so jih uvrščali še nadalje med hudodelske anarhiste, »krvavce«. Delavstvo je lahko bralo le meščanske slovenske liste in povsod so mu črnili socialdemokrate. Narodnjaki so zlasti radi brenkali na struno, da je socialna demokracija našemu, slovenskemu delavstvu

nekaj tujega, nemškega v tem pomeni, da hočejo avstrijski socialdemokrati gospodovati nad slovenskim delavstvom in da so pristaši socialne demokracije med Slovenci le hlapci ali podkupljeni tuje, našemu narodu sovražne organizacije in protinarodne zarote...

Tako so imeli naši prvi delavski voditelji, ki so bili tudi večinoma res pravi delavci, preprosti ljudje, ki dejansko niso imeli kakšne posebne izobrazbe (bili pa so navadno vsi uspešni samouki), še toliko težavnejšo nalogo. Posamezne med njimi je policija tako preganjala, da tudi niso mogli dalje čase delovati v kraju svojega bivališča. Zato so se tudi nekateri izselili v Ameriko. Smeli bi celo trditi, da je večina najzavrednejših delavcev zapustila domovino.

FRANCE SLOKAN

Izenačene pravice prejemnikov dodatka za zaposlene borce

S spremembo zakona o dodatku za zaposlene borce, ki jo je pred kratkim sprejel odbor za borčevska vprašanja socialnozdravstvenega zbora Zvezne skupščine, imajo borci iz Istre in Slovenskega Primorja, ki so vstopili v NOB pred 13. oktobrom 1943, enake pravice do borčevskega dodatka kot njihovi tovariši iz drugih krajev, ki so se aktivno vključili v NOB pred 9. 9. 1943.

Računajo, da bo s to zakonsko spremembo, ki bo verjetno dokončno sprejeta že ta mesec pridobilo pravico do dodatka za zaposlene borce približno 400 borcev Istre in Slovenskega Primorja in to z veljavnostjo do 1. januarja 1969.

S to spremembo zakona bodo vsi zaposleni borci uživali pravico do zveznega borčevskega dodatka v višini 860 dinarjev. To seveda velja za tiste borce, katerih osebni dohodki so nižji od tega zneska. Pri tem spremembah pa je važno, da imajo vsi upravičenci, ne glede na to, kdaj so vstopili v NOB, pravico do polne razlike med svojimi osebnimi dohodki in polnim zneskom borčevskega dodatka. Pravico do polnega zneska te razlike so doslej imeli edino borci iz leta 1941, medtem ko so ude-

leženci NOV od 1942 prejimali le 90 %, a borci iz leta 1943 samo 60 % te razlike.

Zakon bo dopolnjen z novim določilom, po katerem bi pravica do borčevskega dodatka prenehala z datumom odhoda v pokoj in ne, kot je bilo do sedaj, takrat ko zaposleni bоре izpolni pogoje za upokojeitev.

Vsako leto se sestajajo

Interniranke nacističnega koncentracijskega taborišča Schönefeld pri Berlinu so bile osvobojene 24. aprila 1945. Takoj po osvoboditvi so Slovenke, ki so bile med njimi, sklenile, da se bodo vsako leto na ta dan zbrale in proslavile obletnico osvoboditve.

Besedo so držale. In letos so se 24. aprila že štiriindvajsetič stale v Ljubljani. Bilo jih je kakih 40 iz transporta, v katerem so jih leta 1944 v Schönefeld odpeljali 69. Prišle so od blizu in daleč — iz Beograda, Splita, Sarajeva, pa tudi iz mnogih krajev Slovenije iz Maribora, Ormoža, Višnje gore, Črnomlja, Lisičnega, Volč pri Tolminu, Logateca in drugod, a večina iz Ljubljane.

Nagrade Osvobodilne fronte

Na slavnostni seji občinske skupščine Vič-Rudnik so 23. aprila podelili nagrade Osvobodilne fronte, ki jih ta občinska skupščina podeljuje že tretje leto za najboljše zgodovinske, literarne in spominke dela o naši revoluciji.

Izmed 14 predlaganih del je žirija letos izbrala za nagrado OF: biografijo o Tonetu Tomšiču, ki jo je napisala Alenka Nedog (Zavod Borec), roman Iva Zormanca »Čez dvajset let bo vse drugače« (Zavod Borec) in obsežno zgodovinsko študijo dr. Toneta Ferencca »Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—45« (Založba Obzorja).

Kot vsako leto so se tudi letos zbrale ob skupni večerji. Po prisrčnih pozdravih je bilo obujanje spominov in drugega kramljanja na pretek, zato so se razhajale šele pozno v noč in se poslavljale z »nasvidenje prihodnje leto«.

V. M.

Važno obvestilo

V štirinajsti številki TV 15 smo vse upokojece, udeležence NOV, ki prejemajo borčevsko pokojnino obvestili, da bodo z majsko pokojnino prejeli tudi zvišano pokojnino in razliko od 1. januarja letos. Tako so nas obvestili

na republiškem zavodu za socialno zavarovanje.

V zvezi s tem smo se pozanimali pri Komunalnih zavodih za socialno zavarovanje, kako vsa ta prevedba poteka. Zvedeli smo, da so sicer uspeli določenemu številu teh upokojecev nakazati že nove pokojnine in razliko od 1. januarja dalje, toda iz tehničnih razlogov — upokojecev z borčevsko pokojnino je namreč precej — niso uspeli opraviti vsega dela in nakazati nove pokojnine in razlike že s prvomajsko pokojnino. Zagotovili pa so nam, da bodo razliko valorizacije in vskladitve pokojnine prejeli vsi prizadeti najpozneje do 15. maja.

Ukinili naj bi omejitve

Komisija zvezne skupščine za probleme borcev in vojaških vojni invalidov bo predlagala pristojnim skupščinskim zborom, naj ukinejo omejitve, ki jih zdaj uporabljajo pri določanju višine pokojnine nosilcev partizanske spomenice. Po tem predlogu naj bi pokojnine nosilcev partizanske spomenice določali v bodoče v višini njihovih osebnih dohodkov, hkrati pa naj bi republikam omogočili, da bi jih uskladili z družbeno določenimi merili o oblikovanju osebnih dohodkov funkcionarjev v zvezi in republikah.

Popravek

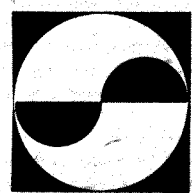
V 15. številki »TV-15« (16. aprila) je na drugi strani izšel sestavek »Vloga delavske univerze v obratni vzgoji«, ki v njem tovariš Jošt Role odgovarja na vprašanja našega sodelavca.

V srednji koloni sestavka na 2. strani, na 16. strani od spodaj navzgor, piše, da so zajeli s predavanji nad 250.00 občanov.

Pravilno je 25.000. V tiskarni nam jo je spet zagodel vedno pričujoči tiskarski škrtat.

Uredništvo

**NE ZGRADITE
SVOJE HIŠE
BREZ VRAT IN OKEN**

SLOVENIJALES

LJUBLJANA, Vižmarje 168
LJUBLJANA, GR, hala "D"
CELJE, Tkalska 13
MARIBOR, Carikarjeva 4

Tovarna

AERO
CELJE

aero

1. maj – praznik solidarnosti delavcev,
kmetov in inteligence praznujemo v zavesti,
da je bila dolga in krvava pot delavstva
do pravic, ki jih danes ima.
Ob spominu na znane in neznane junake
delavskega gibanja, ki so darovali življenja
za pravičnost – prijetno praznujmo
praznik dela.

**Podjetje za
avtomatizacijo
prometa**

Ljubljana, Celovška c. 6

LISCA

SEVNICA

NEDRČKI

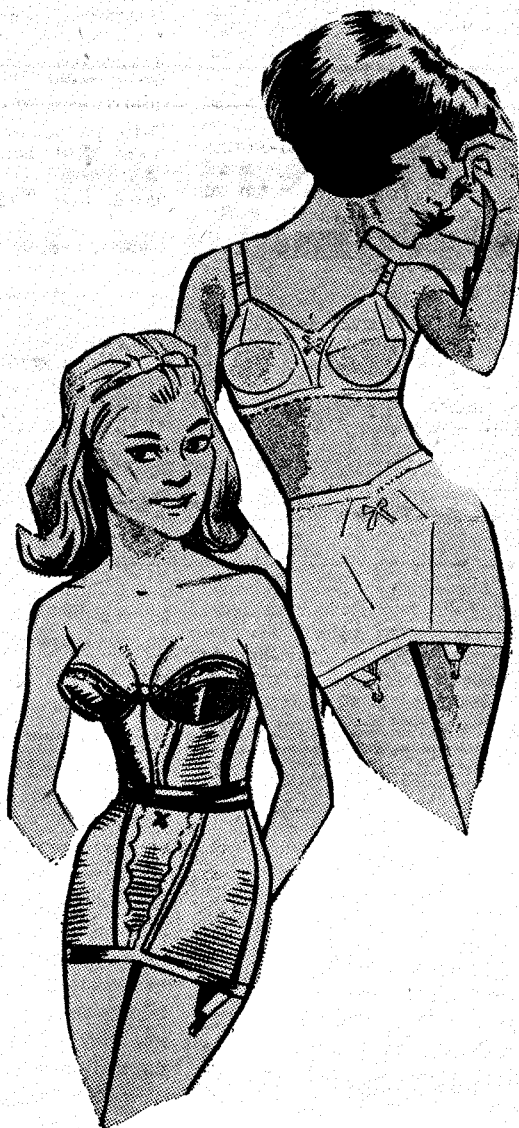
KORZETI

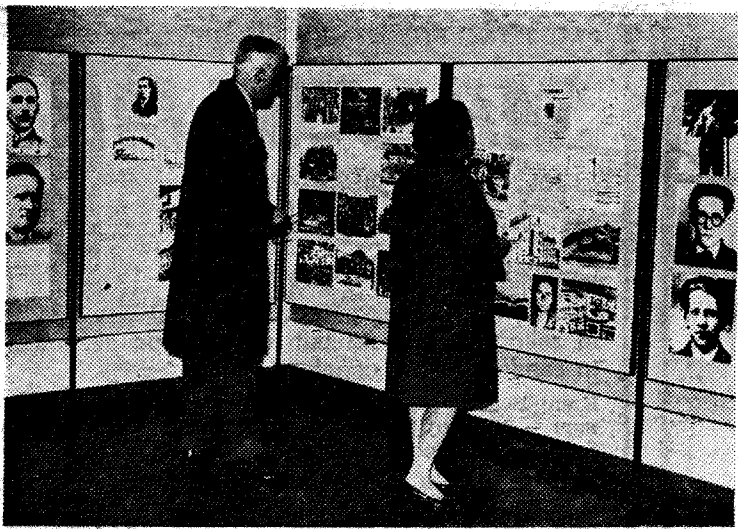
PASOVI

vseh vrst

Poslovnim prijateljem,
delovnim ljudem, predvsem
pa cenjenim potrošnikom
prizrčne čestitke za praznik
dela — 1. maj

Z razstave »50 let KPJ, SKOJ in sindikatov« v Kranju

Pol stoletja boj in napredka

Gorenjski muzej v Kranju je v petek, 18. aprila odprl razstavo pod naslovom — 50 LET KPJ, SKOJ IN SINDIKATOV. Ob sodelovanju sorodnih institucij v Ljubljani, kakor tudi na Jesenicah, v Kamniku, Kranju in Škofji Loki, pa tudi od spominov in zapuščin nekaterih organizatorjev naprednega gibanja pred 50. leti, je prireditelj Muzeja uspelo zelo nazorno prikazati glavne dogodke revolucionarnih sil skozi pol stoletja. Čeprav so s pomočjo slikovnega, tiskarskega in grafičnega

ga gradiva dokumentarno prikazana vsa gibanja v širšem jugoslovanskem prostoru, pa daje razstavi še posebno vrednost dokumentacija odmeva slehernih dogodkov na Gorenjskem. Sem sodijo prvi odmevi Oktobra z vsemi upori v takratni avstroogrski vojski, politično vrenje po prvi svetovni vojni, demonstracije in politična živahnost pred in po ustanovitvi Socialistične delavske stranke (komunistov) aprila 1919, volitve leta 1920, Obznana, pojavi Orjune itd. pa vse do NOB, prve petletke do današnje družbene in gospodarske reforme.

Razstava bo v Kranju na ogled v Mestni hiši do 11. maja. Zatem bo potovala po vseh gorenjskih občinah, katerim je tudi namenjena. Zanimivo je, da jo obiskuje zlasti šolska mladina in ob tem je slišati mnoge komentarje. Večina ugotavlja, da po dveh desetletjih boja naprednih sil so bili dogodki 1941 samo logična posledica.

K. M.

Pri akciji pridobivanja novih naročnikov je to pot na vrsti kranjski občini. V tej in prihodnji številki bomo vsem članom Zveze združenj borcev NOV poslali izvod številke na vpogled z željo, da sleherni, ki lista še ne prejema postane naš naročnik.

Še o vdoru Nemcev v Belo krajino

Prebral sem pismo Hinka Vilfana v 13. številki »TV 15«, v katerem piše o vdoru Nemcev v Belo krajino oktobra 1943. Glede tega bi rad pojasnil nekatere podrobnosti.

Predvsem bi rad povedal, da so Nemci v Semiču vdrl v več strani. Na sv. Urše dan zjutraj so se na dveh krajih med Gribljami in Krasincem prepejvali čez Kolpo. Isti dan so se njihove motorizirane enote pripeljale skozi Gradac v Stransko vas in »štiri roke« v Semič. Istočasno so Nemci krenili proti Semiču tudi iz Metlike. Po izpovedi tovariša Bračike, ki so mu Nemci vzeli konja, so se Nemci vso noč prepejvali čez Kolpo in odhajali proti Črnomlju, da bi se tamkaj sestali z drugimi, ki so prišli skoz Krasinec in Griblje.

Nekako ob 14. ali 15. uri 21. oktobra se je že od Metlike valila kolona Nemcev proti Semiču. Iz neposredne bližine je nato izstrelila na semiški zvonik nekaj rafalov.

Oficirska šola ni dala nobenega odpora, kar je tudi sreča za Semič, ki bi ga bili drugače najbrž uničili. Vse se je zgodilo tako naglo, da partizani niso utegnili odnesti niti najvažnejših predmetov in listin s pisalnih miz. Tako so v pisarni rajonskega odbora v Semiču ostali na pisalni mizi pisalni stroj, akti in strelivo, kar smo rešili, ko so se Nemci že peljali mimo. V stari šoli so Nemci dobili partizana Ivanetiča, po domače Vilsona, ki je tam stražil aretiranega župnika Erklavca.

Ivanetiča so prisilili, da je hodil z Nemci po Semiču in prevajal ter pomagal pri rekvizicijah. Ko so odšli, so mu za to pustili ce-

lega prašiča, ki so ga bili vzeli nekemu kmetu. Ni treba posebej poudarjati, da so Nemci povsod ropali, zlasti živila.

Istega dne, 21. oktobra, so Nemci prišli v Semič iz Novega mesta tudi skozi Jugorje, vendar nekoliko kasneje kot iz Gradca in Metlike. Nemci iz Novega mesta je spremljalo tudi letalo.

Ko so vdrl v Semič, so tam Nemci pustili manjšo posadko, ki je poskrbela za stanovanja in taborišče tistim, ki so prišli za njimi. Motociklisti, avtomobili in oklopni jarki pa so drveli do Tajčbirta, kjer so se menda srečali s skupino, ki je pridrla skozi Uršna sela iz Novega mesta.

Da so Nemci v Semiču, je s semiške železniške postaje telefoniral v Črnomelj šef postaje. Toda od tam so ga vprašali, če je pijan. Medtem so nemški tanki že drveli od Tajčbirta proti Črnomlju in nenadoma vdrl v mesto skozi Kot in sedanje »Zorec«. Takoj so postrelili nekaj partiza-

Bilo mi je 16 let, ko je leta 1941 na nekdanjem Kongresnem trgu v Ljubljani nad vhodom v hišo, v kateri je bila takrat glavna italijanska komanda, visela italijanska zastava. Vsako jutro so jo Italijani prinesli tja iz vojašnice na Poljanski cesti, proti večeru pa so jo z velikim ceremonialom sneli in v vojaški povorki nesli po ljubljanskih ulicah nazaj v vojašnico. Ta vojaški sprevod z zastavo je bil podoben cirkuški procesiji. Na čelu sprevoda je stopal debelušast kapelnik, ki je vihtel in vrtel, metal v zrak in spet lovil močno okrašeno tamburo, pri tem pa poplesoval po taktu godbe sem in tja, naprej in nazaj, pa zopet okrog itd. Bil je predmet splošnega posmehovanja Ljubljancev. Za kapelnikom je stopala godba v močni zasedbi. Posebnost v njej so bili številni bobnarji, ki so neutrudno ropotali po pisanih bobnih. Za godbo je šel zastavonoša z razvito zastavo, nato pa enota Mussolinijeve vojske v značilnem tristopu. Hodili so s hitrimi in neskladnimi koraki, kakor ovce, kadar jih pastir žene na pašo.

Ta procesija je šla vsako popoldne mimo pošte, čez tromostovje in nato dalje mimo Kresije čez Vodnikov trg in po Poljanski cesti do vojašnice. Kdor je bil v tistem času na ulici, kjer je šel sprevod, se je moral ustaviti in se odkriti z dvignjeno roko — po fašistično — pozdraviti zastavo. Če tega ni storil, mu je roko dvignil posebej zato odrejen italijanski oficir, ki je često nepokornežu primazal še klofuto. Ljubljanci so zato pazili, da se v kritičnem času niso znašli kje v bližini zastave, ali pa so se ob

nov in civilistov na cesti od mosta mimo »Zorec« do križišča. Zdaj se ta ulica imenuje Ulica 21. oktobra.

Nekaj dni za prvimi nemškimi četami, ki so pripadale esesovcem, menda diviziji »Herman Göring« ali »Adolf Hitler«, je prišla pehota. To je bila 162. divizija, ki je imela v svojih vrstah mnogo »Čerkezov«. Ti so bili hujši od Nemcev.

V kroniki šole v Semiču piše: »21. 10. 1943 so se skozi naše kraje premikale nemške motorizirane kolone, za katerimi je tretji dan prišla pehota. Med potjo so ropali, požigali in ubijali. V Semiču so ubili Primožiča in za tri dni zasedli tudi šolo.«

Torej so Nemci vdrl v Belo krajino z vseh strani skoraj istočasno, le v Črnomelj so prišli kakih 20 minut po vdoru v Semič. Res pa je, da je zelo težko ugotoviti, kako in kje so bili in kdaj so kam prišli, ker so se vozili gor in dol.

Franc Derganc

Samo kri sem izpljunil, pozdravil pa nisem...

prvih zvokih godbe umaknili v stranske ulice in hišne veže. Seveda je to Italijane jezilo in dostikrat so kar lovili ljudi po ulicah in jih pehali proti zastavi ter silili k fašističnemu pozdravu.

Večkrat sem iz razdalje opazoval njihovo početje, nekajkrat sem jim nagajal pred nosom in nato ušel — nekoč pa so me dobili.

S sošolcem Lojzeto Zakrajškom iz Blok sva se nekega dneva srečala na Poljanski cesti. Pogovarjala sva se o tem in onem, kar naju je kot dijaka zanimalo, ko zasilšiva od Vodnikovega trga sem znan glasove italijanskih bobnov. Kmalu so se oglasili tudi trobentači.

Kot vedno so Italijani tudi to pot hitro hodili. Daleč pred sprevodom pa sta šla dva italijanska oficirja, ki sta lovila in ustavljala mimoidoče zaradi pozdrava zastavi. Z Lojzeto sva sklenila, da se umakneva, in obrnila sva se proti Ambroževemu trgu. Najprej sva šla počasi, da Italijani ne bi odkrili najine namere, potem pa sva šla vedno hitreje. Bila sva že blizu Rdeče hiše, ko zasilšiva za seboj kričanje enega od oficirjev: »Fermate! Fermate! Nisva se ozirala. Italijan je spet zakričal, zdaj je bil njegov glas že bliže. Takrat pa sva midva prišla ravno do prehoda, ki drži iz Poljanske ceste pod Rdečo hišo navzdol proti Ljubljani. Zavila sva v prehod in stekla, kar so naju nesle noge.

Pri Ljubljani sva se obrnila na desno in tekla proti Zmajskemu mostu. Medtem sem pogledal nazaj in videl italijanskega oficirja, kako je ves rdeč od jeze tekkel za nama. Zdaj je bilo gotovo, da naju je vzel na muho in da naju le hitre noge lahko rešijo. Ljudje so se ustavljali in gledali ter ugibali, zakaj se italijanski oficir podi za dvema fantičema. Ker naju Italijan ni nehal zasledovati in nama je bil vedno bliže, sva tekla kar naprej mimo Zmajskega mosta in doli ob Ljubljani proti Mostam. Spet sem se ozrl. Italijan je bil ves zaripel v obraz, kričal in mahal je z roko, v kateri je držal pištolo. Tedaj je iz nasprotne strani prišla patrulja italijanskih vojakov in naju prijela. Že je bil pri nas tudi oficir. Najprej se je razkoračil pred Lojzeto in ga udaril s pestjo v obraz. Nato mu je ukazal, naj dvigne roko, potem pa skočil še proti meni. Prvem njegovemu udarcu sem se nagonsko umaknil. Zato pa je bil naslednji toliko hujši. Kar zameglilo se mi je pred očmi. Oficir se je usajal okrog naju. Tudi od mene je zahteval, naj dvignem roko v fašistični pozdrav. Delal sem se, kot da ga ne razumem. Samo kri, ki se mi je zaradi udarcev nabrala v ustih, sem izpljunil predse in zato dobil novo klofuto. Preiskali so naju in vzeli podatke iz dijaških izkaznic, nato so med gostim besedičenjem odšli spremljat svojo zastavo.

STANE KOTNIK

Sklepi o oskrbovanju vojaških vojnih invalidov z ortopedskimi pripomočki

Na seji predsedstva zveznega odbora ZZZB NOV Jugoslavije, ki je bila 18. aprila, so obravnavali tudi oskrbovanje vojaških vojnih invalidov z ortopedskimi pripomočki in v tej zvezi sklenili:

I.

O problemu izdelovanja protez, ortopedskih pripomočkov in sanitarnih priprav ter o oskrbovanju vojaških vojnih invalidov z vsem tem, smo razpravljali in sklepali že večkrat. Toda večina sklepov ni izvednih, ostali so le deklaracija s katero pa zadeve ni mogoče urediti. Zato je izdelava protez in ortopedskih pripomočkov in oskrba vojaških vojnih invalidov z le-timi, nespremenjena in je prerasla že v politični problem. Invalidi namreč zahtevajo širše angažiranje družbenih sil pri uvajanju hitrejših zakonskih in drugih učinkovitih ukrepov za zboljšanje stanja pri izdelavi protez in ortopedskih pripomočkov in pri oskrbi vojaških vojnih invalidov z njimi.

II.

Pri obravnavi teh zadev so prišla do izraza tale mišljenja:

● Sprostiti je treba postopek za predpisovanje, pregled, strokovno kontrolo, zamenjavanje in popravila vseh pripomočkov ob širšem angažiranju pristojnih organizacij in strokovnjakov s področja protetike in rehabilitacije ter uvesti skladne odnose med upravnimi organi in organizacijami, ki izdelujejo in popravljajo ortopedske pripomočke.

● Ukiniti je treba administrativne ovire in omogočiti vojaškim vojnim invalidom, da uveljavijo svoje zakonite pravice pri izbiri izdelovalca, ki ponudi kvalitetnejše, funkcionalnejše in trajnejše pripomočke in ki hitreje in uspešneje dobavlja, zamenjuje in popravlja proteze in druge ortopedske pripomočke. To je namreč del invalidovega zdravstvenega varstva — zdravlilo, ne glede na lokacijo podjetja in tudi ne glede na to iz katere republike je invalid.

● Izvesti je treba izbor podjetij, ki se bavijo z izdelovanjem ortopedskih pripomočkov in dati potrdilo za izdelovanje ortopedskih pripomočkov podjetjem na temelju njihove integracije tehnične ortopedije in medicine. Zavodi za socialno zavarovanje ter uprave za borbevske in invalidske zadeve naj pri sklepanju pogodb za dobavljanje ortopedskih pripomočkov posvečajo posebno pozornost izbiri proizvajalca ter pripomočkov, s pogodbo naj zagotovijo pravočasno izdelavo, zamenjavo, popravilo in kontrolo kvaliteten pripomočkov. Ta podjetja naj bi dobila status podjetij posebnega družbenega pomena, a njihovo proizvodnjo bi bilo treba spodbujati z ekonomskimi ukrepi (nižje obresti pri dobljenih kreditih, davkih idr.) za znanstveno raziskovalno delo zagotoviti dopolnilna denarna sredstva od družbeno-politične skupnosti, v devizni kvoti določeni za zdravstveno varstvo pa zagotoviti del sredstev za uvoz opreme in pripomočkov, organizirati družbeno upravljanje v teh podjetjih, da bi tako lahko imeli invalidi neposreden vpliv na njihovo delo.

● Večjo pozornost bo treba posvetiti tudi usposabljanju strokovnih kadrov za proizvodnjo in popravila ortopedskih pripomočkov ter zagotoviti dopolnilni pouk in šolanje tehničnih in medicinskih kadrov pri izdelovanju protez in ortopedskih pripomočkov.

Te sklepe bo predsedstvo zveznega odbora ZZZB NOV dostavilo Zvezni skupščini in Voznemu izvršnemu svetu, ki naj s hitrim postopkom uredita stanje pri izdelovanju ortopedskih pripomočkov.

Mladinska štafeta, ki je krenila s Trigava, potuje skozi Jesenice

»MIZAR«
Volčja Draga
izdeluje stavbeno
pohištvo — essinger
rolete in platnene
zavese

Gostinsko podjetje

LENART

p. Lenart v Slovenskih Goricah

čestita za praznik dela 1. maj
in se delovnim ljudem priporoča za obisk
v prazničnih dneh

IZBRANE PIJACE IN JEDACE —
KONKURENČNE CENE —
SOLIDNA POSTREŽBA

Gradbeno podjetje

GRADBENIK

LENDAVA

opravlja vsa gradbena dela
na visokih in nizkih gradnjah.

Poslovnim prijateljem in delovnemu
ljudstvu prisrčen 1. maj.

PROMETNO PODJETJE

SAP LJUBLJANA

LJUBLJANA, SREDIŠKA 4

Oddelek za turizem, Titova c. 38

Sprejemamo rezervacije za POČITNICE v lastnih
in zakupljenih gostinskih objektih po sezonskih
in predsezonskih cenah v:

Kranjski gori — Bohinju — Debelem rtiču — Fiesl — Pi-
ranu — Volpariji — Umagu — Crikvenici — Kaštelih pri
Splitu — Krilu pri Splitu.

Prijetne počitnice kombinirane z avtobusnimi izleti pod
zelo ugodnimi pogoji v RIMINI-ju — Italija.

Rezervacije in informacije:

SAP-LJUBLJANA, Titova c. 38
tel. 314-922, 315-342

TOVARNA USNJA

ŠOŠTANJ

pozdravlja delovnega človeka, poslovne
prijatelje in kolektive za praznik dela —
1. maj

PIVOVARNA

UNION

LJUBLJANA

čestita za 1. maj delovnim ljudem —
cenjenim potrošnikom in se jim
priporoča s priznanim
»Union« pivom

TEOL

LJUBLJANA

Zaloška 54

proizvaja:

- TEKSTILNA POMOŽNA SREDSTVA
- USNJARSKA POMOŽNA SREDSTVA
- SUROVINE IN DETERGENTE ZA ŠAMPONE
- SREDSTVA ZA HLAJENJE PRI OBDELAVI KOVIN
- LEPILO ZA ČEVLJARSKO INDUSTRIJO
- ETOKSILIRANE PROIZVODE

ZDRUŽENO ŽELEZNIŠKO TRANSPORTNO PODJETJE

LJUBLJANA, Moše Pijadejeva 93

V naši deželi smo proslavljali vsa leta po osvoboditvi prvi maj v znamenju naših uspehov v obnovi dežele in v ustvarjanju socialistične družbe, pa ne samo v znamenju uspehov pri dosežkih materialne osnove te družbe, marveč to še bolj poudarjamo: v znamenju velikih uspehov socialističnega upravljanja in decentralizacije vsega gospodarskega, političnega, kulturnega in našega družbenega življenja na sploh.

Naj živi 1. maj — praznik delovnega človeka.

Poprijeli so spretno in učinkovito

Na rednih letnih skupščinah združenj borcev in vojaških vojnih invalidov, ki so že vse opravljene, je prav gotovo prišlo do mnogih sprememb v odborih združenj. Marsikje so namreč v te odbore izvolili člane, ki so sicer voljni delati, a marsikateri od njih ni dobrega seznanjen s problematiko, ki sodi v njegovo novo delovno področje.

Verjetno so prav s tem računali tudi pri občinskem odboru ZZB NOV v Škofji Loki. In priznati je treba, da so se te zadeve

lotili res spretno in učinkovito. Priredili so namreč seminar za predsednike in tajnike združenj borcev in vojaških vojnih invalidov. Skupaj s tistimi, ki na občini urejajo zadeve borcev in vojnih invalidov, se je na tem seminarju zbralo kakih 50 ljudi.

Da so na dnevni red tega sestanka postavili res samo tiste zadeve, ki udeležence najbolj zanimajo, vidimo iz tehle podatkov:

Predstavniki komunalnega zavoda za socialno zavarovanje iz Kranja je poročal o pravicah borcev iz pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja in tudi o uveljavljanju pravice do borčevskega dodatka.

O davčnih olajšavah borcev in ugodnostih, ki jih uživajo borci na območju občin je govoril predstavnik občinske skupščine Škofja Loka.

Seminarja se je udeležil tudi predstavnik republiškega odbora ZZB NOV, ki je udeležence seznanil s pravicami vojaških vojnih invalidov, nekoliko podrobneje je obrazložil vsebino republiškega zakona o vojaških vojnih invalidih in nakazal tudi še nekatere odprte probleme in stališče, ki ga do teh zadev zavzema republiški odbor ZZB NOV Slovenije.

Predsednik občinskega odbora ZZB NOV Škofja Loka je obrazložil vsebino statuta ZZB NOV Jugoslavije in delo občinske komisije za vprašanja borcev in invalidov. V tej zvezi je stekla beseda tudi o odprtih problemih in bilo je tudi precej predlogov, kako jih je treba urediti. Sklenili so tudi pregledati materialno stanje vseh mater, ki so v NOB izgubile enega ali več otrok, da bi imeli na voljo povsem točne podatke, ki so potrebni za dodeljevanje priznavalnin.

Predsednik Občinske skupščine Škofja Loka, ki je pozdravil prisotne, je v svojem govoru orisal celotno gospodarsko problematiko v občini in v zvezi s tem tudi uspehe in perspektive v gospodarstvu, kmetijstvu in turizmu.

K prireditvi tega seminarja velja še posebej naglasiti, da so takšni sestanki res izredno koristni, ker se bodo sedaj odbori združenj lahko oprijeli dela tam, kjer je to najbolj potrebno. Spoznali so namreč vse probleme, ki na območju občine obstajajo, zato lahko urejajo predvsem tisto, kar sodi v njihovo področje dela. In ker so na sestanku zvedeli, kako nujno potrebna je koordinacija dela z vsemi dejavniki, ki delajo na istem delovnem področju, bodo lahko s svojim delom prav gotovo dosegli pomembne uspehe na katere bodo ob letu, na prihodnjih skupščinah lahko tudi s ponosom pokazali.

V. M.

GOSTINSKO PODJETJE

»ZVEZDA«

MURSKA SOBOTA, TITOVA 10
GOSTIŠČE, LENDAVSKA 39

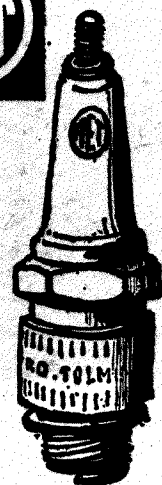
nudi cenjenim gostom topla in hladna jedila, ter priznane in najboljše pijače — tujske sobe.

Vsem, ki potrebujejo miru in zdravja priporočamo obisk Moravskih Toplic v bližini Murske Sobotice.

EN MESEC V MORAVCIH — LETO DNI ZDRAVJA!

INVALIDI — BORCI! Ko se odločite, kam letos na zdravljenje, pridite v Moravce. Spoznali boste, da ste se odločili prav.

AVTOELEKTRO TOLMIN

nagraduje kupce svojih vžigalnih svečk. Informacije dobite v vseh prodajalnah avtomateriala

KUPUJTE SAMO URADNO KONTROLIRANE ZLATE IZDELKE

SOCIETA

"DARWIL"

GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPSTVO
TRST. Piazza S. Antonio Nuovo 4/I-II

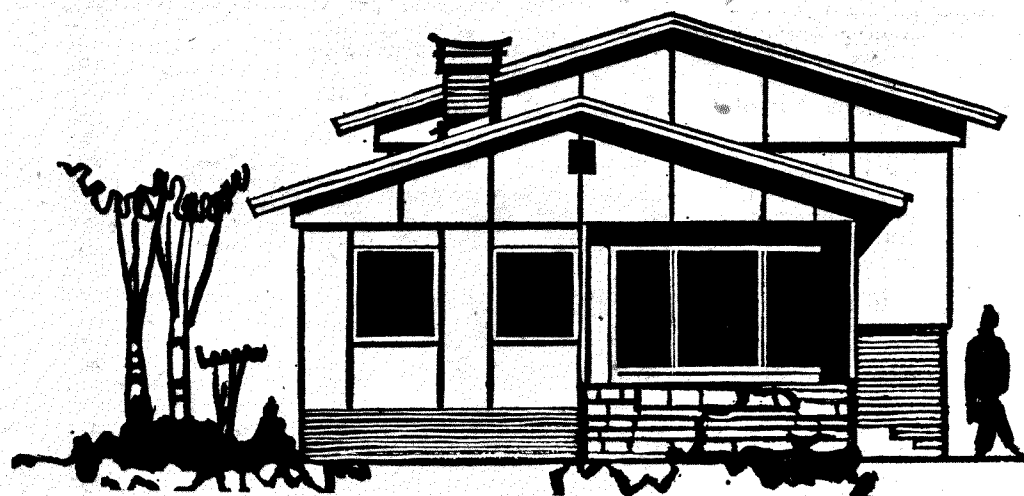
- NUDI PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO ZLATEGA NAKITA V EVROPI iz 14, 18 in 22-karatnega uradno KONTROLIRANEGA zlata.

- PRODAJA S POSEBNO GARANCIJO!

- NA ZALOGI VEDNO PREKO 600 MODELOV UR DARWIL in ARETTA.

Ure znamke Darwil in Aretta lahko nabavite tudi v specializiranih trgovinah in veleblagovnicah v Jugoslaviji.

SERVISI za vzdrževanje so organizirani v vseh večjih mestih v Jugoslaviji.

Stanovanjske
in počitniške hišice.

»Marles« Maribor

Telefon 32-430

Telex 033-143

Oblačila za pomladanske dni,
za otroke in odrasle!

nama

Ljubljana, Škofja Loka

Joze Vidic

Tragedija v Medjem dolu

Ivan Noč iz Javorniškega rovta je strasten lovec. Planine so njegov dom, sprehodi po gozdu pa najljubše razvedrilo. Nekega sončnega dne avgusta lani je Ivan počival v Medjem dolu in občudoval naravo, ki se je v čudovitih barvah lesketala pod njim. Sam si ni znal pojasniti, zakaj mu je v tako lepem okolju šinila v glavo misel iz vojnih časov. Če bi bil jaz v vojni komandir, bi prav na tem mestu postavil zasedo, je razmišljal ter gledal naokoli, kje bi postavil mitraljez. Prav tu, kjer sedim, bi bil sijajen položaj. Ob razmišljanju je s palico grehel po zemlji, kot bi hotel poiskati tajne, ki jih skriva ta hrib. S palico, s katero je brskal po zemlji, je ne pričakovano izbrskal 20 praznih nabojev mitralješke municije. Veselo razporeženje mu je pokvarilo spomin na padle kurirje januarja 1945. Vse je poznal: Mežka, Demšarja, Klinarja, Zvaba in Sršena.

Ivan je bil koroški kurir. Kurirsko postajo je imel vrh Karavank in tam so ga kurirji iz G-22 večkrat obiskali. In zdaj, po tolikih letih, je našel prav tiste izstreljene naboj, s katerimi so jih pokosili sovražnikovi mitraljezci. Pobral je patrone in jih odnesel domov, nekega dne pa jih bo oddal v jeseniški muzej.

Na tragedijo v Medjem dolu nas spominja vsakoletni kurirski smuk v Javornikovem rovту.

Kurirska postaja G. 22

Kurirska postaja G-22 na območju Križevca nad Savskimi jamami in Javorniškim rovtom je bila na III. gorenjski relejni kurirski poti. Na tej liniji je bilo osem kurirskih postaj. Prva je bila na Mežakliji in je imela zvezo z II. gorenjsko relejno linijo.

III. relejna linija je vodila od Mežaklje proti reki Savi, nato neke med Hrušico in Dovjami na pobočje Karavank in dalje vse do Drage nad Begunjami, kjer se je začela IV. relejna linija, ki je držala proti Trzinu.

Od te kurirske poti sta se odcepila dva kraka proti Koroški. Prvi se je odcepil v bližini Dovjega, kjer je kurirska pot držala po dolini Save prek Korenskega sedla v Ziljsko dolino, drugi pa je vodil na Koroško prek Karavank nad Javorniškim rovti.

V kurirski postaji G-22 so bili sami mišči kurirji, domačini. Kar žareli so od zdravja in moči. Zaradi sonca, ki se je od časa do časa upiralo v pobočje Karavank, so imeli bakreno polt, da so bili videti še lepši. Najmlajši med njimi je bil Jože Zvab iz Javorniškega rovta. Oče se mu je 1941. leta pri prevozu lesa iz Rovt smrtno ponesrečil in mati je ostala sama s štirimi otroki. Še preden je stopil v partizane, je Jože delal v mladinski organizaciji. Maja 1944. leta je nekdo kmet s Koroške Bele peljal hrano za nemške žandarje, ki so čuvali električno centralo v Javorniškem rovtu. Med potjo so ga zaustavili kurirji, da bi mu hrano odvzeli. Niso pa vedeli, da voznika z druge strani poti spremlja nemška patrulja. Prišlo je do boja — to je bil Jožetov ognjeni krt v partizanih.

Zaradi snega pošta zamuja

Januarja 1945. leta je začelo močno snežiti. Sneg je zapadel že prej, toda tiste dni je vsak dan snežilo. Hoja je bila otežkočena in kurirji so prihajali na zvezo z veliko zamudo. V suhem snegu se jim je udaralo do pasu. Kurirja Pesjak in Koblar z Jesenic sta potrebovala za pot od pod Rožce v dolino Mlince blizu Dovjega 10 do 12 ur, medtem ko sta v poletnem času hodila le dve uri. Pesjak se spominja, da sta nekoč naletela na trop gamsov, katerim so se videli samo rogji iz snega. Starejši gamsi so se poganjali iz snega in tako utirali pot mladščem. Tudi kurirji so si morali utirati pot meter za metrom.

Zaradi takih težav so kurirji nosili samo nujno vojaško prto, vso literaturo, katere se je nabralo na raznih kurirskih postajah do

20 kg, pa so puščali za ugodnejše vreme.

Na posvetovanju poveljnikov kurirjev

V času, ko je zapadlo toliko novega snega, sta se Stefan Demšar, komandant, in Leopold Trtnik-Iztok, politkomisar III. relejne poti, udeležila posvetovanja sektorskega štaba, ki je bilo v Selški dolini. Poleg članov štaba so se posvetovanju udeležili vsi poveljniki in komisariji vseh štirih gorenjskih relejnih linij. Na posvetovanju so razpravljali, kako bi pošto čim hitreje raznašali. Razmišljali so, kaj naj ukrenejo, da bi skrajšali včasih dolgo krožno potovanje pošte. Tako so sklenili ustanoviti novo kurirsko postajo na Homu, nad vasjo Podhom, ki bi prejela pošto neposredno z Jelovice in jo po najkrajši poti dostavljala partizanskim enotam, in terenskim organizacijam pod Karavankami.

Na posvetovanju so razpravljali tudi o tem, kako bi kurirji organizirali lastno obveščevalno službo. V tistem času je bil pri štabu sektorja že postavljen obveščevalni oficir, medtem ko so se relejne linije in kurirske postaje naslanjale na obveščevalne podatke obveščevalcev drugih enot. Za obveščevalnega podoficirja na III. gorenjski relejni liniji je bil predlagan kurir Štefko Koblar s kurirske postaje G-18.

Leopold Trtnik, komisar kurirske poti, je nadaljnji potek dogodkov takole opisal:

»S posvetovanja sem se vrnil na območje tretje gorenjske relejne linije. Stefan, poveljnik linije, je odšel domov v Železnice po perilo, in je dejal, da bo kmalu prišel za nami.

Z menoj so krenili na pot tudi tovariši, ki so bili določeni za novo kurirsko postajo na Homu. Ko smo prišli na Hom, smo hitro ugotovili, da ne moremo ustanoviti kurirske postaje na Homu tako dolgo, dokler ne skopni sneg. Po sledovih v snegu bi jo Nemci hitro odkrili. Na Homu smo ostali samo en dan in eno noč, nato pa smo odšli na Mežakljo, kjer je bila kurirska postaja G-8. Kurirji, določeni za novo postajo na Homu, so se spočili, nato pa so se vrnili nazaj v štab sektorja.

Naslednji dan sem v spremstvu dveh kurirjev nadaljeval pot v smeri Karavank. Šli smo po kurirski poti naše relejne linije. Pri pomniti moram, da je poleti pošta z Mežaklje šla naravnost do kurirske postaje G-28, ki je bila v Plavškem rovту. Pozimi je zara-

Poveljnik relejne linije Stefan Demšar

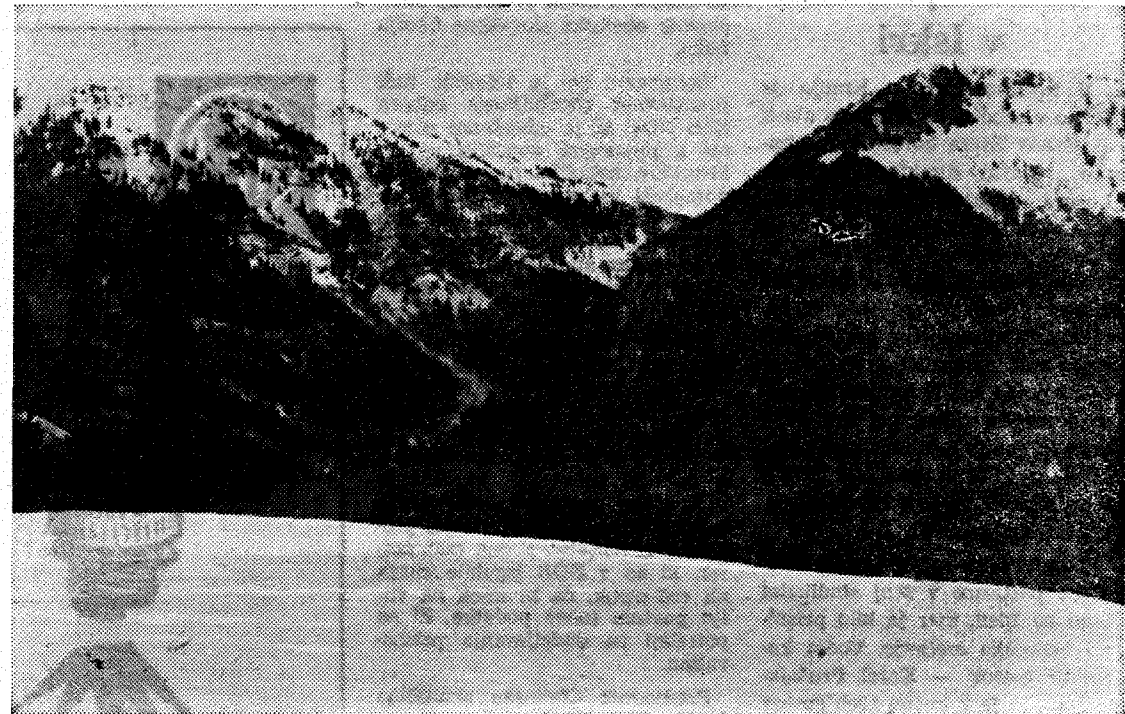
di sledov v snegu kurirska pot v Karavank držala daleč naokrog. Z Mežaklje so kurirji nosili pošto do G-31, ki je bila blizu Dovjega, nato pa po pobočju Karavank proti Planini pod Golico, po Javorniškem rovту in naprej proti Zelenici.

Z Mežaklje smo se spustili v dolino Radovne s ciljem, da bi nadaljevali pot proti Mojstrani. V dolini Radovne smo naleteli na skupino partizanov. Nikogar nisem poznal, razen Aleša Jelence, tedanjega sekretarja okrožnega komiteja KPS za Jesenice. V tej skupini sem opazil starejšega partizana v uniformi, sešiti iz angle-

škega vojaškega blaga. Ta partizan se je pogovarjal z Jelencem, medtem pa stalno opazoval okoli. Na Alešovo vprašanje, kam gremo, sem odgovoril, da nas pot vodi proti Karavankam. Nato mi je Aleš dejal, da je v skupini član AVNOJ s partizanskim imenom Očka. Njega je spremljalo okrog 10 borcev Jeseniško-bohinjskega odreda. Aleš me je vprašal, če bi hotel pomagati Očku in spremstvu, da pridejo onkraj Save, ceste in železnice v Karavanke. »Kurirji ste navajeni poti,« je dejal Aleš. Nekaj časa sem razmišljal, saj s kurirji in po kurirski poti ni smel potovati nihče, ki ni imel posebnega dovoljenja. Ker pa je

na bojišču pa so pustili dva mrtva vojaka, medtem ko kurirji niso imeli izgub.

Dva dni po tem dogodku so Nemci napadli drugo skupino borcev, ki je spremljala Očka. Ta skupina je bila še vedno nad nami. Tistega dne dopoldne okrog pol enajstih smo v kurirski postaji poslušali radijska poročila. Izenada zaslišimo streljanje iz smeri senika, kjer je bila še vedno skupina borcev, ki so spremljali Očka. Dobro smo vedeli, da so Nemci napadli to skupino, toda zaradi varnosti smo se vseeno umaknili in zasedli položaje nad našim bivakom. Po prvih streljih je bilo po pobočju hriba zopet

Medji dol nad Javorniškim rovti

bil Očka visok partizanski funkcionar, sem nalogo, čeprav nerad, sprejel. Nerad zato, ker je bilo v spremstvu deset nepoznatih borcev, ki bodo na ta način seznanjeni s kurirsko potjo. Kaj če nas eden od njih nekega dne izda? Moj dvom je bil upravičen. V spremstvu je bil agent gestapa.

Aleš je ostal v Radovni, mi pa smo z Očkom nadaljevali pot proti Mojstrani. Z večernim mrakom smo prišli na javko — bila je blizu Mojstrane — kjer so kurirji z Mežaklje menjali pošto. Vprašal sem kurirje iz Mojstrane, kakšen je položaj v vasi, ker je kurirska pot vodila tik poleg vasi, v vasi pa je bila nemška postojanka. Želel sem vedeti podrobnosti: kje se gibajo nemške patrrole, ali je svobodna pot prek vaškega mostu, kakšen je položaj na cesti in železniški progi. Ko smo se seznanili s položajem, smo določili razpored kolone. Po poti je prvi šel kurir iz kurirske postaje pri Mojstrani, ki je bil vodnik, za njim pa je šla polovica borcev iz spremstva z mitraljezom. Drugi kurir je spremljal Očka z nalogo, da ga v primeru srečanja z Nemci odpelje takoj v drugi varnejši kraj. Jaz sem šel za Očkom, drugi borci pa za menoj.

V mraku smo krenili naprej po določenem vrstnem redu. Po službi domačih kurirjev in vaških obveščevalcev smo srečno prispele čez Savo, cesto in železnico. Polovica spremstva se je vrnila, druga polovica pa je še nadalje spremljala Očka. Tu smo se razšli. Nadaljeval sem pot proti Plavškemu rovту do kurirske postaje G-28. Drugi dan sem zvedel, da je Očka s spremstvom prenočil v nekem seniku blizu naše kurirske postaje.

Nemške patrrole so zjutraj v bližini Mojstrane in Dovjega odkrile sveže sledi v snegu. Po sledovih so prišli do podnožja, kjer je bila nad vasjo Dovje kurirska postaja G-31. Na srečo je zjutraj neki borec Jeseniško-bohinjskega odreda, ki je spal pri kurirjih, šel zjutraj iz bivaka in opazil Nemce, ki so se približevali kurirski postaji. Nemci so hodili počasi, ker je pot do bivaka držala po zaledenem potoku. Tu je prišlo do borbe, ki je trajala vse do noči. Zvečer so se Nemci umaknili,

mirno. S položaja smo opazovali kurirsko postajo in kurirsko stezo, ki se je vila okrog 100 metrov pod postajo. Kurirska postaja je bila v grabnu poleg majhnega potoka, ki tudi pozimi ni zamrznil. Do nje je držala pot po vodi, tako da je bilo kurirsko bivališče bolj varno. Ker sem nosil bel zaščitni plašč, sem se spustil niže, da bi s prisluškovanjem ugotovil, kaj se dogaja okrog nas. Z roko sem dajal kurirjem na položaju znake, da nisem ničesar opazil. V trenutku, ko sem se zopet obrnil proti kurirjem, mi je kuhar kurirske postaje dal s prstom znak, naj molčim in z roko pokazal na mojo desno stran. Obrnil sem glavo in nad kurirsko postajo opazil Nemce v belih plaščih, ki so se na smučkah vračali z akcije. Opazoval sem jih vse do neke kmetije v vasi pod nami. Tja je že prispela druga skupina Nemcev, ki je s seboj vodila ujete partizane, ki so spremljali Očka. Toda Očka je bil že prejšnji dan nadaljeval pot.

Ti dogodki so bili že posledica izdajstva. Prejšnjo noč je namreč pobegnil eden izmed borcev, ki so spali v seniku, zjutraj pa je pripeljal Nemce, ki so zlahka ujeli njegove tovariše.

Po teh dogodkih sem se s kurirske postaje v Plavškem rovту za nekaj dni preselil h kurirjem v Jeseniških rovтах, od tam pa

Jože Zvab, kurir

sem 21. januarja popoldne prispel na kurirsko postajo G-22, ki je bila nad Javorniškim rovtom. Kurirji so mi povedali, da na njihovem območju ni nič novega. Vse je bilo kot ponavadi. Bil je navaden dan vojne...

Obveščevalci opozarjajo kurirje

Brž ko so Nemci od partizana, ki je pobegnil, zvedeli, da je na kurirski poti po pobočju Karavank visok partizanski funkcionar, so sklenili, da ga morajo na tej poti ujeti ali ubiti. Na različnih krajih so postavljali zasede. Toda tudi partizani so imeli do-

bre obveščevalce. Kakor pripoveduje Ivan Saksida, so bili na obveščevalni točki Stol vnaprej obveščeni o vsakem sovražnikovem premiku.

Nemci so predvidevali, da bo Očka določenega dne neke na kurirski poti nad Javorniškim rovti, pa so zato v Medjem dolu postavili zasedo. Obveščevalci so o tem takoj obvestili kurirje, da bi preprečili morebitne žrtve. Ivan Saksida je 21. januarja v Javorniškem rovту osebno obvestil Janeza Vilmana, komandirja kurirske postaje G-22, naj ne pošilja kurirjev na zvezo, ker bodo Nemci ponoči postavili zasedo. Posebej ga je opozoril, naj kurirji ne hodijo po kurirski poti, če pa že morajo na pot, naj gredo nekoliko višje ali nižje od običajne poti.

Drugo jutro, okrog pol šestih, ko je bilo še temno, sta krenila na pot kurirja Jože in Alojz Noč z Javorniškega rovta, ki nista vedela za namene sovražnika. Tudi komandir karavle jima tega ni povedal. Ko sem ga vprašal, zakaj ni kurirjev obvestil o zasedi in jih opozoril na previdnost, je dejal, da zato, ker tega ni nikoli delal. Če bi kurirja vedela za zasedo, ne bi odšla na pot. Tako sta Lojze in Jože, nič hudega sluteč, šla na zvezo nad Potoško planino, kjer bi se morala srečati s kurirji s sosednje postaje.

Ko se je začelo daniti, je v Medjem dolu Lojze opazil povsod okrog Nemce v belih plaščih. Hotel je pobegniti, toda ni imel drugega izhoda, kot da je skočil po strmini v globok sneg, iz katerega se ni mogel izkoptati. Tako so ga Nemci na smučeh — med njimi je bil tudi jeseniški gestapovec Kopitar — hitro dobili. Zvezali so ga in odpeljali na jeseniški gestapo, kjer so ga strahovito mučili ves dan in vso noč (podrobnosti o tem bom opisal v nadaljevanju zgodbe).

Kurirju, ki je šel za Lojzem, je uspelo pobegniti. Nemci so sicer streljali za njim, toda Jože je imel srečo. Ves zasopel in razburjen je pritekel nazaj na kurirsko postajo in poročal o zasedi. Kaj je bilo z Lojzom, ni vedel povedati. Tako kurirji niso vedeli, ali je Lojze ujet ali ubit, ali pa mu je uspelo pobegniti. Poskrbilo so odvečno opremo in zapustili postajo. Umaknili

so se pod planino Svecico, kjer so imeli zavetišče koroški kurirji.

Slučaj je nanesel, da sta istega dne zjutraj okrog 8. ure šla proti Medjemu dolu dva partizana, in sicer Ivan Sršen-Luka in Ciril Noč-Mirko. Ta dva nista prišla v stik z obveščevalci obveščevalne točke Stol niti s kurirji postaje G-22, zato sploh nista vedela za zasedo. Ciril je bil komandir kurirske postaje G-17 nad Potoško planino, usodnega dne pa se je vračal iz Plavškega rovt. Tam se je srečal z Ivanom Sršenom, obveščevalcem Kokrškega odreda, ki se je z obiska na domu vračal v odred. Po poti je šel Ciril pred Sršenom. Ko je prišel do zasede, ste mu okrog ušes zažvižgali dve svinčenki. Nemci so ga verjetno hoteli prestrašiti in ujeti kakor pred tem kurirja Lojze. Toda Ciril se ni hotel vdati, temveč je z rusko brzostrelko vžgal po sovržniku, nato pa se je pričel valiti po strmini navzdol. Slišal je le še vzklík Sršena, ki je umiral, zadet od sovržnikove kroglice: »Po-zdravi domače, jaz ne morem več naprej.« Za ta dogodek pa kurirji niso zvedeli, ker so bili že zapustili kurirsko postajo.

Okrog poldneva je komandir postaje Vilmar odšel s smučmi oprezovat, kakšen je položaj okrog zapuščene postaje. Med potjo se je srečal z Demšarjem, komandantom relejne kurirske linije, ki se je vračal iz Selške doline. Poveljnik kurirjev je zahteval, naj se kurirji vrnejo v kurirski bivak. Kuhar Vinta, doma z Javorniškega rovt, je skuhal kosilo, kar se potrjuje, kako neprevidni so bili Slišali so streljanje v Medjem dolu, čeprav niso vedeli, na

Franc Mežek, kurir

koga Nemci streljajo. Kurir, ki se mu je posrečilo uiti, je povedal o sovržnikovi zasedi, vendar to ni bilo dovolj resno opozorilo za kurirje.

Okrog 11. ure dopoldne se je iz smeri Medjega dola zopet zaslišalo streljanje. Slišali so se odmevi rafalov, pa tudi posamezni strelji. To so bili znaki, da so Nemci še vedno v zasedi v Medjem dolu in da je nekdo od partizanov padel v zasedo. Po teh streljih je bilo zopet vse tiho.

Zadnja cigareta

Okrog poldneva je prispel na kurirsko postajo komandant Stefan. Ze med potjo je slišal, da so Nemci v bližini. Po njegovem prihodu so skupno analizirali položaj. Razmišljali so, kako naj zopet vzpostavijo zvezo s kurirji sosedne kurirske postaje. Pod potjo ali nad njo niso mogli skozi Medji dol zaradi globokega snega. Na pritisk poveljnika Stefana so kurirji sklenili, da gredo na pot skozi Medji dol. Menili so namreč, da da so Nemci že odšli. Da ni več Nemcev v Medjem dolu, so sklepali po tem, ker so Nemci radi postavljali zasede zgodaj zjutraj, le redko pa popoldne.

Za pot so bili določeni kurirji: Valentin Klinar, Franc Mežek in Jože Zvab, v njihovem spremstvu pa sta šla komisar Izток in komandant Stefan. Krenili so točno ob dveh popoldne.

Komandir kurirske postaje v Javorniškem rovtu Janez Vilmar-Cvetko je kurirja Jožeta Zvaba poslal samo do Medjega dola. Od tam naj bi se vrnil in poročal o položaju v Medjem dolu.

Preživeli borci vedo povedati, da je komandant Stefan slutil lastno smrt. Pred odhodom je na ugašenem ognjišču čistil škornje. Ko

misar Izток ga je vprašal, zakaj to dela, ko pa ima vendar čiste škornje. Stefan mu je hudomušno odgovoril, da jih čisti zato, da ga Nemci ne bi dobili z umazanimi škornji. Potem je zavijal cigareto rekoč: »Zavijmo še eno, morda je to poslednja cigareta.« Ne samo on, tudi drugi kurirji so slutili, da gredo neznani usodi naproti...

Bil je lep sončen dan

Ob dveh popoldne je pet kurirjev zapustilo kurirsko postajo. V koloni so bili razporejeni tako, da je prvi hodil Valentin Klinar, za njim je šel Franc Mežek, za njim komisar relejne linije, za komisarjem kurir Jože Zvab in zadnji komandant Stefan. Hodili so počasi in previdno, v razdalji eden od drugega, z orožjem pripravljenim na strel.

Od petih kurirjev je ostal živ samo Izток, ki zdaj živi v Vršču. Zato naj kot edini očevidec sam pripoveduje o dogodku v Medjem dolu nad Javorniškim rovtom:

»22. januarja leta 1945 je bil lep sončen dan. Okrog nas je bilo vse mirno in tiho. Naša pozornost je bila usmerjena naprej in v levo pobočje, od koder smo lahko pričakovali napad. Počasi, korak za korakom smo se približevali Medjemu dolu. Nič sumljivega nismo opazili ali slišali. Končno smo prispeli tja. Na kurirski poti, pod potjo in nad njo smo videli sledove v snegu. Še vedno nismo ničesar opazili. Prišli smo do kraja, kjer bi morala biti zaseda. Iznenada smo obstali. Pod nami smo zagledali ubitega partizana (to je bil obveščevalec Sršen). Ležal je na hrbtu, toda nismo ga prepoznali, ker je bil precej daleč od nas. Gledali smo naokrog, toda ničesar nismo opazili. Okrog nas je bilo še vedno tiho, nič sumljivega nismo opazili. Obrnil sem se nazaj in vprašal Zvaba, koliko je ura. Ne motim se, kajti samo kurir Jože Zvab je imel na roki uro. Ne vem, zakaj sem ga sploh vprašal, koliko je ura. Morda je bila to zla slutnja, da se nekaj bliža. Nekaj, kar se ne da povedati. Zvab je pogledal na uro in odgovoril: »Dve minuti manjka do pol treh.« Ko sem se obrnil k kurirju Zvabu, sem za njegovim hrbtom zrl v obraz komandanta Stefana. Bil je to moj zadnji pogled na sotovariša in soborca Stefana. Stal je pokonci, resno, z brzostrelko v roki, pripravljen na strel. Gledal je na levo v snežno pobočje, kjer naj bi bila zaseda. Na ovrtniku in rokavih bluze so se mu lesketale oznake čina zastavnik. To so bile zadnje sekunde njegovega življenja.

Ko mi je Zvab povedal, koliko je ura, sem dvignil desno roko in s tem dal Klinarju in Mežku znak, naj nadaljujeta pot. Tedaj pa se je na nas usul peklenjski ogenj iz brzostrelk in mitraljezov. Napad je bil silovit. Streljali so z levega pobočja, toda najmočnejši ogenj smo čutili odzad. Že po prvih streljih sem začutil strahovito bolečino nad laktom leve roke. Videl sem kako od rokava letijo po zraku krpe moje bluze. Zadeli so me z brzostrelko. Vrgel sem se na pot, ker me Nemci niso mogli več zadeli. Pri skoku sem poslednjič videl Zvaba, Klinarja in Meška, ki so še stali, medtem ko Stefana nisem več videl. Med skokom sem tudi opazil Nemca, ki je z razdalje desetih metrov klečel streljal s puško. Ni imel časa, da bi meril vame. Slišim rjovenje Nemcev. Kaj kričijo, ne vem, ne razumem, ne slišim dobro. Kri mi brizga iz rane, rana je velika, izstreljek je prebil kost. Od naših verjetno ni nihče streljal, ker so nas verjetno takoj zadeli. Najbrž so najprej streljali name in Stefana, ki sva bila oborožena z brzostrelkami, poleg tega pa so Nemci iz takšne bližine lahko opazili prišle čine na rokavih bluze, pa so po tem lahko sklepali, da sva partizanska poveljnika.

Ko sem preskočil pot, sem se ranjen valjal po hribu navzdol. Pod menoj je bila električna centrala v Javorniškem rovtu, ki so jo čuvali nemški stražarji. Za trenutek sem se ustavil. Pogledal sem okrog sebe. Na levi nogi sem opazil drugo rano. Torej sem ranjen v nogo in roko. Naenkrat vztrepetam. Iz smeri električne centrala zagledam Nemce na smučkah — bilo jih je okrog 10

— ki so se vzpenjali navzgor. Upanje, da ostanem živ, je splahnelo. S skrajnim naporom mi je uspelo, da sem se umaknil v gozd. Tu sem se zakopal v sneg. Potuhnem se in nepremično ležim v snegu. Skoz trepalnice opazujem Nemce, ki se počasi bližajo. Nemci gredo drug za drugim, kot da se jim nikamor ne mudi, ura kakor da se je zaustavila: kako dolgo jih bom še slišal v bližini? Slišim utripati srce, a oni počasi vtikajo palice v sneg, gledajo v smučke ali pa se ozirajo navzgor, odkoder se sliši še kakšen strel ali pa kričanje. Ko so končno šli mimo in so se dovolj oddaljili, sem se dvignil in nadaljeval pot. Še enkrat sem pregledal rane. Ugotovil sem, da sem ranjen v levo in desno roko ter nogo. Desna roka mi je v snegu zmrznila. Čutim, da me peče in da mi zateka. Kam naj grem? Ali bom lahko vzdržal sam brez pomoči? Bal sem se, da ne izkrvavim in zmrznem. Brzostrelko sem skril v sneg, ker jo nisem mogel več nositi, pa tudi rane na obeh rokavih bi onemogočile, da jo učinkovito uporabim v sili. Za pasom sem še vedno imel pištolo in dve bombi. Zavil sem se bolj v desno. Oziral sem se nazaj, boječ se, da mi nemški smučarji sledijo. Prispel sem do senika. Verjetno je bilo to blizu električne centrala. Tam sem srečal starejšega kmeta s Koroške Bele in nekega mladega fanta. Moža sem na videz poznal. Vprašal sem ga, če ima žganje. Ne vem, zakaj sem to vprašal, ker do takrat nisem pil alkohola. »Nimava žganja,« je dejal kmet, jaz pa sem brez pozdrava krenil naprej. Še vedno sem bil v negotovosti, kaj bo z menoj, še vedno je bilo nevarno, da mi Nemci sledijo. Še vedno je dan, najdaljši dan v mojem življenju; še vedno se ne mračí, toda Nemcev ni za menoj. Morda si ne upajo. Eh, če bi vedeli, v kakšnem položaju sem.

Omahnem... Noge me ne držijo več. Ne vem, koliko krvi sem izgubil. Po snegu se plazim centimeter za centimetrom. Mračí se. Končno vendarle. Mrak prinaša upanje. Pozno je že. Nebo je polno zvezd, luna je zamenjala sonce. Dobro se vidi. Že več ur se plazim po snegu, pomoči pa še vedno od nikoder. Plazim se proti kurirski postaji, ker samo tam lahko pričakujem zanesljivo pomoč. Samo tam me lahko čaka rešitev, če niso kurirji zapustili karavle. Kje so moji tovariši? Je še kdo živ? Da nisem sam...? Proč, peklenjske misli, saj to ni mogoče. Od časa do časa sem z desno roko zgrabil kakšno smrekovo vejico in z vsemi močmi sem se počasi ob veji vlekel naprej. Bilo je strašno. Puščal sem sledi v snegu, poleg stopinj pa so bile še sveže kaplje krvi, ki so se lesketale kot rdeči cvetovi med belimi narcisami. Še najhujše pa je bilo spoznanje, da sploh ne vem, kaj je z mojimi tovariši, kje so Nemci in kaj je z onimi v karavli. Ne vem, koliko je bila ura, ko

Ivan Sršen, obveščevalec

so mi pošle moči. Zdalo se mi je, da sem omagal nekje pod kurirsko karavlo. Brez pomoči nisem mogel več naprej. Ostati v mrzli januarski noči v snegu s štirimi ranami, pa bi pomenilo isto kot klicati smrt na pomoč. Moral sem se odločiti in ponovno tvegati življenje. Če pokličem kurirje, lahko računam, da mi bodo pomagali. Kaj pa, če me slišijo Nemci? Kaj potem? Toda tu v snegu

res ne morem ostati. S slabotnim glasom sem klical: »Cvetko, Srečko« in druga znana imena. Bilo mi je vseeno, če me slišijo Nemci in me pridejo ubiti. Ob klicanju, bolj rečeno obupu, so mi misli kot strele švigale po glavi. Naj pridejo Nemci in me rešijo bolečin ali pa naj pridejo kurirji in mi rešijo življenje.

V daljavi sem opazil sence. Bližajo se, vidim jih, kako drvi po strmini navzdol. »Iztok, mi smo,« kričijo in se bližajo, meni pa na ustnicah zaigra blažen nasme. Spoznal sem jih po glasu. To so bili moji tovariši: komandir kurirske postaje Vilmar in kurir Srečko Habe. Kmalu nato sem sedel poleg ognja v kurirski karavli. Slekli so mi obleko, očistili rane in me obvezali. Izčrpan sem jim pripovedoval, kaj se je dogodilo. O drugih kurirjih, o poveljniku Stefanu, o mladem 17-letnem kurirju Jožetu Zvabu, o Klinarju in Mežku nisem vedel nič gotovega povedati, pa tudi v karavli niso vedeli, kaj je z njimi. Ker se nihče od njih ni vrnil v karavlo, smo sklepali, da se je zgodilo najhujše. Žal je bil ta sum tokrat resnica...

Zjutraj so me kurirji prenesli do kurirske postaje G-18 v Plavški rovt. Tam sem nezavesten obležal. Zaradi oslabelosti nisem mogel več naprej. Čez nekaj dni so me kurirji prenesli v Jeseniške rove, kjer so za mene naredili poseben bunker. Zdravil sem se v bunkerju, ki je bil poleg vile jeseniškega župana Hoffmana. V bunkerju je vodila pot iz hiše kurirja Cirila, ki je bil obenem moj bolničar oziroma zdravnik.

Nepozabno zadnje pismo

Prvi dan v tem bunkerju bo meni ostal nepozaben. Tistega dne sem zadnjič kot komisar relejne linije odpiral pošto, ki je bila naslovljena na poveljstvo naše relejne linije. Med pošto je bilo tudi pismo, naslovljeno na komandanta Stefana. Pismo je bilo od IV. relejnega sektorja. Odprl sem ga. V pismu je štab sektorja obvestil Stefana, da je moj oče, borec Prešernove brigade, umrl v partizanski bolnišnici »Franja«. V pismu je štab sektorja prosil Stefana, naj me na primeren način obvesti o smrti očeta...

V bunkerju sem prebral to pismo enkrat, dvakrat... Molče sem ga dal še drugim, da so ga prebrali. Ob tej novici smo vsi molčali. Stefan, ki bi me moral obvestiti o smrti očeta, je bil tudi bil še mrtev. Malo je manjkalo, pa bi bil še jaz na seznamu padlih. Še eno zanimivost povem iz tistih dni.

Junija leta 1945 sem bil na Jesenicah komisar 15. čete KNOJ. Nekega dne sem šel na Javorniški rovt. Spotoma sem srečal prvoborca Borisa s Potokov pri Jesenicah. Do takrat se z Borisom nisva poznala, čeprav sva bila slišala drug za drugega. Boris me zaustavi in vpraša: »Si morda ti Izток?« Ko sem pritrdil, mi je začel pripovedovati, da je bil tudi on v Medjem dolu januarja, ko je padlo pet partizanov. Tistega usodnega januarskega dne je Boris šel s Stola v Karavankah proti Javorniški rovtu. Ko se je približal Medjemu dolu, kjer je bila zaseda, je opazil Nemca, ki je z roko dal znak, da se nekdo približuje z nasprotno smeri. Nemci so se obrnili v smer, od koder smo prihajali kurirji. Ker so se vsi Nemci obrnili proti nam, se je Boris lahko neopaženo umaknil. Tako so pravzaprav samo metri oddalili o tem, kdo naj bi padel v zasedo. Če ne bi bili mi, bi bil Boris.

Padlih partizanskih kurirjev niso takoj našli. Nanje je padel sneg in pod snegom so ležali do pomladi, ko so jih svojci s pomočjo partizanov pokopali. Jožeta Zvaba so pripeljali domov na Javorniški rovt, kjer so ga na željo mame skrivali pokopali na vrtu pred domačo hišo, kjer je še sedaj njegov grob. Stefana Demšarja, poveljnika kurirjev, so po vojni pokopali v Železnikih. Rojen je bil leta 1914 v Železnikih in je bil po poklicu kovač.

Po vojni je Združenje borcev Javornik postavilo v Medjem dolu, na kraju, kjer so padli kurirji, lep spomenik. V spomin na padle kurirje pa prirejajo vsako leto v Javorniškem rovtu kurirski smuk.

Kurir v kleščah gestapa

Omenil sem že, da so obveščevalci zvečer opozorili kurirje na zasedo in previdnost. Kljub temu sta zjutraj odšla na pot dva kurirja, ki ju komandir kurirske postaje ni obvestil o tem, da so obveščevalci opozorili na možnost zasede v Medjem dolu. Ta dva kurirja sta bila prva, ki sta padla v zasedo. Uro kasneje je padel obveščevalec Sršen, popoldne pa še štirje kurirji. V nadaljevanju opisa bomo sledili kurirju, ki so ga policisti zjutraj ujeli v zasedi.

Rano zjutraj 22. januarja leta 1945 sta nad Javorniškim rovtom

Valentin Klinar, kurir

iz kurirske postaje pokukala dva kurirja. Le kakšno bo vreme danes, sta razmišljala in se pripravljala na pot. Pihal je močan veter. Kurirska steza je bila globoko urezana v sneg.

»Pojdiva, še preden se bo zdanilo,« je dejal Lojze, ko je prižigal petrolejko.

V tistih časih sta kurirsko pošto vedno nosila dva kurirja. Prvi kurir ni nosil pošte in je bil neke vrste predhodnica ali pa vaba za zasedo. Drugi kurir je šel sto metrov za njim in ta je nosil pošto. Biti kurir med vojno je pomenilo veliko priznanje in zaupanje v vsakega borca. Lojze in Jože Noč sta šla na zvezo na Debelo brdo pri Potoški planini. Da bodo Nemci postavili zasedo, nista vedela. Ko sta šla skozi Medji dol, se je pravkar začelo dani. Kot strela z jasnega so okrog Lojzetovih ušes zažvižgale kroglice. »Nemci«, je hipoma pomislil in se z vso silo pognal po strmini navzdol. Jože, ki je bil sto metrov za njim, se je urno zasukal ter brez poškodb prispel nazaj na karavlo in kurirjem poročal o zasedi. Kaj je z Lojzetom, ni vedel povedati. Zato so se kurirji umaknili iz karavle h kurirski postaji na koroški strani Karavank. Ves čas so ugrabili, kaj je z Lojzem. Same slabe misli so jim blodile po glavi.

Lojze res ni mogel pobegniti. Pod potjo se je bil zaril v globok sneg, iz katerega se ni mogel takoj izkoptati. Pa tudi drugače je bil beg nemogoč. Gibanje brez smučk zunaj poti je bilo zaradi visokega snega nemogoče. Tisto zimo je bilo snega čez dva metra. Ker je zadnjih deset dni snežilo, je bil sneg mehak. Prvi je do Lojza prišel na smučkah jeseniški gestapovec Kopitar, ki še vedno živi nekje pri Celovcu. Nemci in belogardiisti so bili v belih haljah. Na smučkah so imeli posebno kožo, da so lahko hodili v breg. Iz tega, kako so bili razporejeni, je Lojze sklepal, da so pravkar prišli. To je bil tudi razlog, da je Jože lahko brez prask pobegnil nazaj.

Gestapovec Kopitar je bil svoje žrtve silno vesel. Kar zabobnelo je iz njega: »Kdo si, kam greš, kje si bil, koliko vas je...?« Lojze ni vedel, na katero vprašanje naj najprej odgovori. Bil je zmeden. Močan sunek v trebuh ga je zopet vrnil v resničnost. Prvo, česar se je Lojze spomnil, je bilo to, da ne sme povedati, da je kurir. Že prej je večkrat slišal, da kurirje najbolj mučijo. »Na Mežakliji sem bil,« je odgovoril, medtem ko so mu dvignjene roke drhtele. »Kdo te je poslal tja, kaj si delal na Mežakliji,« je silil vanj Kopitar, pri tem pa z naperjeno brzostrelko grozil in mahal Lojzu.

Nadaljevanje na 18. strani

Tragedija v Medjem dolu

Nadaljevanje s 17. strani

pod nosom. »Iz bataljona sem nesel na Mežakljo sanitetni material,« se je zlagal Lojze in ugal, koliko mu bodo verjeli. »Kdo je tam komandir?« je še naprej spraševal Kopitar. »Anton Kopitar,« je hitro odgovoril kurir. Lojze ni poznal jeseniškega gestapovca Kopitarja, ki je res imel brata v partizanih na Mežaklji. »Ah, ta moj zapeljani brat,« je zamahnil Kopitar z roko in zvezal Lojzu roke z jermenčkom. Šele po teh besedah je Lojze spoznal, s kom ima opraviti. Kopitarja prej ni poznal.

Lojza so kmalu odpeljali v dolino in od tam na jeseniški gestapo, Nemci pa so še naprej ostali v zasedi.

Popoldne se je pričelo novo zasliševanje. Potekalo je začudno mirno. »Le kaj imajo za bregom ti zelenci,« je tuhtal Lojze in si grizel ustnice ob misli, da je v vroči kaši. Menda so mu kar verjeli, da je iz bataljona. Samo da ne bi zvedeli, da sem kurir, si je vroče želel Lojze. Na srečo ni imel pri sebi nobene pošte.

Zvečer pa se je vse obrnilo. Pripeljali so ga v sobo za zasliševanje, mu zvezali roke na hrbtu in ga obesili z rokami na klin tako, da so se samo prsti dotikali tal. Gestapovec je položil predenj na mizo pištolo in dejal: »Tako, zdaj pa razmisli, kaj boš povedal. Samo deset minut časa imaš, da odločiš o svoji usodi. Povedati nam moraš, kdo si, kje si bil, s kom ste imeli zveze, odkod ste dobivali hrano...«

V sobi na jeseniškem gestapu so bili tisto noč štirje budni: na klin obeseni kurir Lojze Noč, gestapovec Maurer, tolmač in plačani gestapovski pretepač Regitnik. Zasliševanje se je začelo ob sedmih zvečer in je prvo noč trajalo do štirih zjutraj. Kadarkoli Lojz ni takoj odgovoril, je Regitnik zamahnil z bikovko po njem, da se je zvijal od bolečin. Edina misel mu je bila, da ne sme nikogar izdati in ne povedati, da je kurir. Toda odločni sklep je kaj kmalu pogoltnila kruta resničnost. Zvečer se je vrnila nemška zaseda iz Medjega dola. Policijski oficir je dal gestapovcu Maurerju neki seznam in skico. Za trenutek so zasliševanje prekinili.

Videl sem partizana-izdajalca

Kmalu nato je Maurer zmagoslavno vstal in pričel brati imena vseh kurirjev na vseh kurirskih postajah tretje kurirske rejele poti. Pri vsakem partizanu oz. kurirju je prebral tudi njegovo partizansko ime.

Kaj pa to pomeni? Ali je med nami izdajalec? Če ima gestapo v rokah seznam imen vseh kurirjev na vseh kurirskih postajah, potem je izdajalec lahko samo eden izmed partizanskih poveljnikov—Kdo od kurirjev pa ve za vsa imena?

»Ali priznaš, da si bil kurir na kurirski postaji G-22?« ga je vprašal Maurer in ga gledal kot strupena kača. Ni bilo več vredno tajiti. »Da, bil sem,« je priznal Lojze in se jezil na ljudi, ki prodajajo za judežev denar svoje brate. »Ni ti treba ničesar več skrivati,« so mu dejali, »kajti danes smo pobili vse kurirje—« Ob teh besedah je Lojze kriknul. Preveč dobro jih je poznal, preveč tovarišev je imel, da ga ta novica ne bi zbodla kot meč v srce. Za hip je pozabil celo na svojo usodo in bolečine. Maurer je za nekaj časa odšel v sosednjo sobo. Vrata je pustil priprta. Morda namerno, je ugibal Lojze. Skoz priprta vrata je v sosednji sobi opazil ob mizi sedeti partizana, ki se je svobodno gibal med gestapovci. »Kdo je ta izdajalec?« je ugibal Lojze. Danes vemo, da je bil to eden izmed borcev Jeseniško-bohinjskega odreda, ki so spremljali Očka. Nedvomno je bil to plačani agent, ki je izdal kurirsko pot, Nemce pa napeljal, da so postavili zasedo. Škoda, da ga Lojze ni bolje videl v obraz.

Ne samo, da so gestapovci Lojzu namerno povedali imena vseh kurirjev, temveč so mu celo pokazali skico položaja vseh kurirskih postaj. Po teh dokazih je Lojze

verjel, da so Nemci res uspeli izvršiti večji pokol med kurirji.

Zasliševanje je trajalo vse do štirih zjutraj. Vso noč ga ni gestapovec niti enkrat udaril, tepel ga je samo Regitnik. Le-ta je z bikovko tolikokrat mahnil po Lojzu, da mu je do jutra posnel vso kožo s hrbta. Enajst dni je trajalo zasliševanje na jeseniškem gestapu, potem pa so ga premestili v radovljanske zapore, od tam v Begunje in naprej v taborišče Podlublje, ki je bilo podružnica Mauthausna. Šele po vojni je Lojze zvedel, da so Nemci vedeli za vsa kurirska imena in poznali lokacije kurirskih postaj zato, ker so jih dobili v torbici pri mrtvem Stefanu, komandantu rejele poti. Partizan-izdajalec, ni vedel za kurirska imena, od partizanov je pobegnil na gestapo zato, da bi izdal Očka, znanega partizanskega funkcionarja, ki so ga iskali Nemci.

KDO JE BIL OČKA?

Zanesljivih podatkov o tem, kdo je bil Očka, nisem mogel zvedeti na Jesenicah. Vedel sem samo to, da se piše Novak. Nekdo mu je dejal, da je menda zdravnik v Ljubljani. Seveda je bil to napačen podatek. Po krajšem pozvedovanju sem zvedel, da je Očka Ivan Novak, dolgoletni član CK ZKS. Preden pa sem našel njegovo stanovanje, sem dobro uro hodil po Ljubljani.

Žal Očka nisem dobil doma. Nadvse prijazno me je sprejela njegova žena, s katero sva že čez nekaj minut klepetala, ko da bi bila že stara znanca. Povedala mi je, da je njen mož v bolnišnici Petra Držaja v Ljubljani. »Tam ga lahko obiščete,« mi je dejala, jaz

sih se ga je prijelo ime Očka. Zanimivo je, kako je dobil to ime.

Na Notranjsko sta bila hkrati poslana tovariš Novak in tovariš Franc Popit, sedanjí predsednik CK ZKS. Ker je bil tovariš Popit mlajši od Novaka, je zaradi konspiracije pred ljudmi Novaka klical za Očka. Ljudje so verjeli, da sta to oče in sin, v resnici pa sta bila oba politična delavca, ki ju je v tiste kraje poslal CK ZKS. Kasneje so Novaka poslali v Belo krajino, kjer je bil okrožni sekretar. Bil je odposlanec Kočevskega zborna, novembra 1943. leta pa je bil v skupini slovenskih delegatov, ki so se udeležili drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu.

Pozimi 1944/45 ga je CK ZKS poslal na Gorenjsko z nalogo, da pospeši zadnjo mobilizacijo; medtem pa je opravil še vrsto drugih pomembnih partijskih nalog. Novak je bil takrat instruktor pri CK ZKS. To so kratki podatki o človeku, ki ga omenjamo v našem sestavku. Ko sem se mu v bolnišnici Petra Držaja v Ljubljani predstavil, me je najprej okaral, rekoč: »Ej, fant, zakaj nisi prišel vsaj dva meseca prej, ko sem bil še popolnoma zdrav.« Opravičil sem se, in že sem nameraval zapustiti bolniško sobo, ko mi je blagohotno rekel: »Sedi poleg mene in poslušaj.« Beseda je dala besedo in kar načuditi se nisem mogel bistrini človeka, ki je bil med vojno in po njej na tolikih sestankih in v tolikih krajih, zdaj pa mi pripoveduje o dogodkih pred 24 leti, kot da bi bilo vse to včeraj.

Očka je povedal, da ga je pot peljala prek Pokljuke, Radovne pa naprej v Karavanke. Spotoma se je udeleževal partijskih sestankov, vodil razgovore s političnimi

pa sem odločno odklonil, da bi bolnika, ki je že v letih, spraševal o dogodkih pred 25 leti, ko da bi bilo to važnejše od zdravja. No, žena je vztrajala, naj ga le obiščem, ker njen mož rad obuja spomine na partizanske dni. Povedala mi je tudi naslednje podatke o svojem možu:

Ivan Novak-Očka je bil rojen 15. aprila 1898. leta v Tacnu pod Šmarno goro. Pred vojno je bil čevljarški delavec. Bil je v prvi svetovni vojni, potem pa se je priključil koroškemu borcem. Za njegovo nadaljnjo politično opredelitev je bilo sodelovanje v bojih za severno mejo odločilno. Služil je namreč v enoti, ki ji je poveljeval narodni heroj Stane Zagar. Zagar je svoje vojake seznanjal z idejami oktobrske revolucije in s tem opravil veliko poslanstvo, saj so ideje Oktobra zažarele v mladih srcih.

Novak je kasneje deloval v raznih naprednih društvi in organizacijah. Že pred vojno je bil sprejet v članstvo komunistične partije, kmalu pa je postal sekretar osnovne organizacije KP v Tacnu. V njegovi rojstni hiši je bila 1939. leta državna partijska konferenca; takrat je spoznal tovariša Tita.

Leta 1941 je CK ZKS poslal Novaka na Notranjsko z nalogo, da tam organizira vstajo. V tistih ča-

delavci na terenu in s štabi enot, ki jih je srečal na potovanju. Po Gorenjski ga je spremljal Igor Petermelj, kasneje pa sta se potovanju pod Karavanske priključila še Aleš Jelenc, tedanji sekretar Jeseniško-bohinjskega okrožnega komiteja, in Ivan Gašperin-Mitja, član okrožnega komiteja. Očka je imel dva lastna spremljevalca, ki sta ga spremljala na dolgi poti od sedeža CK ZKS pa do Gorenjske, Igor pa je imel enega lastnega spremljevalca. Na Pokljuki jim je bilo dodeljeno še okrog 15 borcev Jeseniško-bohinjskega odreda. V Radovni so se srečali s kurirji, ki so se vračali s sestanka v Selški dolini. Iz pogovora z Očkom nisem mogel ugotoviti, ali so prvo noč, potem ko so prišli prek Save, prenočili nad Javornškimi ali Jeseniškimi rovti. Očka je spominjal, da sta se z Igorjem že naslednji večer v vasi srečala s terenskimi političnimi delavci in da sta se tam udeležila sestanka okrajnega komiteja OF in okrajnega komiteja KP.

»Ponoči nisem dobro spal!« se spominja Očka, »zbudil sem se zgodaj zjutraj. Z Igorjem in najinimi osebnimi spremljevalci smo zjutraj nadaljevali pot naprej po potoku Karavank v smeri, kjer je bil štab Kokrškega odreda. Slutil sem, da nekaj ne bo v redu,

kajti že prvo noč sta nam pobegnila dva spremljevalca iz Jeseniško-bohinjskega odreda. Od njiju so gestapovci lahko zvedeli, kdo vse je v naši skupini. Komaj smo odpotali, že smo za nami slišali streljanje (opomba: streljanje, ki ga je slišal Očka, ni bilo tisto, ko so napadli kurirje, ampak napad Nemcev na patroljo Jeseniško-bohinjskega odreda, ki jo opisuje Izток; ali pa so slišali streljanje na prva dva kurirja, ki sta v jutranjih urah šla po kurirski poti po kateri je šel tudi Očka. Takrat so Nemci enega kurirja ubili, drugega pa ujeli).

Očka je nameraval v Kokrškem odredu marsikaj urediti. Že med potjo je zvedel za pojave samovolje in nezakonitosti. Še ko je bil v Podlublju v Bohinju, ga je o tem obvestila kurirka Mica Kokalj. Urška iz Sela pri Zirovnici. Urška se spominja, da je bil Očka pri Grosu in pri Metodovi Heleni v Smokuču in pri Brancetu v Doslovičah. V Doslovičah je bila takrat partijska konferenca — bila je pri Brancetu — na kateri je Očka dal časa pojasnjeval naloge aktivistov. Iz pogovora z Očkom pa sem razbral, da se dobro spominja pokojnega Ivana Vidica, tedanjega sekretarja KPS za žirovniško podnočje.

Očka je pod Karavankami opravil toliko pomembnih nalog, ki so koristile socialistični revoluciji, da jih v tem sestavku ne moremo opisati. Ostro je grajal razne nepravilnosti, po njegovem odhodu pa so se v enotah in na terenu odnosi do ljudi precej izboljšali.

Zanimivo je, kako se je vrnil nazaj preko Save. Za smrt kurirjev so kmalu zvedeli. Očka se spominja, da so mu takrat povedali, da je v kratkem času pod Karavankami in na Mežaklji padlo 14 kurirjev. Jasno je bilo, da so bile kurirske steze izdane. Zato se je Očka odločil za neverjetno drzen korak. Vprašal je terence pod Stolum, če je še kakšna druga pot prek Save. Žirovniški aktivisti so mu povedali, da imajo redno zvezo prek Ribnega pri Bledu na Jelovico. »Z Igorjem morava na partijsko konferenco na Pokljuko,« je dejal Očka in se zabl v podnožje Triglava, kot bi hotel skočiti do tja.

Tuhtali so in tuhtali, kako naj bi Očka in Igorja varno pripeljali čez Savo. Bilo je to v času hude zime. Snega je bilo več kot pol metra. Pa se je nekdo spomnil, da imajo terenci dobre zveze z blejskim šoferjem Pogačarjem. Šoferja so poklicali na razgovor in ga vprašali, če si upa pripeljati z avtom skozi Bled dva partizanska funkcionarja do Pokljuke ali pa vsaj do Gorji. Pogačar je dejal, da ne ve, kakšna je cesta proti Gorjam, da pa bo zjutraj pogledal. Drugi večer je prišel Pogačar do Rodin in povedal, da je cesta pluzena in da ju bo lahko peljal. Očka in Igor sta se usedla v avto, spremstvu pa naročila, naj gre zelo previdno okoli na Pokljuko.

Očka in Igor sta bila v avtomobilu v angleških uniformah, oba z brzostrelkami, pištolami in bombami za pasom. Pogačar ju je peljal na svoj dom na Bled, ki je blizu gostilne Union. Tu sta Očka in Igor prenočila, zjutraj pa so spet sedli v avto in nadaljevali pot. Šofer je vozil s takšno hitrostjo, da je blizu hotela Jelovice skoraj povozil nemškega policijskega psa. Dva višja gestapovska oficirja sta mahala šoferju, naj ustavi. Gestapovca sta bila jezna, ker bi jima bil šofer z divjo vožnjo skoraj povozil psa. Še sanjalo pa se jima ni, da se v avtomobilu vozita dva znana partizanska funkcionarja. Ob vznožju Pokljuke sta Očka in Igor izstopila, se šoferju zahvalila in peš nadaljevala pot. Ko so varnostni oficirji na Pokljuki zvedeli, kako sta Očka in Igor potovala skozi Bled, so se razsrdili, saj so odgovarjali za življenje in varnost teh funkcionarjev. Stane Kersnik-Jelovčan takratni oficir Ozne je vzkliknil: »Očka, ti se igraš z življenjem!«

Očka se je nasmehnil, prešerno pogledal izpod čela in namignil navzočim: »Čas je, da gremo na konferenco in se kaj bolj pametnega pogovorimo—«

Lojze Perko — šestdesetletnik

Akademski slikar Lojze Perko je te dni praznoval šestdesetletnico. Kdor se z njim srečuje, mu prav gotovo ne bi prisodil tako dolge življenjske dobe, saj je še zmeraj poln delovnega poleta, mladosten in živahen — morda zato, ker živi in ustvarja na svoji dragi notranjski zemlji, ki ga navdihuje in ki ji je posvetil večino svojih del.

Lojze Perko, ki je doma iz Staroga trga pri Ložu, ni samo poet notranjske krajine, temveč tudi

izraziti realist, ki je pretresljivo upodobil nesheto prizorov socialnih krivig in človeškega gorja. Udeleženci narodnoosvobodilnega boja, zlasti Notranjci, pa ga poznajo tudi kot slikarja ljudske revolucije in okupatorjevih zločinov. Njegovo olje Pokol v Ložu je ena najmočnejših in najpretrsljivejših upodobitev strahotnih dni fašistične okupacije. Pomembne so tudi njegove ilustracije, npr. v reviji Borec.

Številnim iskrenim čestitkam, ki so mu jih ob življenjskem jubileju izrekli prijatelji in znanci, se pridružuje tudi naša.

P. S.

Vsakemu, ki pridobi novega naročnika izplačamo 500 starih dinarjev provizije čim prejmemo naročnino plačano. Vsem, ki ste nam do sedaj poslali nove naročnike se najlepše zahvaljujemo in sporočamo, da bomo le-to nakazovali v mesecu maju.

Prečitajte obvestilo uredništva in uprave v tej številki.

V počastitev 50-letnice Zveze komunistov Jugoslavije, sindikatov, SKOJ in 25-letnice ustanovitve prvih prekomorskih tankovskih enot NOVJ prirejamo

PARTIZANSKO SREČANJE

V SEZANI, 11. maja 1969 ob 10.30 (Kolodvorski trg)

Slavnostni govor bo imel dr. France Hočevar, podpredsednik izvršnega sveta skupščine SR Slovenije.

Pri kulturnem programu bodo sodelovali združeni pevski zbori iz Kopra, Divače-Sežane, Dutovelj, Stanjeva in Trebeča, godba na pihala iz Divače in recitatorji.

Po zborovanju bodo nekdanjim borcem tankistom prekomorcem in svojim padlim borcem podelili spominsko knjigo »Tankisti prekomorci«, avtorja Manojla Babića in Miroslava Luštica (zgradba skupščine občine Sežana).

Po kosilu bodo priredili tovariško srečanje nekdanjih borcev tankistov.

Pričakujejo, da se bodo partizanskega srečanja udeležili tankisti prekomorci iz Slovenije, Istre, bližnjih krajev Hrvaške, zamejstva (Trst, Gorica, Tržič, itd.) in delegacije od drugod.

Nekdanjim tankistom prekomorcem so bila poslana osebna vabila. Če pa kdo vabila ni dobil zaradi nepopolnih naslovov — prosimo naj se partizanskega srečanja udeleži na podlagi te objave.

Pripravljalni odbor tankistov prekomorcev, pri obč. odboru ZZB NOV Sežana

Ob 25-LETNICI PRIHODA 14. DIVIZIJE NA ŠTAJERSKO

Postojanka mora pasti

Bilo je 7. julija 1944, ko smo se v prvem bataljonu Kozjanskega odreda pripravljali na Drenovcu — Spicu, da napademo postojanko žandarmerije v Pišecah. Takoj po prihodu v taborišče ob petih zjutraj odredijo straže. Štab bataljona se posvetuje. Borci čistijo orožje, komandant, hrabri Januš, se smehlja po taboru in pregleduje orožje. »Vreme je lepo,« pravi komandir prve čete Ogorc. »Konja je treba podkovati, samo kje?« odvrne zaskrbljeni bataljonski intendant Vahčić. »V Pišecah, drugje ne, tam je kovač!« pravi komandir prve čete in že je na konju. V galopu odjaha proti Pišecam. »Ta je pa dobra,« pravi Jan, ko gledamo za njim. »Saj je kovač oddaljen od postojanke komaj nekaj sto metrov.« Hrabri vodnik Jože Sušnik pravi: »To je pa preveč, komandirja moramo zaščititi!« Vzame nekaj borcev ter odhiti navzdol po grebenu, da zaščiti svojega komandirja.

V taboru je vse živo. Zajtrk je kuhan. Intendant Vahčić je zadovoljen. Komandant Januš pravi, da mora biti kosilo ob dvanajstih. »Saj tudi bo,« mu odvrne intendant, »pa tudi dobro bo, imeli bomo prasiča.« »Kje si ga pa dobil?« ga vpraša komandant. »Veš, Januš, znajta se je treba,« odvrne intendant. Okoli kuhinje se sučejo borci nasmejanih obrazov. Opoldne bo golaž in makaroni. Takih jedi takrat v bataljonu ni manjkalo, saj smo pred nekaj dnevi zaplenili Švabom dva voza hrane. Intendant si mane roke in se zadovoljen smehlja okoli kuhinje.

V Pišecah počí strel. Intendant Vahčić ima že nahrbtnik na hrbtu in jo hitro odkuri v štab bataljona. »Januš, kaj je, ali bo umik?« sprašuje skrbni intendant. »Ne,« mu odvrne in že opazimo komandirja prve čete, kako dirja s konjem v tabor.

»Kaj pa je bilo?« navalijo borci na komandirja. »Nič,« jim odvrne, »samo Švabom sem povedal, da sem konja podkoval.« »Že, že,« mu pravi vodnik Jože Sušnik. »Opazoval sem Švabe v postojan-

ki, kako so te ogledovali. Ugajal si jim.« »Da, seveda, zato sem jim tudi poslal pozdrav!« odvrne komandir.

V taborišče pride Koren »Štef« z namestnikom komandanta odreda Janežičem. Med borci se šušlja, »...nekaj se pripravljajo.« V štabu konfirirajo. Pripravljajo načrt za napad. Tovariš Štef, ki sedi z namestnikom komandanta odreda Janežičem na podrti bukvi, me pokliče: »Sedi,« mi ukaže in že teče pogovor o terenu, o borcih, ki sem jih poslal v odred, ko sem bil še terenski aktivist OF. Pogovor je prešel na moje delo na terenu od leta 1941. Nato pravi tovariš Janežič: »Za tebe se je začelo novo vojaško politično delo v odredu.« »Dober borec moraš biti,« mi pravi Štef.

V taborišču je vse živo in veselo, saj je bilo kosilo obilno. Stojimo v zboru in čakamo povelja. »Kam gremo?« vpraša mitraljezec Miško. Mitraljezu Mihju, Jošku in Jovu se oči iskrijo. »V napad gremo,« pravi komisar Zvone. »Kam neki?« vprašujejo borci v stroju. Pred zbrane stopi komandant Januš, rekoč: »Petindvajset dobrovoljcev rabim za napad na postojanko v Pišecah.«

Med borci domačini zavre. Vsi se javijo za napad. Za vodjo napada je določen namestnik komandanta bataljona Marjan. Povelje pade: »Preglejte orožje, opremo pustite v taborišču!«

Že krenemo po grebenu navzdol. Ustavimo se šele v smrekovini nad Pišecam. Tu napravimo zadnji posvet, odredimo zasede proti Sromljam, Globokem in Bizeljskem. Malo posedimo v zavetju smrekovega gozdička in ogledujemo cilj napada. Marjan določi tri skupine za napad. Prvi štirje borci napadajo od pokopališča, ki jih vodi Marjan, drugi štirje borci, ki jih vodi komisar Zvone, od Marofa in tretja skupina, osem borcev, kjer sem bil vodja jaz, napada od južne strani Pišec.

Ko jurišamo skozi Pišce, iščemo kritje za hišami. Vse gre po načrtu. Švabi nas ne opazijo. Ko počí prvi strel, jo Švabi pobrišejo v postojanko. Mitraljezi pojejo svojo pesem. Položaje imamo dobre za škarjami, razen mene, ki ležim za lipo ob farovžu pri postojanki in »nabijam« na okna. Borci kričijo: »Ali ste pomrli?« »Pokopališče je blizu, da vas zakopljemo,« se pošali Jan. »Na juriš! Predajte se!« Švabi ne dajo odgovora.

Streljanje preneha. Zopet kliče mo na predajo. A odgovora ne dobimo. Tu hudomušno pripomni mitraljezec Miha Kostrevc: »Saj bi se predali, pa se bojijo moje zbrojevke.« Joško Petančič kliče: »Ej, vi, zelenci, čas je, da pridete iz luknje na obračun!« A v postojanki je vse tiho. Na položaju se pojavi komandant napada Marjan in komisar tretje čete Rudi ter

gledata napad. Imata polne nahrbtnike cigaret. Ko ju opazi vodnik Jože Sušnik, jima pravi: »Glej, glej, vidva sta že zavzela postojanko v gostilni in trafiki.« »Seveda,« mu odgovori Marjan, »cigarete sva rekvirirala.« Jan pa pripomni: »Mi bomo pa postojanko.«

Napad traja že dve uri. Švabi se nočejo predati. Marjan ukaže umik in odide s komisarjem Rudijem proti pokopališču. Nekaj borcev mu sledi. Devet borcev — domačinov zavpije: »Predajte se!« »Postojanka mora pasti!« Jaz sem najbližji pri farovžu. Gledam borce, oči se jim iskrijo. Streljajo kot nori. Nato dam povelje: »S sekiro jim razbijmo vrata!« Ze vidim, ko roma sekira po položaju od desnega proti levemu križu. Meni jo vrže čez cesto Jože Sušnik: »Na, Ivo.« Ze skočim od lipe v dveh skokih in sem pred mogočnimi vrati farovža. Tu se ozrem po borcih in mitraljezcih: »Streljajte, da ne bodo mogli metati bomb skozi okno!«

Bojni ples se je šele začel. Vržem puško in udarim po vratih s sekiro. Nekaj časa z ostrino, nato zopet z ušesom. Ne vdajo se. Brat Miško kliče: »Ivo, udari, razpali, debele so in hrastove!« Bile so res močne kot vsa farovška vrata, kjer so se skrivali okupatorji in izdajalci. Tolčem po vratih kot nor. Ne vdajo se. Borci streljajo v prvo nadstropje v okna in pojejo: »Udari, razpali, hej partizan!«

Z obraza mi lije znoj, ko v pritičju razbijam vrata, vsak las je moker. In glej, vrata se udajo. Marjan in Rudi nas gledata od pokopališča, kaj bo. Odprem vrata in zamahnem z roko. Ze sta pri meni Jože Sušnik in junaški Jan, doma iz Prage. Tu oddamo nekaj strelav po stopnišču v prvo nadstropje, kjer so žandarji. Borci streljajo po oknih. Mitraljezi pojejo svojo pesem.

Tedaj se pojavi pred postojanko komandir tretje čete, Mahnem z roko in zavpjem: »Pojdi, gremo! Sem z brzostrelko!« Komandir se ne premakne. Pozneje smo zvedeli, da je bil gestapovski vrtnjenec. Decembra 1944 so ga likvidirali v četrti operativni coni. Ko strela skoči hrabri vodnik Jože Sušnik, mu iztrga brzostrelko, v roko pa mu poda dolgo francosko puško. Z rafalom že streljamo iz hodnika v prvo nadstropje. Streljanje preneha. Na stopnišču se prikaže komandir postojanke z dvignjenimi rokami. Razorožimo ga in potisnemo iz hodnika. Šele sedaj se ojunaci komandir ter pridrvi pomagat z Rudijem v postojanko razorožiti Švabe. Nastal je pravi vrišč. Švabi neradi oddajajo orožje. S silo jih mečemo ven. Ko gledam skozi okno, opazim, kako klavirno stojijo pod lipo ob farovžu. Mitraljezec Joško Petančič stoji pred njimi z zbrojev-

ko v rokah in se hudomušno pošali: »Ej, vi zelenci, sedaj bomo napravili inventuro in če kaj manjka, vas damo na raport »kraisfirerju«. Komandir Švabov odgovarja: »Vse je po inventarni knjigi, samo mitraljez smo morali poslati v Brežice.« In res je bil tam.

Voznika sta tu. Dva polna »oja odpeljemo orožja, municije in opreme: 4 brzostrelke, 68 »mavzerk« pušk, 5 zabojev bomb, 40 žandarmerijskih oblek, 35 parov čevljev, 3 pare škornjev, 25 šotorskih kril, 53 dek, 650 komadov nabojev za brzostrelke, 9.005 komadov nabojev za puške in razni pribor. Iz bataljona izginejo dolge francoske puške. Vsi smo oblečeni v dobre žandarske obleke. Borci so zadovoljni.

Vest o zavzetju postojanke se je hipoma razširila. Ljudje prihajajo in si ogledujejo junaške partizane ter se posmehujejo Švabom. Kot blisk pridirja komandant »Januš« — Anton Žlindra na konju pred postojanko. Objema borce, se rokuje in čestita. Veseleja ni konca ne kraja in gleda Švabe kako klavirno korakajo v tabor.

Ko pripeljemo v taborišče zaplenjeno blago, vodnik Jože Sušnik hudomušno pripomni: »Marjan, vidiš, vidva z Rudijem neseta, kar sta rekvirirala, mi pa peljemo orožje in opremo. Postojanka je padla.«

Ko smo prišli v tabor, je skrbni intendant poskrbel za obilno večerjo. Tudi ljudsko sodišče je poskrbelo, da so dobili izdajalci zaslužen kaznen.

Drugi dan se Švabi niso prikazali na spregled v Pišce. Zvečer je bil partizanski miting v gasilskem domu. Tu je govoril komandant Januš in člani okrajnega komiteja Brežice. Krško. Po kulturnem sporedu so borci zaplesali z dekleti in peli dolgo v noč. Pišce so ostale dolgo svobodne. Pišečki okoliš je dal mnogo borcev. Bili so tovariški in hrabri borci. Ta zmagaja je bila prelomnica na Kozjanskem in izkušnja več za borce, ki so ponesli zastavo revolucije po širnih kozjanskih vaseh. Postojanke so padale druga za drugo in svobodno ozemlje se je širilo. Prvi bataljon je operiral od Brežic do Celja pa vse do Ptujja, preko Boča in Bohorja. Ponesel je zastavo revolucije po Dolenskem in Hrvaškem s svojim komandantom Janušem, pod vodstvom komunistične partije in tovarišem sekretarjem okrožnega komiteja Sergejem Kraigherjem na čelu.

Zandarjem smo pustili svobodno izbiro, ali ostanejo v partizanih in jih pošljemo na Koroško v Avstrijo ali pa se vrnejo v Brežice. Odločili so se, da se vrnejo v Brežice in se tam javijo svoji komandi. Med njimi se je našel izdajalec in izdal komisarja žan-

darmarije, da ni dovolil, da bi streljali na partizane. Gestapo je čez tri dni ustrelil komandirja in še dva njegova namestnika. Bili so ljudje doma s Koroškega v Avstriji. Druge so poslali na rusko fronto za kazen. Še dobro se spominjam tega komandirja žandarmerijske postojanke v Pišecah, ko je dejal: »Saj bi ostali v partizanih, pa se bojimo za naše otroke in žene, doma bi jih gestapo postrelil.« Sam se pa ni tega trenutka zavedal, da bo čez tri dni sam zgubil življenje, zato ker je veroval, da bo razen Jugoslavije ponovno svobodna tudi Avstrija, njegova domovina.

IVAN PETANČIČ

UREDNIŠTVO IN UPRAVA »TV 15«

obveščata

Vljudno prosimo vse, ki dobite naš časopis v roke: izrežite iz njega to naročilnico in...

- Če ste že naročeni na tednik »TV 15«, jo dajte vašemu sosedu, prijatelju, vojnemu tovarišu, članu Zveze združenj borcev NOV Slovenije, pa tudi vsakemu drugemu, ki bi se rad naročil na naš list.
- Vsakomur, ki pridobi novega naročnika, izplačamo 5 dinarjev nagrade kakor hitro prejmemo od novega naročnika naročnino za celo leto. Ta je samo 16 dinarjev za 52 številke.
- Poleg te nagrade ima vsakdo, ki pridobi novega naročnika možnost biti izzreban za brezplačen enodnevni izlet v letošnji jeseni, ki ga bo organizirala uprava »TV 15«. Izžreball bomo 40 udeležencev izleta!
- Naše nagradno tekmovanje za pridobivanje novih naročnikov bo trajalo do 30. junija.

Sodelujte z nami v akciji za pridobivanje novih naročnikov! Pišite nam, če potrebujete nekaj številke našega lista, da jih boste pokazali znancem. Radi vam jih bomo poslali brezplačno!

Prostor za vaša sporočila

»TV 15«

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

LJUBLJANA, Beethovnova 10.
p. p. 598.

Razni problemi borcev NOV

Študentska palica s pozdravi in najboljšimi željami predsedniku Titu za njegov 77. rojstni dan je petindvajsetega aprila prispela v Ljubljano... V veliki dvorani Tivoli jo je v okviru centralne mladinske republiške proslave 50-letnice ZKJ in SKOJ slovesno sprejela ljubljanska mladina. Iz Ljubljane je štafeta mladosti nadaljevala pot proti Postojni.

Foto: E. Selhaus

Nekako pred enim mesecem smo v ljubljanski občini končali letne skupščine združenj. V vseh IO ZB so bile skupščine dobro pripravljene in dobro raziskane. Posamezna združenja so obravnavala različne probleme, skupen cilj vseh pa je bil čimbolj se pripraviti na bližajoče se volitve in predlagati ter izvoliti take predstavnike, ki nas bodo čimbolj zastopali.

Ne moremo trditi, da se pri nas posamezni problemi ne urejajo uspešno. Toda naša občina je gospodarsko nerazvita in to nam onemogoča ureditev vseh borcevskih problemov. Zato je dolžnost vse družbe, da pomaga nerazvitim občinam pri urejanju borcevskih zadev.

V naši občini je mnogo borcev, ki jim je potrebno zdravljenje v naravnih zdraviliščih. Mnogi od njih pa ne morejo iti na zdravljenje, ker nimajo denarja. To bovine borce zelo muči, ker je nekaterim to zdravljenje nujno potrebno. Naša občina pa tudi nima toliko denarja, da bi plačala stroške zdravljenja.

Ne moremo se strinjati s počasnim valoriziranjem pokojnin. Vsako leto se življenjski stroški povečajo za okoli 15 odstotkov, pokojnine pa le za 5 do 6 odstotkov. To je nevzdržno za človeka, ki so ga upokojili že pred leti.

Prepočasno urejanje teh problemov ustvarja nezadovoljstvo med borci in tako pada njihova moralna in politična zavest, ki so jo včasih imeli.

V občini živi 580 članov ZB, od tega jih ima približno nad polovico priznano posebno delovno do-

bo, nekateri med njimi pa še čakajo na odločbo komunalnih zavodov za socialno zavarovanje. Mislimo, da bi morali pri teh zavodih hitreje urejati te zadeve, ker bi lahko tudi to ustvarilo ugodno vzdušje pri članih ZB, saj bi vedeli, pri čem so.

Pred nedavnim smo izvedli popis vseh borcev, ki imajo priznano posebno dobo v dvojnem številu in ki nimajo stanovanj ali so pa potrebna popravila ali adaptacije. Skupno vseh teh je v naši občini še okrog 80, tako bi potrebovali okrog 200 milijonov Sdin za dokončno ureditev stanovanjskih in drugih zadev. Glede na akcijo, ki je bila organizirana s strani republiške skupščine in na vsa denarna sredstva, izgleda, da bomo dobili od zaprosenega le 10 odstotkov. To je le toliko, da ne vemo, komu in koliko bomo teh sredstev lahko dodelili, ker vseh potreb ne bomo mogli zadovoljiti.

Ne glede na vse probleme, ki se urejajo, vendar pa vse prepočasi, pa moralno politična moč našim borcem ni padla, ker upajo, da bodo predstavniki, ki so dolžni urejati probleme borcev to tudi izvedli. Borci sodelujejo tudi pri razvijanju tradicij NOB v prid vseljudske obrambe, za kar se pa mladina močno zavzema. Smatra-

mo, da je med mladino močno zanimanje za vseljudsko obrambo, le potrebno bi bilo nuditi ji boljše podlago že v osnovnih, kakor tudi v srednjih in višjih šolah.

To so nekatere zadeve, ki so jih obravnavali na skupščinah ZB. Mi smo pa dolžni, da te in še druge probleme prikažemo širši javnosti in da jo opozorimo še na neurejene zadeve borcev, ker smatramo, da je že zadnji čas, da jih 25 let po osvoboditvi, že spravimo z dnevnega reda.

Tone Truden

Domicil

tankistov v Sežani

Skupščina občine Sežana je na svoji seji, 23. aprila, sprejela sklep o podelitvi domicila prvi tankovski brigadi, ki je bila ustanovljena leta 1944 v južni Italiji v sklopu prekomorskih brigad NOVJ. S tem se je uresničila dolgoletna želja borcev — tankistov, da bi dobili domicil v eni izmed primorskih občin. Znano je namreč, da je bila prva tankovska brigada ustanovljena iz borcev vseh jugoslovanskih narodnosti večina pripadnikov le-te pa je bila doma iz Slovenskega Primorja in Istre.

A. K.

Mnenje o pokojninski osnovi za borce

Kot je znano, je Izvršni svet SRS sprejel sklep o povečanju pokojnine borcem NOV in določil pokojninsko osnovo v višini 960 dinarjev od katere se odmerja pokojnina borcem.

To je treba vsekakor pozdraviti, saj se bodo na podlagi te osnove mnogim borcem — posebno tistim z nižjimi pokojninami — le te precej zvišale, tudi za 25 odst. O tem povišanju borci že prejemale obvestila od Komunalnih zavodov za soc. zavarovanje.

Kot veliko naših predpisov, posebno s področja pokojninske zakonodaje, ima tudi ta predpis, o določitvi pokojninske osnove za borce NOV, neka pomanjkljivost.

Za nekatere borce, posebno za tiste, ki že sedaj pejemajo pokojnine blizu 960. din, bi bilo ugodnejše povečanje po 97 in 102 členu Zakona o pokojninskem zavarovanju, to je zvišanje za 15,4 odst.,

kot so tega povečanja deležni ostali upokojenci, neborci.

Treba bi bilo namreč upoštevati to, da so se že več let približevali osnovi 960. din mnogi prvoborci in nosilci »partizanske spomenice 1941« in tudi drugi borci. No, in le ti bodo potemtakem prejeli zelo malo povečanje. Meja pa je 960. dinarjev—

To želimo prikazati v naslednjem primeru:

Nosilec »spomenice 1941« je prejema do sedaj 920 dinarjev pokojnine, ki bo zvišana le za 40. din (upokojen leta 1960). Upokojenec, ki ni borec in je bil istega leta upokojen, prejema do sedaj isto pokojnino 920. din— Leta pa ima pravico do zvišanja po 97 in 102 čl. Zakona o pokoj. zavarovanju torej za 15,4 odst. in bo v tem primeru prejel 14.168. starih din več. Od »spominčarja« torej več, za 10.168.

starih dinarjev mesečno »Spomeničar« bo »obvisel« na 96.000 din, do čim se bo upokojenec — neborer, »povezpel« na 106.118. st. din—

Ne bi navajal drugih mnogih primerov razlik med borci NOV in drugimi upokojenci, ker smatram, da že ta primer precej pove, kako bodo tudi sedaj mnogi borci v tem zaostali za drugimi upokojenci neborci.

Prav bi bilo, če bi omenjeni novi predpis IS vseboval klavzulo, da se pokojnina borcem lahko poveča tudi po 97 in 102 čl. Zakona o pok. zavarovanju, če je to zanje ugodnejše, to je za 15,4 odst—

O tem se se pozanimal na Komunalnem zavodu za soc. zavarovanje, pa so mi odgovorni predstavniki odgovorili, »da je tak predpis za borce« in po njem se ravna.

F. S.

PIONIRJI IZ BANJELOKE NA KOČEVSKEM SO SE S KURIRČKOVO POSTO, ZAREČIH LIC IN OBLEČENI KOT VOJAKI, PREBIJALI PO CESTAH, GOZDOVIH, POLJIH IN TRAVNIKI, PO GLOBACAH IN HRIBIH OB REKI KOLPI... STRMINA JE BILA VELIKA, NOGE SO KLECALE, POSTA PA JE LE VARNO PRISPELA NA PRAVO MESTO IN PIONIRJI SO BILI ZADOVOLJNI!

Tekst in slika: Peter Šobar st.

»KOKRA«

veletrgovsko podjetje

KRANJ, POŠTNA 1

prodajalna Blagovnica, Poštna 1

Gorenjc, Prešernova 11

Mira, Koroška 21

Tekstil, Prešernova 5

Trikotaža, Kolodvorska 2

Dekor, Koroška 35

n u d i v bogati izbiri manufakturo, galanterijo, plastiko, dekorativno blago in repro material.

DELOVNIM LJUDEM ČESTITAMO
ZA 1. MAJ

Naslov izpolnite
s tiskanimi črkami

NAROČILNICA

Podpisani

kraj ulica štev.

pošta naročam tednik »TV 15«

Začnite mi ga pošiljati z dnem 1969.

Obvezujem se, da bom v redu plačeval naročnino.

V dne 1969.

Politični razgledi

Prejšnji mesec so se v stekleni palači Organizacije združenih narodov v New Yorku naposled začeli pogovarjati predstavniki štirih velikih o krizi na Bližnjem vzhodu, se pravi, da so začeli iskati pot v rešitev konflikta. Dogodki namreč kažejo, da se položaj čedalje bolj zapleta: tako z vse močnejšimi spopadi med Izraelci in Arabci, čedalje hujšim delovanjem palestinskih osvobodilnih organizacij in komandosov, kakor tudi s krizo v Libanonu, ki je nastala ravno zaradi delovanja teh organizacij ter vprašanja, ali naj arabske države uradno podpirajo njihove akcije ali ne. Predlog za četverne pogovore je dala Francija in njen predstavnik v OZN Bernard je imel čast povabiti k sebi sovjetskega predstavnika Malika, ameriškega predstavnika Yosta ter britanskega predstavnika lorda Caradona. Se prej so se ZDA in ZSSR nekoliko »otipavale«, zakaj ti dve državi imata tako rekoč »na vesti« problem Bližnjega vzhoda. Organizacija združenih narodov je namreč leta 1967 ravno na pobudo ZDA in ZSSR sprejela načrt o razdelitvi Palestine na dve državi, arabsko in izraelsko. Se pravi, da je to danes izhodišče za reševanje problemov.

Zanimivo je, da se svet polagoma obrača proti Izraelu ravno zaradi njegove trmaste politike. Tako je Izrael izjavil, da nasprotuje sestanku četverice, da ne bo priznal odločitev, ki bi jih sprejeli, da se hoče pogajati samo direktno z arabskimi državami. Sovjetska zveza, ki je od vsega začetka naklonjena arabskim državam in preko njih tudi uveljavljala svojo politiko na tem delu sveta, je bila sprva edina v pro-arabskem taboru med velesilami. Pozneje se ji je pridružila Francija: najprej z de Gaullovo obsodbo izraelskega napada na arabske države, nato z de Gaullovim embargom na izvoz francoskega orožja v Izrael. Tudi v francoski javnosti je čedalje manj naklonjenosti Izraelu in njegovi trmasti politiki. In navsezadnje je bila Francija tista, ki je predlagala četverni sestanek.

Britanija igra na ameriške karte, te pa so zadnje čase vse bolj proarabske. Morda bi bilo drugače, če bi bil predsednik ZDA Hubert Humphrey oziroma kakšen drug demokratski politik, zakaj na volitvah so ameriški Židje glasovali za Humphreya. Nixon ima torej proste roke, saj se mu ni treba ozirati na Žide in potemtakem na Izrael. Se preden je Nixon prišel v Belo hišo, je poslal na Bližnji vzhod svojega osebnega odposlanca in prijatelja iz mladih dni Scrantona. Ko se je ta vrnil v ZDA, je izjavil, da bi morala »ameriška vlada voditi objektivnejšo politiko do obeh strani, ne pa

Štirje o Bližnjem vzhodu

takšno kot doslej, ko je bila naklonjena samo eni strani». V Izraelu so bili najbolj presenečeni, zakaj vodilni politiki so bili dotlej trdno prepričani o »obstoju ameriškega zavezništva«. Danes se Izrael skorajda boji Washingtona, zakaj ZDA se močno naslanjajo na arabski petrolejski potencial, po drugi strani pa je ravno kriza na Bližnjem vzhodu oziroma njena rešitev preizkusni kamen za izboljšanje odnosov med Belo hišo in Kremlijem. Amerika si želi sovjetske podpore na mirovnih pogajanjih o Vietnamu in bi bila morda pripravljena plačati ceno na Bližnjem vzhodu, samo da bi dobila to podporo.

Čprav se Arabci bojujejo, da bi veliki štirje naposled sprejeli sklepe, ki bi bila velika koncesija za Izrael, je jordanjski kralj Husein na tiskovni konferenci v New Yorku povedal arabske predloge za rešitev krize. V zamenjavo za vrnitev ozemelj, ki jih je Izrael zasedel leta 1967, bi bili Arabci pripravljeni zagotoviti:

- konec sovražnosti;
- spoštovanje in priznanje suverenosti, ozemeljske integritete in neodvisnosti vseh držav na tem področju;
- obojestransko spoštovanje pravice do življenja v miru znotraj varnih meja, ki ne bi bile vojaško ogrožene;
- jamstvo za svobodno plovbo v Akabskem zalivu in po Sueškem prekopu, in sicer za vse;
- jamstvo za zemeljsko nedotakljivost vseh držav na tem področju z vsemi potrebnimi ukrepi, vstevši tudi vzpostavitev demilitariziranih področij;
- sprejem pravične ureditve problema palestinskih beguncev.

Husein je to storil z Naserjevo privolitvijo, vendar gre večinoma za že znane arabske koncesije, vsebovane v resoluciji Varnostnega sveta OZN z dne 22. novembra 1967: priznanje Izraela, svobodna plovba, pravična ureditev problema palestinskih beguncev in demilitarizirane cone. Toda novo v Huseinovih predlogih je, da so povsem jasni in popolni, brez skritih misli in dvoumnosti — in da so se pojavili tedaj, ko se veliki štirje pogajajo o Bližnjem vzhodu.

Naser je bil glede tega previden: strinjal se je s Huseinom, javno pa njegovih predlogov ni podprl. Njegov notranjepolitični položaj je nekoliko težji tako zaradi mladine, ki zahteva maščevanje nad Izraelom, kot zaradi vojske, ki se hoče izkazati z vojaško zmago nad izraelsko armado (to težnjo kažejo tudi odločni odgovori egiptovske vojske ob spopadih čez Suez v zadnjih mesecih).

Odmev na Huseinove predloge je bil ugoden tako med štirimi, ki se pogajajo v New Yorku, kot v svetu. Neugoden pa je bil na dveh bistvenih točkah: v Izraelu in med palestinskimi osvobodilnimi organizacijami. V Izraelu so tako golobi kot jastrebi ugotovili, da Huseinov predlog še zmerom ne sprejema neposrednih pogajanj arabskih držav z Izraelom in da poudarja, kako brez »obnovitve palestinskih pravic« miroljubna ureditev ni mogoča. Izraelci se sprašujejo, kakšne so natanko te pravice. Zato menijo v Izraelu, da Huseinov predlog ne rešuje temeljnih problemov, ki da jih je po njihovem mnenju mogoče rešiti samo z mirovno pogodbo in direktnimi pogajanjmi.

Na drugi strani so palestinske osvobodilne organizacije (štiri so in pred kratkim so združile poveljstvo nad vojaškimi organizacijami v eno vodstvo oziroma glavni štab) prav tako nezadovoljne.

Problem palestinskih komandosov in sploh palestinskih osvobodilnih organizacij je zdaj trd oreh tudi za arabske države. Dokaz za to je zadnja kriza v Libanonu.

V takšnem položaju je sicer težko pričakovati končno rešitev problema na pogajanjih štirih velikih v New Yorku. Toda splošno znana resnica je, da prizadete dežele na Bližnjem vzhodu ne bodo mogle mimo sklepov velikih.

KOMENTATOR

Obisk pri bolnem borecu Brancetu

12. februarja letos je minilo 5 let, odkar je Janeza Triplata, po domače Branceta, zadela kap. Leva stran telesa je mrtvoudna, neobčutljiva za življenje. 62-letni kmet Janez že šesto leto negibno leži v postelji v svoji hiši v Doslovičah na Gorenjskem. Njegova domačija stoji tik rojstne hiše pokojnega pisatelja Franca S. Finžgarja.

O Brancetu sem pravzaprav slišal na letni konferenci Združenja borcev Zirovnica. »Nihče se ga več ne spomni,« sem slišal na konferenci.

Radovedno sem ogledoval prostorno kmečko izbo, v kateri leži Brance. »Le oglej si sobo in hišo,« de Janez, »saj je zanimiva. Stara je že preko 400 let, pa se od tistih časov ni kaj prida spremenila. Letnico smo našli, ko smo popravljali dimnik,« Nehote sem se spomnil na Finžgarjevo rojstno hišo. Pisatelj Finžgar je namreč ob zadnjem obisku v Doslovičah zapisal: »Hiša je še vedno takšna kot je bila ob mojem rojstvu. Tudi krušna peč je še ista...« Dosloviče so staro slovensko naselje.

V sobi nisem opazil radia, televizije ali časopisov. »Slabo vidim,« mi je pojasnil Brance, »časopisov ne morem brati. Radia ne maram, ker mi gre na živce, pa tudi televizija mi ne ugaja.« Ob teh besedah se je zamislil, nato pa počasi izdihnil: »Najboljše bi bilo, če bi za vedno zaspal v tej postelji. Samo delo imajo z menoj, na bolje pa ne kaže. Tudi sedeti ne morem v postelji. Joj, kako sem se že naveličal te vražje postelje.«

Brance je kmet. Prava gorenjska grča. Trden in zavečen. Takšen je bil, takšen je ostal. Bil je pravi garač, sama moč in zdravje sta ga bili, danes pa je njegova moč usahnila. In kako rad bi še enkrat vpregel konje in jih pognal po vasi. Vse življenje je delal doma na kmetiji, občasno pa je s konji prevažal hlode ali pa vozil gramoz na Jesenicah, da si je zaslužil za kakšen priboljšek.

Skozi okno sva zaslišala topot konjskih kopit. »Vedno sem imel dva dobra konja,« je zašepetal in se zadržal proti oknu, da bi videl, čigavi konji bodo šli mimo hiše. Sicer pa je njegovo ljubezen do konj podedovala hčerka Štefka. Večkrat jo vidim, ko gre sama s konji visoko v Karavanke po drva.

Janez, kaj pa spomini na vojno. »Oh, ta je že daleč za nami. Že 1942. leta sem dajal hrano za partizane. Dolgo sem bil pri gospodarski komisiji. V komisiji so bili tudi Dvojmoč, Tončka, žena komandanta Planinca in Anzeljčev Karel. Vsi trije so umrli po vojni.

Po vojni sem bil pri komandi mesta Radovljice referent za prehrano in preskrbo. Kaj misliš, kakšna odgovorna funkcija, jaz pa navaden kmet. Tisto delo mi je požrlo živce.«

Janez mi je še in še pripovedoval. Ob peči je sedela žena in le redko posegla v besedo. »Kaj pa

partijska konferenca, ki je bila v vaši hiši?« sem omenil, ker sem slišal, da so že pred leti namestili na hišo vzdati spominsko obeležje.

»Popoldne je prišla v hišo neka ženska in meni nič tebi nič dejala: »Zvečer bo pri vas partijska konferenca.« Potem ni več zapustila hiše. Delegati so prihajali od vsepovsod: iz Begunj, Lesc, Zirovnice in ne vem od kod vse, ker vseh ljudi nisem poznal. Konferenca se je začela zvečer ob sedmih, končala pa ponoči ob drugi uri zjutraj. »Največ je govoril Ivan Novak-Očka, član CK KPJ. Domači takrat nismo vedeli, kakšno funkcijo ima ta simpatični možak,« se je teh dogodkov spominjala Brancetova žena in me vpra-

šala, če Očka še živi. Povedal sem ji, da sem ga spomladaj obiskal v bolnišnici Petra Držaja.

»Kaj pa davki, Brance?« sem zasukal temo pogovora. Povedal je, da letno plača preko 200.000 Sdin davka. Lani in predlanskim so mu na prošnjo odpisali četrti obrok davka. Tudi letos bo napisal prošnjo, saj bolezni žre dohodke. Brance ima 10 ha zemlje, od tega le 2 ha obdelovalne. Pokojnine nima, drugih dohodkov pa tudi ne.

Le nekaj ga skrbi. Brance sploh nima urejena partizanska leta, na občini pa vedno zahtevajo potrdilo, da je bil borec. Nihče od sorodnikov ali borcev se ni spomnil, da bi Brancetu pomagal izpolniti tisto vprašalno polje za priznanje dvojne delovne dobe. Saj Brance delovne dobe ne potrebuje, toda gre se za zdravstveno zavarovanje. Lahko bi brezplačno užival zdravniško skrb, tako pa koristi le kmečko zavarovanje. Brance sploh ni vedel, da je že zdavnaj minil rok za vložitev prošnje za priznanje dvojne delovne dobe. Sploh ni poučen, kako je z zdravstvenim zavarovanjem kmetov-borcev. Nihče to ni Brancetu povedal, sam pa časopisov ne more brati.

Ob odhodu mi je naročil, naj pozdravim tega in onega borca. Zelel je reči, naj ga obiščejo, zato želim, da ga soborci tako tudi razumejo. Brance ne potrebuje tolažbe, želi pa si razgovora s prijatelji iz vojnih let.

JOŽE VIDIC

Dobro je, če veste...

● 1968. LETA JE BILO V JUGOSLAVIJI 3.584.000 ZAPOSLENIH, od tega okrog 1.147.000 ali 32 % žensk. Največ zaposlenih na 1000 prebivalcev je imela Slovenija: 301 človeka, pri čemer so bile žene udeležene z 41 %. V Sloveniji in Hrvaški, kjer pride na 1000 prebivalcev 210 zaposlenih, znaša delež zaposlenih žensk 33 %. V Srbiji pride na skupno število zaposlenih 28 % žensk, v Črni gori 28 %, v Makedoniji in Bosni in Hercegovini 24 %. Kosovo ima na 1000 prebivalcev najmanj zaposlenih: 79; temu primerno je tudi število zaposlenih žensk, samo 19 % od celotnega števila zaposlenih.

● POTRESI V JUGOSLAVIJI. Od 1946. do 1968. leta je bilo registriranih v naši deželi več ko 2500 potresov, največ v Makedoniji.

● JUGOSLOVANSKE REKE, POTO-KI IN IZVIRI obogatijo Jadransko morje v vsaki sekundi s približno 3.900 kubičnimi metri vode.

● ZREZANO ALI OLUPLJENO JABOLKO, enako tudi hruška ali kumina, spremeni barvo in sicer porjavi. Taninske snovi povzročajo namreč v sveži kisik (ki je v zraku) taninsko porjavenje oziroma pordečenje. Ta proces lahko močno omilimo ali tudi popolnoma preprečimo tako, da zrezane kose teh sadežev — ko jih npr. pripravljamo za kompot — potopimo v mrzlo vodo, še boljše pa — v vodo, ki ji dodamo nekaj limonove ali kakšne druge kisline.

● MAKAKI SO DOBRI PLOVALCI. Na Javi živi opica makako, ki lahko zelo dolgo plava in se tudi potaplja do 5-metrskih globin. Zadoštuje mu plitvi 30 sekund, da ulovi ribo ali da z dna privleče školjko ali raka. Ta opica začne vaditi svoje mladiče v plavanju, kakor hitro so stari sedem ali osem tednov. Samica zgrabi mladiča za hrbet in ga precej neusmiljeno potopi v vodo.

● BRESKEV JE PRISLA S KITAJ-SKEGA. V starih kitajskih zapisih se je omenjale pod imenom »to« že pred 2000 leti. V številnih območjih je starodavne dežele uspeva že danes mnogo dreves divje breskve; taka drevesa uspevajo celo na 2800-metrskih nadmorskih višinah. S Kitaj-skega se breskve prenesli najprej v Iran, odondod v Evropo in na druge celine. Na svetu gojijo več kot 3000 sort breskev. Največ breskev pridelajo v ZDA, Italiji, Franciji, Španiji, v južnih območjih ZSSR in v Južni Afriki. Ne vemo, ne kdaj ne kako je breskev prišla v naše kraje. Breskve plemenitih sort smo dobili v glavnem iz Francije, Italije in iz ZDA. Danes gojimo pri nas približno 3 milijone dreves plemenite breskve, največ v Srbiji, Hrvaški in Sloveniji.

● NAJGLOBLJI RUDNIK NA SVETU je East Rand Proprietary Mine v Boksburgu v Južni Afriki. Novembra 1959. so dosegli globino 3690 m, v globini 3442 m je urejen nevtronski raziskovalni laboratorij. Zahtevno, naj bi dovolili kopati v še večjo globino — do 3937 m — so odklonili.

● MOSKATNO GOVEDO (divje, oval podobno govedo v arktičnih tundrah) je konec ledene dobe živele tudi v naših krajih, zdaj pa živi na Grenlandiji in v Kanadi.

● NAJMANJSO VOJSKO NA SVETU — SAMO 11 MOZ — IMA REPUBLIKA SAN MARINO. Države Costa Rica, Island in Lichtenstein sploh nimajo vojske.

● KMALU — SVETOVNI TELEVI-ZIJSKI SISTEM. Predsednik kanadskega radia je nedavno izjavil, da bo moč kmalu uresničiti svetovni sistem televizijskih prenosov oziroma programov. S posredovanjem central za elektronske zveze bodo lahko gledalci izbrali poljubno oddajo med več tisoč oddajami na vsem svetu.

● ŽE 30 LET KADI SONČNICO LISTJE. Starnaj Radojkovič, 82-letni poljedelec iz vasi Balančja pri Despotovcu, že 30 let kadi samo posušeno sončnično listje. Radojkovič trdi, da ima sončnica milejši okus ko tobak ter ne povzroča bolezni pljuč in grla.

Imeli smo ljudi

Jakob Mrak

Na Grahovem ob Bači so 7. februarja letos pokopali Jakoba Mraka s Koritnice. Rojen je bil 14. maja 1902 na Koritnici v številni bajtarski družini. Podobno kot mnogi drugi otroci takih družin je tudi on moral še kot otrok od doma sli-

žiti najprej za pastirja, nato pa za hlapca. Nato je bil gozdni delavec, saj italijanska država Slovenem ni dajala drugih služb. Ko so prišli prvi partizani in aktivisti v Baško grapo, je takoj našel s njimi stik in kmalu postal kurir znanega Andreja Brovca, pozneje pa je bil borec v 3. bataljonu Gradnikove brigade. Kot tak se je udeležil mnogih bojev, tako na Golobanju in na Stolu. Za svoje junštvo je prejel več odlikovanj.

Po osvoboditvi se je zaposlil na že-

leznici, kjer je služil do 1959, ko so ga upokojili. Na zadnji poti ga je spremljala velika množica.

Henrik Prezelj

Filip Mohorič

Kruta smrt je spet iztrgala iz naših vrst enega prvih partizanov. To je bil tovariš Filip, ki se je rodil pred 58 leti bajtarskim staršem v Mišahah blizu Dobrave pri Kropi. Tam je tudi hodil v šolo, bil je učenec Staneta Zagarja in se je že v zgodnji mladosti navzel naprednih idej, saj je tudi sam občutil težave življenjske razmere.

Ko se je končala vojna, je bil oficir in nosilec Spomenice 1941, bojeval pa se je v Dolomitskem odredu, 14. diviziji na Stajerskem in v 9. korpusu.

Po vojni je s partizansko požrtvovalnostjo opravljal vrsto odgovornih nalog. Zaposlil se je v tovarni verig v Lescu, kjer je ostal do upokojitve. Tudi naselil se je v Lescu, postavil si je skromen dom, toda sado svojega dela ni dolgo užival. Naj mu bo lahka domača zemlja!

J. R.

„TV 15“ ZA MLADINO

Tjašina mama se ni vrnila

(Prispevek za partizanski kviz RTV Ljubljana)

Vojna vihra druge svetovne vojne je zajela v svoj vrtnec grozot in nasilja tudi naše kraje. Sovražnik je ropal, pobijal, požigal in uničeval vse, kar je le dosegel. Tega, da je treba domovino osvoboditi, se niso zavedali le naši očeti in dedje, tega so se zavedale tudi matere in otroci, in vsak je po svojih močeh pomagal v tem boju za svobodo.

Bilo je v vasi ob italijanski meji.

Pred staro hišo je stala bosonoga deklica, Tjaša ji je bilo ime, in plavi lasje so ji razkuštrani drseli po ramenih. Gledala je po cesti in se spominjala dne, ko je po tej poti stopala njena mati vkljenjenih rok... Ded je tedaj zagrozil: »Prekleti, ne boste nas uničili, ne!« Mala Tjaša ni razumela teh besed, vedela pa je, da so ljudje, ki so odpeljali mater, hudobni, in nepopisno jih je sovražila. Tega dne ji je po dolgem času zaigral na licih nasmeh, saj so ji obljubili, da bo lahko obiskala mamo.

Dolga je bila pot do Trsta, kjer je bila zaprta Tjašina mama. Deklica je polna upov stopicala po širokih mestnih ulicah. Ni se zmenila za velike in bleščeče stavbe ne za širno morje ne za ljudi in automobile. Mislila je le na mamo, ki je že tako dolgo ni videla.

Ustavili so se pred stavbo z zamreženimi okni. Tu je bilo vse živo, od zgradbe do ljudi, ki so čakali pred velikimi z železjem okovanimi vrati — njihovi obrazi so izražali žalost, trpljenje, zaskrbljenost in sovraštvo.

Vrata so se odprla in ljudje so se pognali v to živo stavbo. Deklica pa je napeto opazovala okrog sebe in z očmi iskala mamo. Tam, za železno mrežo, je zagledala ljudi in med njimi mamo, ki je stala z razprtimi rokami in klicala:

»Tjaša, Tjašica!«

Bil je to vzradoščen krik, ki je prevpil vse glasove. Stražnik je odpeljal deklico v sobo, kjer je bila zaprta njena mati, in že se je mala Tjaša privila v njen objem. Trudne matere roke so jo božale po nežnem obrazu in velike matere oči so jo željno pogledovale. Da, to je bila njena mati... Zaprli so jo, ker je ljubila domovino!

Stražnik pa je grobo iztrgal Tjašo iz matereinega objema. Spet je bila pri dedku. Mati je izginila

kot prikazen in Tjaša je slišala le še njen glas:

»Pridna bodi, preden zacvete drevje, bom pri tebi!«

Deklica je jokala in klicala mater. Nihče ji ni odgovoril in nihče je ni potolažil. Zaročljali so le ključ in z dedkom sta sama krenila proti domu.

Mineval je čas in Tjaša je vsak dan vpraševala, kdaj bo prišla pomlad. Pa je prišla jesen... Listje je odpadalo, ptice so se odseljevale in po praznih poljih so se spreletavale črne vrane. Zima je neusmiljeno pritiskala in mrz je segel tudi v Tjašino srce. Včasih so se v zraku zavrtle bele snežinke in Tjaša se je doždevalo, da ji pripovedujejo, da se mama ne bo nikoli več vrnila. Tjaša pa je vseeno čakala pomladi.

Nekega jutra se je zbudila, pogledala skozi okno in opazila na vrtu cvetoče drevo in zaklicala:

»Dedek, dedek, prišla je, prisla!«

Da, mislila je na pomlad in na materino obljubo... Cele dneve je stala pred hišo in gledala po cesti, od koder naj bi prišla njena mati. Cvetje je ovenelo, pomlad se je prevesila v poletje, poletje v jesen in jesen v zimo in spet je prišla pomlad. Deklica pa je zaman čakala. Tudi takrat, ko je prišla najsrečnejša vseh pomlad, pomlad 1945, zanjo ni cvetelo drevje. Vsi so se vračali domov, le Tjašine mame ni bilo.

Tjaša ni bila več deklica, postala je dekle, čeprav ji je bilo šele dvanaest let! Žalosten in zaskrbljen je bil njen obraz... Venomer je stala ob cesti, plavi lasje so ji razkuštrani drseli po ramenih in iz njenih žalostnih oči so drsele solze.

Čakala je in čakala, toda cesta je ostala prazna...

MOJKA ŽBONA

OČKA MI JE PRIPOVEDOVAL

Tam na Holmcu...

V letu 1944 je partizansko gibanje prodrl v sleherno vas tudi pri nas na Koroškem. Fašisti so budno spremljali partizansko gibanje in ga hoteli po vsi sili zatreti. Močni nemški postojanki v osnovni šoli na Holmcu in pri kmetu Kralju sta nadzirali vse ozemlje med Mežico, Pliberkom, Prevaljami in na Holmcu. Kljub sovražnikovem nasilju je bil odpor partizanov čedalje močnejši. Fantje so drug za drugim zapuščali domove in se pridruževali partizanom; dekleta so zbirala hrano, obleko in sanitetni material za partizane in pridno raznašala partizansko literaturo.

Na Holmcu stoji kmečka domačija, ki so ji partizani dali ime »Pri dobri mamki«. To je rojstna hiša padlega koroškega borca Mirka Zdovca. Trije sinovi Boštejeve domačije, kakor so po domače klicali Zdovčovo hišo, so bili partizani. Ignac Zdovec, moj očka, se je bojeval v Severno koroškem bataljonu na Svinji, Mirko Zdovec je bil kurir in je vzdrževal zvezo med borci onstran Drave na Svinji in štabom Koroškega odreda, tretji sin Jakob Zdovec pa se je bojeval nekje na Dolenjskem. Cetrtri sin te zavedne slovenske dru-

žine na Koroškem se je rodil marca 1945 in je zdaj podoficer na ladji.

Dvanaajstega oktobra 1944 je v Pliberku v boju z nemško patroljo padel Mirko. Šele osemnajst let mu je bilo! Njegov grob obiščem vsako leto in mu na gomilo položim cvetja in prižgem svečke. Tudi dekleta iz Šmarjete, kjer je pokopan, pridno skrbje za njegov grob, odbor koroških borcev iz Celovca pa mu vsako leto na dan mrtvih pošlje prekrasen venec. Mirko Zdovec je bil zelo priljubljen. V spomin na tega pogumnega fanta, nosi osnovna šola, ki jo je obiskoval, ime »Mirko«.

Za Zdovčovo kmetijo pa se gorje ni nehalo niti v maju 1945, ko je prišla svoboda in z njo veselje... Dva dni po osvoboditvi so prišli v Holmec močni ustaški oddelki. Pobijali so vse, kar jim je prišlo pod roke. Krvi željni so se ustavili tudi na Zdovčevi domačiji in 13. maja 1945 umorili Franca Zdovca, očeta treh partizanov. »Prej veseli in razigrani Holmec se je odel v žalost,« je končal svojo pripoved moj očka in po trudnem in zmučenem obrazu mu je kanila solza...

STEFKA ZDOVC

Pred več kot petindvajsetimi leti

Prvomajski kres na Lubniku

Lubnik je prijetna in najbolj obiskana izletniška točka v okolici Škofje Loke, saj je odondod prekrasen razgled na Škofjo Loko, Loške hribe, Sorško polje, Kranj in vse kraje do visokih Karavank. Prizadevni planinci so si že pred drugo svetovno vojno na vrhu Lubnika zgradili planinsko kočo, v kateri so se vsako leto 1. maja zbrali delovni ljudje iz mnogih krajev Slovenije in proslavili delavski praznik. Lubnik je tako postal in ostal nekaj simbol Škofjeločanov. Kar pomeni za Slovence pregovor: »Kdor ne gre vsaj enkrat na Triglav, ni Slovenec«, to pomeni za Škofjeločane: »Kdor ne gre vsaj enkrat na leto na Lubnik, ni Škofjeločan!«

Prišla pa je vojna in tudi ta 1024 metrov visoka izletniška točka ni imela miru pred fašističnimi zavojevanci. Tako je prišlo neko nedeljo na Lubniku do spopada med partizani in Nemci. V tem boju so jo Nemci pošteno skupili in za povračilo požgali takrat še leseno Lubniško kočo. To pa je bil seveda hud udarec za planince in sploh za vse Ločane, celo za tiste, ki so simpatizirali z okupatorjem. Od takrat je v srcu mnogih tiela misel na maščevanje. Zato so se dogovorili, da bodo za prvi maj in obletnico ustanovitve OF zakurili na Lubniku velik kres in tako pokazali Nemcem, da smo Slovenci še vedno gospodarji svoje zemlje. Nekega dne se je zbrala skupnica mladih fantov, od katerih je dobil vsak nalogo, da prinese s seboj vsaj dva litra bencina ali nafte. Treba pa je povedati, da se je bencin takrat izredno težko dobil, saj ga je primanjkovalo celo sovražniku, in da ta naloga res ni bila lahka.

Enemu izmed izbranih fantov, mlademu Tončku, se je porodila sijajna ideja. K njim je večkrat prihajal neki Nemec — Fric so ga klicali — ki je zalezoval njegovo sestro Urško. Tonček, zaveden slovenski fant, ga je zato že dalj časa težko gledal in mu jo je hotel zagosti. Čeprav je vedel, da Urška Frica ne mara, mu vseeno ni bilo lahko, ko so ga fantje zbadali, da se njegova sestra

vlači z okupatorjevimi vojaki. Sedaj se mu je ponudila priložnost, da »ubije dve muhi na en mah«. Nemec je bil namreč voznik tovornjaka in tako Tončku ni bilo težko priti do nafte. Dogovoril se je s sestro, da bi Frica nekoliko dlje zadržala, kar je tudi storila. Tonček pa je medtem pretočil nafto v že pripravljene posode, natresel v hranilnik tovornjaka sladkor in jo hitro odkuril.

Zvečer so se fantje, otovorjeni z »nakradenim« bencinom in nafto, odpravili proti Lubniku in po dobri uri naporne hoje prispeli na vrh. Strleči tramovi in poogljeni ostanki požgane koče so jim kar prav prišli. Tramove so postavili v mogočno piramido, ki je segala deset metrov visoko. Spodaj so naložili dračja in smrečja, vse skupaj polili z nafto in zakurili. Ognjeni zubelj, visok več kot dvajset metrov, je razsvetljeval vso okolico. Fantje, vzradoščeni nad uspehom akcije, so odvihli še nekaj bomb in jih zalučali v nižavo, kjer so se grozovito raztreščile. Ker so slutili, da bodo Nemci začeli obstreljevati Lubnik, so se hitro umaknili. Lubnik je namreč izredno viden in se iz Škofje Loke vidi na njem že »majhna lučka. Res ni minilo niti deset minut, ko so se iz loške vojašnice oglasili topovi, ki so grmeli še dolgo v noč... seveda v prazno, saj so se bili pogumni fantje že zdavnaj umaknili.

IVO KRZISNIK

Pogovor s tovarišem Stankom Križničem

Nastanek Osvobodilne fronte v Avčah

Potrkala sem pri tovarišu Stanku Križniču in ga poprosila, da mi pove kaj več o delovanju Osvobodilne fronte v Avčah. Svoje pripoved je začel takole:

»Odbor OF je bil v Avčah ustanovljen oktobra 1941. leta. Organiziral ga je Avgust Lango, ki je dobil to nalogo od tovariša Antona Veluščka-Matevža. V začetku je štel krajevni odbor OF le pet članov. Na prvem sestanku smo si člani odbora razdelili dolžnosti, katerih ena glavna je bila: vključiti v OF čimveč vaščanov. Za to so prišli v poštev le res zanesljivi ljudje. Zbirali smo tudi denarne prispevke. Delo je bilo zelo nervalno...«

Tovariš Stanko se je globoko zamislil in gube na čelu so se mu pomnožile. Bobnal je s prsti po mizi, kot bi hotel priklicati na dan prav vse spomine iz tistih težavnih dni. Počasi je nadaljeval:

»Leta 1942 so prišli v bližino prvi partizani. Člani OF smo v tem času že zbirali hrano in obleko zanje, raznašali razno partizansko literaturo in bili že povezani tudi z drugimi odbori v dolini.«

Iznenada se mu je utrgala nit

spomina in tovariš Stanko je zopet umolknil. »Ali ni bil odbor izdan?« mu je skušala pomagati gospodinja, ki je imela opravka okoli štedilnika. Stanko si je prižgal cigareto in jel pripovedovati dalje:

»Da, bili smo izdani. Datuma se ne spominjam... Ob italijanskem napadu je bila ubita naša terenka. Pri njej so našli zdravila in obveze, med obvezami pa zapisnik o volitvah v odbor OF. Tako je prišel v roke sovražnika seznam članov, ki smo sodelovali v OF. Za ta dogodek nismo vedeli! Vse so nas zaprli. Se preden sem se zavedel, za kaj pravzaprav gre, so me že uklenili. Odvedli so me v tržaške zapore...«

Izza štedilnika se je zopet oglašala gospodinja:

»Da, bili so to hudi časi. Bolje, da ne mislimo več nanje. Da bi le vojne ne bilo nikoli več!«

Še potem, ko sem prišla domov, so mi po glavi rojile misli o ubiti terenki, izdani organizaciji in o tovarišu Stanku. In od vseh želja, ki sem jih imela, je ostala le ena: da bi nikoli več ne bilo vojne!

Zapisala: MIRA MUGERLI

POŽIG SLOVENSKE DOMAČIJE V OČEH NAŠIH NAJMLAJŠIH

Narisala: DARIJA BURGAR, 4. b. osnovne šole Vide Pregarc v Ljubljani

„TV 15“ ZA MLADINO

Nagrajeni prispevek

Pohod na Limbarsko goro

PO POTEH ŠLANDROVE BRIGADE

Šlandrova brigada je bila ustanovljena leta 1943 na Šipku. Med vojno se je mudila večinoma po moravskih hribih in sredi najhujše vojne vihrje osvobodila tudi Moravško dolino, to »malo Rusijo«, kakor so jo imenovali domačini in partizani. Brigada je bila večkrat tudi na Limbarski gori. Zato je Zveza združenj borcev NOV Domžale sklenila organizirati pohod na Limbarsko goro, da bi pionirji spoznali del ozemlja, kjer se je brigada bojevala. Vseh sedem šol domžalske občine se je z veseljem odzvalo vabilu k sodelovanju. Poleg pionirjev omenjenih šol so organizatorji povabili tudi borce Šlandrove brigade in borce drugih partizanskih enot, ki so se borili po moravskih hribih in okolici. Na Limbarsko goro so med drugimi prišli tudi: narodni heroj Franc Avbelj-Lojko, narodni heroj Miro Jerman in prvoborec Šlandrove brigade Pirš-Luka.

Za dan pohoda je ZZB NOV Domžale določil 11. marec.

Z avtobusi smo se po zelo razmočeni in slabi moravski cesti pripeljali do nove moravske šole, ki je ponos in okras vsega kraja. Za ogled Moravč žal nismo imeli časa in smo pot takoj nadaljevali. Kmalu za šolo smo se pričeli vzpenjati v breg in se med skalami, drevesi in skozi goščo prebijali po ozki gozdni poti naprej. Na drevesih je bilo polno znakov, da bi se tujec, ki še ne pozna poti, ne izgubil v širnem gozdu Limbarske gore. Med potjo smo le tu in tam videli na kakšnem griču samotno kmetijo, ki je počivala v jutranjem miru. Sneg se je že topil in tla so bila spolzka, kar je dolgo in strmo pot še poslabšalo. Kakor partizanska brigada smo se v dolgi črti drug za drugim pomikali navzgor. Spominjali smo se na Šlandrovo brigado, ki je v težavnih in nemirnih dneh narodnoosvobodilnega boja stopala po istih poteh, vendar v precej drugačnih okoliščinah. Njeni borci so bili oboroženi s puškami in mitraljezi, mi pa z daljnogledom in fotografskimi aparati. Le včasih je kdo skočil iz počasi se premikajoče kolone in nabral sopek zvončkov ali teloha, ki ga je na teh pobočjih vse polno.

Ko se je kazalec na uri pomaknil proti deseti, smo že dospeli do prvih hiš na Limbarski gori. Vas leži malo pod cerkvijo. Zaradi strmo ležečih polj, travnikov in pašnikov je poljedelstvo tod težavno delo. Še petnajst minut smo hodili in že samo bili v dolinici, nad katero smo zagledali cerkvico in gostilno. Ves hrib je ravno takrat obsijalo sonce, da je bil pogled še lepši. Vrh hriba se je naša pot končala. Tu so nas čakali pionirji tamkajšnje šole. Poskočne partizanske pesmi, ki jih je igral mlad harmonikar, so se razlegale po bližnjih hribih in gozdovih, da je bilo veselje poslušati. Toda začela nam je nagajati moravska burja, ki sicer ni tako huda kot kraška, pa smo se vseeno raje umaknili na vzhodno stran cerkve. Ko smo se malo odpočili po dolgi in naporni poti, se je pričel kulturni program. Spomine na tiste dni pa so nam pripovedovali: Franc Avbelj-Lojko, Mirko Jerman in Pirš-Luka. Posebno so mi ostale v spominu te besede narodnega heroja Franc Avbelja-Lojke: »Mi, borci, ki smo se borili za svobodo, smo dolžni, da mladim povemo, koliko smo pretrpeli za domovino, da jo boste znali braniti tudi vi, če bi bilo to potrebno!«

Po končanem programu sem med gnečo pionirjev poiskal tovariša Pirša in ga zaprosil za krajši pogovor:

Ali ste bili borec Šlandrove brigade?

— Seveda sem bil, in sicer od začetka, ko smo jo leta 1943 ustanovili na Šipku.

Koliko časa ste ostali v brigadi?

— Tu sem ostal do maja 1944, ko so me poslali v partizansko

bolnišnico pri Dupeljnah, ki nosi še danes moje ime.

Katerega boja iz teh dni se najbolj spominjate?

— Najbolj mi je ostala v spominu borba na Sv. Gori, ko smo se prebijali na Stajersko, pa borba pri Ljubnem, v Lučah in Mozirju.

Kje ste pričakali svobodo?

— Bil sem šef lekarne 14. divizije v Velikotcu v Avstriji.

Lepo sem se mu zahvalil za pogovor z željo, da bi lahko mladim še mnogo let pripovedoval o svojih vojni doživetjih.

Kmalu zatem smo se spustili v dolinico pod gostilno, kjer stoji Trdinova domačija. Borci se je dobro spominjajo, saj so jim bila njena vrata v času NOB vedno gostoljubno odprta. Pred vrati domačije sta nas že čakala dva velika lonca pravga partizanskega golaža, ki ga je skuhala Trdinova mama. Tako okusno je bil pripravljen, da si ga zavohal že od daleč. Zraven smo dobili še velik kos kruha, ki nam je lakoto dobro potešil, saj nam je dolga pot odvzela precej kalorij. Po obedu smo se še enkrat povzpeli do cerkvice. Tam smo z daljnogledom opazovali Črni graben, Sv. Mohor, Rakitovec, Češnjice in druge okoliške hribe in vasi. Marsikdo pa je stopil tudi v prijazno, kmečko urejeno gostilno, da spiže oranžado, si kupi razglednico ali pa pritisne pečat v plansko knjižico.

Proti večeru smo se začeli spuščati s hriba in se pomikali proti Moravčam, kjer nas je že čakal avtobus. Pohod na Limbarsko goro se je tako končal, spomin na ta dan pa bo v naših srcih še dolgo živ! TONE HOMAR

NEVENKA BIZJAK:

20. stoletje

Sanjam:

V I E T N A M

Pred menoj stoji skupina otrok, črnolas deček z okrvavljenim obrazom, deklica brez roke, bratec in sestra brez vida, mati z otrokom, ki ne bo nikoli videl svojega očeta, okoli pa grobovi, sami sveži grobovi...

B I A F R A

Vame so se zagledale oči triletne deklice, ki prosi kruha in vode in okoli nje je kup otroških trupel, trupel otrok, katerih življenje je bilo ena sama grenkoba.

B L I Ž N J I V Z H O D

V taboriščih vidim na tisoče mladih Arabcev, ki si želijo le eno, da bi se vsaj enkrat nasitili, samo to in nič več.

A M E R I K A

Črna deklica sprašuje svojo črno mater, zakaj ne sme hoditi v šole z belimi otroci, zakaj jo na vsakem koraku zaničujejo in jo smatrajo za manjvredno bitje...

Ne, to niso sanje, to je kruta resničnost!

Z osnovne šole Riharda Jakopiča v Ljubljani

Plodno delo mladih članov Rdečega križa

Tečajniki »prve pomoči« z osnovne šole Riharda Jakopiča v Ljubljani

Rdeči križ, ki ga je ustanovil Svcar Henri Dunant, je mednarodna človečanska organizacija za dajanje pomoči v vojni in miru. V vojni pomaga ranjenim in bolnim vojakom, vojnim ujetnikom in civilnemu prebivalstvu, posebno sirotam in vdovam; v mirni dobi skrbi za ohranitev zdravja, za higieno, pomaga žrtvam elementarnih neizod, izseljencem in socialno ogroženim; posebno pozornost posveča otrokom...

x x x

Mladi člani Rdečega križa osnovne šole Riharda Jakopiča v Ljubljani smo že od njene ustanovitve zelo delavni in prizadevni. Ob začetku vsakega šolskega leta pripravimo načrt dela, ki ga v celoti izvedemo, največkrat pa mu dodamo še kakšno nalogo.

Vsako leto imamo na šoli tečaj prve pomoči. Ob zaključku letnega opravila tečajniki izpise v dobe legitimacije. V letošnjem letu se bo še dodatno izurila posebna ekipa šestih članov-tečajnikov, ki bo v okviru Pionirskih iger zastopala našo šolo na občinskem tekmovanju ekip Prve pomoči. Redno obiskujemo bolne aktiviste RK in starčke. Pazimo na higiensko ureditev šolskega okolja in učilnic.

Tudi na osebno higieno nismo pozabili! Vsako leto sodelujemo pri pohodu »Po poteh partizanske Ljubljane«. Izvedli smo že mnogo nabiralskih akcij, še posebej ob elementarnih nesrečah doma in po svetu. Obiskujemo bolne sošolce in jim pomagamo nadomestiti zamujeno učno snov. Ob dnevu zdravja organiziramo predavanja in gledamo razne zdravstvene filme. Ob tednu RK si še posebno prizadevamo, da bi storili kaj koristnega. Pripravimo tudi kulturno prireditev, na katero povabimo starše, predstavnike in aktiviste RK. Na rednih sestankih razpravljamo o opravljenih nalogah in o delu, ki ga bomo še opravili. Dopisujemo si s člani drugih šol in tako izmenjamo svoje izkušnje pri delu. Tesno smo povezani tudi s krajevno organizacijo RK, ki nam veliko pomaga pri delu.

Najlepše pa nam je bilo, ko smo obiskali starčke v domovih počitka v Mengšu in na Bokalih. Priredili smo jim vesel in pester program. Stanovalci teh domov so spremljali naš program s solzami hvalečnosti in smehom sreče...

Za marljivo delo smo prejeli diplomno glavnega odbora RK in mnoge pohvale, ki jih skrbno čuvamo. Saj se vsi dobro zavedamo, da je prav organizacija Rdečega križa ena najbolj plemenitih in človekoljubnih in da je naša dolžnost, da smo njeni dobri člani. Pri tem pa nikdar ne pozabimo, da je dolžnost vsakega podmladkarja, da je tudi dober učenec in da pomaga vsem, ki so pomoči potrebni!

Mladi člani Rdečega križa na Osnovni šoli Riharda Jakopiča v Ljubljani

Pišejo nam

Spoštovana tovarišica urednica! Oglušam se vam prvič, čeprav sem redna bralka vaše rubrike. Sem dijakinja prvega letnika Ekonomske srednje šole v Mariboru. Veste, že dolgo pišem pesmi! Upam, da bo moj prispevek priročno do vas in da ga boste objavili. Obenem vam obljubim, da se bom v prihodnje redno oglašala.

Pri urejanju vam želim veliko uspeha!

Prejmite lepe pozdrave!

NEVENKA BIZJAK
Maribor, Maistrova 16

Draga Nevenka!

Res si imela srečo, da je tvoj prispevek objavljen kar v prvi številki »TV 15«. Priporila sem si dve strani — številka, ki jo imaš pred seboj, je dvojna in praznična — in tako se je našlo mesto tudi za tvojo pesem »Dvajseto stoletje«. Malo sem jo popravila in skrajšala, drugače pa je kar dobro napisana. Njena največja vrednost pa je vsekakor v protestni vsebini... Nevenka, ali pišeš samo pesmi?

Lepo pozdravljena!

MILENA

Spoštovana tovarišica urednica!

V prvih vrsticah vas lepo pozdravljam in se vam zahvaljujem za objavljena prispevka, za pisemce in za izvod »TV 15«. Brala sem, da se mnogi vaši dopisniki pritožujejo, ker ste nagradili prispevek Ljubice Horvatin iz Zvirč. Povem vam, da jaz nimam nič proti, saj Ljubica res dobro in prijetno piše.

V zadnjem pismu sem vas povabila na proslavo in komemoracijo ob 26. letnici smrti juna-

ka Janka Premrla-Vojka, ki naj bi bila 27. aprila na Brinovem griču. Povedala sem vam tudi, da bomo na proslavi igrali igrico, ki sem jo napisala in ki ste jo objavili v vašem časniku. Pa smo proslavo preložili... Kdaj bo proslava, vam bom še sporočila, in vedite, da bomo zelo veseli, če nas boste obiskali.

Vas lepo pozdravljam!

ALMA PIRC

Zadlog 8
p. Črni vrh nad Idrijo

Draga Alma!

Hvala za povabilo. Proslave se bom z veseljem udeležila, le piši mi, kdaj bo in kako se pride najhitreje na Brinov grič... z avtobusom mislim! Pa hvala za tiste besede o Ljubici!

Lepo pozdravljena!

MILENA

Ukanila jih je!

Moja stara mama je imela med narodnoosvobodilno vojno ilegalno ime Zora. Njen mož je odšel v partizane, ker pa je bil poškodovan še iz prve svetovne vojne, so ga poslali domov. Doma je pomagal stari mami pri zbiranju jaje in moke, ker je pekla piškote in kruh za partizansko bolnišnico. Po vsej okolici Dobrne je zbirala hrano, obleko in cigarete za partizane in jim tudi pletla nogavice. Kadar je imela pripravljeno večjo pošiljko, je obvestila Marijo Marovšek, ki je vse odpeljala k partizanom.

Nekega dne je imela stara mama v podstrešni sobici polno peciva, kruha, rezancev in cigaret.

Pri peki ji je ponoči pomagalo še nekaj žena iz vasi in tokrat so pridne žene pripravile res veliko dobrot za partizane. Zjutraj je iznenada prišlo šest Nemcev. Vprašali so staro mamo, kje so partizani. Odgovorila jim je, da si partizani ne upajo priti v vas, ker je v bližini nemška postojanka. Nemce je nato odpeljala v klet in jim nalila čutare z dobrim domačim vinom. Ko so se dodobra napili, so odmrli naprej, ne da bi bili pregledali hišo. Ko so odšli, je Marija Marovšek pripravljeno odpeljala k partizanom. Tako je moja stara mama ukanila Nemce.

OLGA RAMSAK

Okrogle in oglate

● **POROCILO, ZACINJENO Z ZELO HUZO PAPIKO...** Britanski televizijski poročevalec David Dimbleby je za londonsko televizijo opisal sprejem ameriškega predsednika Nixona. Dimbleby se je med drugim znebil takihle: »Nixon je bolj podoben menedžeru (človeku, ki vodi kakšno gospodarsko organizacijo) kot državniku... Do nedavnega so bili vsi prepričani, da je možakar politični pokojnik. To je človek, od katerega ne bi mirne duše kupil niti starega avta. Ameriški tisk je odkril, da bo Nixon le imel nekakšne kakovostne lastnosti, no doslej ga še nismo videli pri delu.« Dimbleby je orisal tudi britanskega premiera Wilsona v družbi s Nixonom: »Wilson je bil videti tak, kakor da je tuhtal, kako bo Nixon izmaknil večerjo...« O političnih pogovorih med državnikom naj javnost ničesar ne pričakuje — meni Dimbleby — ker imata oba dobro plačane predstavnike tiska, katerih edina naloga je: maskirati resnico. »Dominanten element tega obiska je bila,« je poročal Dimbleby, »sogromna operacija policije.« O pozdravu Nixonu, ko je odhajal s letališča, je Dimbleby poročal tako, da je navedel slovesno verzijo Earthe Kitt: »Tistega dne, ko je cirkus zapustil mesto, smo stali in mahali z rokami vse dotlej, dokler ni poslednji član bande izginil...«

● **CENZURIRANI NIXON.** Grški oblastniki so ostrigili celo Nixonove izjave ob obisku zahodnoevropskih dežel. Tako je cenzura vojaške junke izstrigla iz Nixonovega govora v londonskem parlamentu tale odlomek: »Mi verjamemo v reprezentativno (t. j. predstavniško, ustavno) vlado, v svobodno in energično obravnavanje zadev, v svobodne volitve!« Kako bo, če bo Nixon kaj takega ali podobnega izjavil, ko bo morebiti obiskal Grčijo?

● **»USPEŠNO« POKLIKANJE ČRNE BORZE...** Bosiljka Divjak opozarja v rubriki beograjske POLITIKE »Medju nama« na tole zanimivo posebnost: Naše podjetje »Kotromana« in Mokre gore pri Titovem Učicu izdeluje — po romunski licenci — zdravilo Gerovital H-3 (zdravilo proti sklerozi in staranju). V beograjskih lekarnah stane to zdravilo 31 novih din. Divjakova pa je prav tako zdravilo, toda izdelano v Romuniji, kupila od neke ženske na črni borzi za — 10 novih din, čez nekaj časa pa je videla nekje v Beogradu večjo skupino ljudi, zbrano okrog nekega Romuna, ki je prodajal romunski Gerovital H-3 za — osem novih din! Kaj pomaga borba zoper črno borzo, ko pa to borzo s pretirano visokimi cenami sami pospešujemo?

● **IZNAJDLJIVI DIREKTOR...** Po beograjskih »Večernih novostih« posnemamo tole zgodbo: V Topoli se je pred sodnikom za prekrške zagovarjal neki direktor. Na vprašanje, kakšno šolsko izobrazbo ima, je odgovoril: »Zapišite, da sem pismen!« »Tako pa ne,« ga je zavrnil sodnik, »povejte, kakšno šolo ste skončali!« »Če že hočete vedeti, naj bo: predvojno osemelitko.« Sodnik je odkimal: »Nak, takih šol pred vojno ni bilo.« »Že res, toda jaz sem hodil v šolo zjutraj in popoldne, ves dan, dandanes pa hodijo dijaki v šolo samo dopoldne ali samo popoldne, zato je samo pol dneva!« se je odrezal direktor. Skoda, da ni možakar vsaj dveh razredov ponavljal! Potem bi se lahko pohvalil s skončano srednjo šolo!

● **UZALJENA JE...** namreč Radmila Trifunovska, makedonska pisateljica, katere delo »Ženske in vojne« je doseglo velik uspeh. Radmila je rekla v odgovoru na neko vprašanje: »Kaj mi pomagajo laskave kritike, ko pa mi pravijo: 'Makedonska Sagan'? Niti najmanj nisem počaščena s to primerjavo, ker prav zares mislim, da sem pisateljica...« Francoska pisateljica Sagan je svetovno znana. Zdalj vemo, da Saganova le ni pisateljica...

● **ZAMASKI ZA USESA.** V Zahodni Nemčiji so v prodaji cigarete, s katerimi vred so v zavojčku tudi zamaški za ušesa. Te cigarete oziroma zamaški so namenjeni tistim kadilcem, ki ne morejo več in ne želijo poslušati pridig o škodljivosti kajenja.

Konvoj smrti (6)

Kocka je padla. Povelje so predali ob 21.36 uri. Namestnik direktorja operativnega centra v »trdnjavi« kapetan Clayton je novico sporočil Denningu. Ta je obenem s svojim predstojnikom še naprej trdil, da nemške ladje iz neznanih razlogov niso dvignile sidra in da iz ničesar ni mogoče sklepati, da bi to utegnile storiti še tisto noč. Prepričal je Claytona, da je še enkrat šel v Poundovo pisarno: admiral naj bi prepričal, naj prekliče povelje o razkropljenju ladij iz konvoja. Clayton je odšel v Poundovo pisarno in dejal, da po informacijah operativnega centra nemške ladje še niso izplule. Povelje je odgovoril: »Sklenili smo, da se konvoj razkropi, in razkropiti se mora.«

Komodor konvoja PQ 17, ki je bil na trgovski ladji »River Afton«, ni mogel verjeti, naj bi ladje iz konvoja plule naprej vsake po svoje, ko pa nemških ladij sploh ni bilo na vidiku. Obšla ga je misel, da je med predajo povelja z Broomeve ladje prišlo do napake. Broome je svojo ladjo »Keppel« držal v takšni oddaljenosti od komodorjeve, da mu je lahko po megafonu potrdil resničnost povelja. Šele tedaj je nejeverni komodor ukazal dvigniti signalno zastavo N 8: rdečo z belim križem. Kapitani na ladjah, ki so plule v konvoju, so pogledali v knjige za dešifriranje. Rdeča zastava z belim križem je pomenila: »Razkropite se in samostojno plujte proti cilju z največjo hitrostjo.« Vsaka ladja je imela vnaprej določeno pot.

Kaj jih je čakalo? Skoraj vse trgovske ladje so imele samo magnetne kompase, ki niso bili primerni za plovo v tistih vodah, oborožene pa so bile le s strojnimi. Smrtni strah je legel na konvoj. Naposled so se trgovske ladje počasi ločile, videti je bilo, kot da se obotavljajo. Samo »River Afton« je plul pred drugimi. Ubo »River Afton«: čez štiriindvajset ur je dočakala najstrašnejši konec med vsemi trgovskimi ladjami.

Težka odločitev

Kapitana Broome je na krovu torpedovke »Keppel« doletela neprijetna usoda, zakaj sprejeti je moral najtežje sklepe v svojem življenju. Whitehall je bil ukazal konvoju, naj se razkropi, toda kaj naj bi počele spremljevalne ladje pod njegovim poveljstvom? Ad-

miral o tem ni nič sporočil, operativna povelja pa takšne možnosti niso predvidevala. Broome je najprej skoraj nagonsko sporočil torpedovkam iz spremstva: »Pridružite se mi!« Ob 22.18 uri je predlagal Hamiltonu, naj bi se spremstvo konvoja pridružilo križarkam. Hamilton se je strinjal, vendar le »glede torpedovk«.

Pri tem se je nekaj časa obotavljal, zakaj križarke bi morale biti s silami, ki naj bi odbile sovražnikov napad, ne pa z razkropljenim konvojem. Sicer bi pri trgovskih ladjah še zmerom bilo dvajset ladij za boj proti podmornicam. Vendar ni vedel, kaj je sklenil Broome — ne da bi dobil kakšno navodilo takšne vrste. Ob 22.30 uri je poveljnik sporočil preostalemu spremstvu: »Sporočilo s »Keppel«, vsem spremljevalnim ladjam: konvoj se mora razkropiti in pluti proti ruskim pristaniščem. Spremljevalne ladje — razen torpedovk — morajo samostojno pluti proti Arhangelsku. Torpedovke se morajo pridružiti »Kepplu«.

Tako so bile trgovske ladje ob poslednjo zaščito. Ob 22.30 uri je Broome usmeril svojo ladjo proti križarkam, ki so se umikale na vzhod, za seboj pa je vlekel torpedovke iz spremstva. Na palubah trgovskih ladij so se gnetli zmedeni mornarji.

Do sklepa o umiku križark je morda deloma prišlo zato, ker je prvi lord pomorstva vedel, da je polovica teh ladij ameriških. Winston Churchill pač daje takšno razlago v svojih spominih. Toda v mornariških dokumentih ni ničesar, kar bi dalo misliti, da je bilo tako. Po mnenju kapetana G. R. G. Allean, ki je bil eden izmed številnih sodelavcev nekdanjega predsednika vlade pri pisanju spominov, je Churchill sam podal takšno razlago Poundove odločitve, zakaj »opravičiti je skušal svojega starega prijatelja«. Iz tega je mogoče sklepati, da si je Churchill izmišljal takšne olajševalne okoliščine, da bi zmanjšal napake svojih varovancev.

Ne glede na to, kako si zadevo razlagajo zgodovinarji, je povelje admiralitete odločilno vplivalo na razvoj dogodkov v Barentsovem morju. Kontraadmiral Hamilton je pozneje pojasnil: »Čeprta se sploh nisem nameraval spopasti s »Tirpitzom«, je bilo verjetno, da se temu ne bi mogel izogniti. Jasnno je, da je tudi »Keppel« tako presodil položaj. Predlog, ki mi

Ministrski predsednik Winston Churchill z ženo Clementine. V mornariških krogih so premiera imeli za »absolutnega diktatorja«.

ga je sporočil, in moja pritrditev predlogu, se pravi, naj se torpedovke iz spremstva pridružijo meni, je temeljil izključno na takšnem sklepanju. Razkroplitev konvoja v vodah, v katerih so plule sovražne podmornice in nad katerimi so letela sovražnikova letala, je lahko pomenila samo to, da je verjeten skorajšen napad sovražnikovih površinskih ladij.

Tedaj so Hamilton in njegovi oficirji še verjeli, da je »Tirpitz« na odprtem morju in da plove proti konvoju. Tri povelja admiralitete, ki so bila vsa po vrsti »zelo nujna«, so jih prepričala, da je »Tirpitz« že blizu konvoja. Hamilton je zapisal v svojem poročilu: »Ravnal sem, kot je bilo logično.« Če bi bil bolj informiran, bi bil s svojimi ladjami ostal v kritju, dokler se konvoj ne bi razkropil, potem pa bi se — šele pozneje — oddaljil od PQ 17. »Bojim se,« je čez dva dni rekel Toveyu, »da so bile posledice teh ukazov za moralo posadk porazne.«

»Plovemo sami...«

Tako je tudi bilo: oficir John Witherspoon z ameriške trgovske ladje je tisto noč zapisal v svoj dnevnik: »Prišla so povelja, naj se konvoj razkropi. Neverjetno je, da smo brez zaščite prepusteni sami sebi...«, saj nekatere ladje sploh nimajo topov. Razgubljajo se po vseh straneh obzorja. Nekatere ladje so ostale v skupinah po tri ali dve. Mi plovemo sami...«

Na križarkah, ki so s 25 vozili

plule proti zahodu v noči s 4. na 5. julij, se ni nihče zavedal, kaj se sploh dogaja. Mornarji so najprej mislili, da so njihove ladje zapustile konvoj samo zato, da bi se spopadle s sovražnikom. Toda nemške oklepnice se niso prikazale, tako da so se posadke spraševale, zakaj se ne vrnejo h konvoju. Razširili so se glasovi, češ da je britanska kraljevska mornarica dobila ukaz, naj beži pred sovražnikom. Mornarji na dveh ameriških križarkah so bili jezni in užaloščeni zaradi »umika«. »Kakšno vrhovno poveljstvo pa imamo, da si ne upamo bojevati?« se je vprašal poročnik bojne ladje Fairbanks. »Mar se Angleži morda bojijo topov? Le kako naj bi s takšnim ravnanjem dobili vojno?«

To je bil neslaven konec prve velike anglo-ameriške pomorske operacije.

(Nadaljevanje prihodnjič)

»TV 15« izhaja vsak teden — Izdaja ga Predsedstvo Zveze borcev NOV, Slovenije — Zavod »Borec«, Ljubljana, Beethovnova 10 — Tisk in kliseji: CGP »DELO«, Ljubljana, — Pomislica 1 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 1800 dinarjev oziroma 18 N-din — Posamezna številka stane 40 din oziroma 40 N par 2a izomestvo stane »TV 15« 30 N-din — Naročnino pošljite na naslov: Uprava »TV 15«, Ljubljana, Beethovnova 10, priložite, p. predal 598-XI, ali na čekovni račun pri Narodni banki 501-8-29 — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 21-901, tajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokopisov ne vračamo

Dve iz Avstrije Sindikalni mogotec s tajno armado

V članku pod tem naslovom, ki je izšel v avstrijskem časopisu »Weltbild« obravnava katoliški časnikar Walter Raming tako imenovani »posebni načrt« bivšega avstrijskega notranjega ministra in predsednika zveze sindikatov Franca Olah. Le-ta je bil pred kratkim na senzacionalnem procesu na Dunaju obsojen zaradi goljufije na leto dni strogega zapora. Kot olajševalno okolnost je sodišče upoštevalo, da je bil 7 let v koncentracijskem taborišču. V utemeljitvi obsodbe je sodnik navedel njegovo nezdravo željo po oblasti in zlorabo velike moči, ki jo je Olah nemoteno izvajal kot predsednik sindikata in avstrijski notranji minister.

Procesu so v javnosti posvečali veliko pozornost.

Casnikar Raming se v svojem članku bavi s senzacionalno podrobnostjo procesa, ki pa so jo obravnavali le mimogrede, ker pač ni sodila v sam proces. Olah je namreč več let prejemal milijone dolarjev od ameriške tajne službe in to po ovinkih, prek ameriških sindikatov, »za boj proti komunizmu«. Ta denar je Olah porabil za ustanovitev dobro oborožene privatne armade. Doslej smo o sličnih načrtih slišali le iz Južne Amerike in iz Azije. Prvič pa je prišlo na dan, da so sredi Evrope in to v nevtralni državi, uporabili milijone dolarjev za oborožitev tajne armade.

Olah se je pri tem opiral na skrbno izbran kader mladih delavcev njegovih sindikatov. Da bi prikriji namen je ustanovil avstrijska potovalna, športna in družabna društva. Pod imenom teh društev so naje-

mali lokale in kupovali hiše v oddaljenih predelih dežele. Društvo je imelo na voljo več tovornih avtomobilov, ki so bili določeni za prevažanje moštva, jeepov in terenu primernih vozil in motorjev. Skupine so bile oborožene z modernimi brzostrelkami in razstrelivom. Imeli so tudi lastne učitelje za borbno od blizu in za judo. Organizacija je imela po vsej Avstriji zelo dobro razporejeno mrežo radiopostaj z močno oddajno postajo na Dunaju. Ko so pred nekaj leti povsem slučajno odkrili tako ilegalno radio postajo na Štajerskem, so o tem obvestili tudi državno policijo, toda Olah je to zadevo kaj hitro uredil.

Po dogodkih na Madžarskem leta 1956 so nadaljevali s spopolnjevanjem organizacije in so jo razpustili šele v zadnjih letih, ko je bila proti Olahu že vložena obtožba. Toda Olah sam priznava, da so veliko oddajnikov »zagotovo poskrili«.

Pod pretezo boja proti komunizmu je ta organizacija brez dvoma pripravljala preobrat obstoječih političnih razmer v Avstriji. Olah se je hotel polastiti v Avstriji vseh političnih moči. Komunistična stranka Avstrije je na podlagi vseh teh navedenih dejstev zahtevala naj se proti Olahu uvede proces zaradi veleizdaje. Minister pravosodja pa se je branil vložiti tako obtožbo. Kaj se skriva za tem?

Johann MÜLLER
Dunaj

Glasiilo nemških nacistov izhaja v Avstriji

Na podlagi množičnih protestov širokih ljudskih množic v zvezni republiki Nemčiji in tudi drugih državah, je bonnski notranji minister Benda vložil pri Zveznem ustavnem sodišču v Karlsruhe zahtevo po usta-

vitvi izdajanja časopisa »Deutsche National Zeitung« (nemški nacionalni časopis). Prav gotovo je ta list najhujši, najpredrznejši in najnevarnejši revanšistični in po svoji vsebini odkrito nacistični organ v zvezni republiki Nemčiji.

Ze več let razširjajo ta časopis nemoteno tudi v Avstriji. Izdajajo namreč celo njegovo posebno avstrijsko izdajo, ki se je specializirala za to, da nekdanje borce odporne gibanja zmerja z »morilci«. Pred kratkim je bil namreč na Dunaju sodni proces proti uredniku tega lista. Nekdanjega partizana s Štajerskega Maksa Muchitscha je ta časopis na podlagi nekega njegovega poročila o dejavnosti partizanov med vojno označil z »morilcem«. Muchitsch je proti temu listu vložil tožbo in jo tudi dobil.

List poveljuje nacionalni socializem in njegova posebnost je, da nastopa proti pojmu »avstrijski narod«. Zanj ne obstajajo Avstrijci, ampak enostavno samo Nemci. Pri tem gre za enako taktiko kot pred tridesetimi leti, ko so pripravljali tako imenovani »Anschluss« (priključitev k Nemčiji).

Pred kratkim so na Dunaju prirediteli udeleženci odporne gibanja v Avstriji posebno tiskovno konferenco o tem časopisu. Pri tem je bila še posebno pomembna dokumentacija o neonacističnem protizidovskem in protidemokratskem načinu pisanja tega časnika. Sindikat avstrijskih časnikarjev je zahteval od pravosodnega ministra naj v tej zvezi učinkovito ukrepa. V avstrijskem parlamentu je socialistični poslanec Ströer večkrat zahteval prepoved izhajanja »National Zeitung« v Avstriji.

Toda pravosodni minister dr. Klecak še vedno ni pripravljen postopati proti temu listu. Zato ga pa med svojimi vrsticami zelo hvali. S tem pa je v svetu omajano dobro ime Avstrije.

Pričakovati je, da bo stalni pritisk javnosti le pripravil vlado do tega, da bo izvedla potrebne ukrepe.

Johann Müller, Dunaj